

చెన్న పట్టణము, డిసెంబరు ౧౯౨౭

సంపుటము ౪

ప్రథమ సంవత్సరము మార్గశిరమాసము

సంఖ్య ౧౨

సే వాం జ లి

వేంకట పార్వతీశ్వర శత్రులు

ప్రత్యయప్రకృతి లోపంబైన శబ్దవి - న్యాసమే నీయుపన్యాస మెల్ల ?
 ఆదిమధ్యాంతసూన్యంబైన ఘటనాను - బంధమే నీసుప్రబంధ మెల్ల ?
 తానమానబహిర్గతంబైన స్వరసన్ని - ధానమే నీభవ్యగాన మెల్ల ?
 సగుణనిర్గుణవిశిష్టంబైన సత్త్రిమా - చరణమే నీకళావరణ మెల్ల ?
 అగు నని పురస్కరించుటే యనుచితంబా - కాదని తిరస్కరించుటే కాశంఖంబా
 తెలియకున్నది నను బ్రజోధింపు మయ్య - సచ్చిదానందలీలా ప్రసన్నమూర్తి !
 సీ. నాథ ! నీవాశ్చర్యమానములలో నెందుండి - తేనియ లూరునో కానరాదు
 కాంత ! నీదృక్పాతకములలో నెందుండి - మెఱపులు మెఱయునో యెఱుంగరాదు
 రమణ ! నీభావానిములలో నెందుండి - నలపులు నిండునో తెలియరాదు
 దేవ ! నీహాసచంద్రికలలో నెందుండి - యమృతంబు గురియునో యరయరాదు
 చెవియు, గన్ను, ముక్కు, జిహ్వయు మా కిచ్చి-దేహ మిచ్చి కొంత తెలివి యిచ్చి
 కొంత దాచుకొనుట కోరికయా నీకు ? - పాపనస్వభావ ! దేవదేవ !

- సీ. మొవ్వపవ్వగకును ముదిరేకుకప్పల - విండకు విరుపాకు పీట యేల
 మించుదీగకు నీలమేఘంపుడెర యేల - చుక్కకుఁ కీకటి ప్రక్కయేల
 మురిపంపుఁబసవకు ముండకొప్పవ మేల - చినుకుపూసకు నాలి చిప్ప యేల
 చిగురాకుఁగొమ్మకు శీర్ణవల్కల మేల - పరమాణువువ కన్ది భవవ మేల
 చెక్కు చెదరకుండఁ జెన్న మాయక యుండ - వ్యయవదార్థములకు మేలు గూర్చి
 నిలువరించుకొనుట నీవ్యభావమటయ్య-పావనప్రభావ! దేవదేవ!
- సీ. చిగురుటాకులఁ జూచి చిన్నివన్నెలఁ జూచి - పూవుగఁజ్జులఁ జూచి తామి జూచి
 దోరవండులఁ జూచి తేరుతీయము జూచి - చిలుకబోదలఁ జూచి చెఱవు జూచి
 చుక్కపేరులఁ జూచి సొంపుచెంపులఁ జూచి - చందమామను జూచి నోరు జూచి
 చలువకాల్వలఁ జూచి కలకలంబులఁ జూచి - కొండకొవలఁ జూచి కొమరు జూచి
 యొడలు పులకింప నానందపడుట మేలొ? - యెడఁద గంపింపఁ జదిముడిపడుట మేలొ?
 తెలిసితెలియని నను బ్రబోధింపు మయ్య-నచ్చిదానందలీలాప్రసన్నమూర్తి!
- సీ. కన్నుండి గ్రుడ్డినై కల్యాణమయమైన - నీమూర్తి దర్శింప నేరనైతి
 చెవి యుండి చెవిటినై జీవమోహనమైన - నీగాన మాలింప నేరనైతి
 తను వుండి జనుడనై యనువర్తనంబైన - నీనన్నిధిని తేర నేరనైతి
 మతి యుండి విమతినై యతిమనోహరిమైన - నీతత్త్వ మూహింప నేరనైతి
 పాణివంకజమునఁ బరమార్థ ముండియు - గోరి ననుభవించ నేరనైతి
 ఇంటిదీప మిట్టు లిరులు గ్రమ్ముట యేమొ - తెలిపి తేర్చుమయ్య! దేవదేవ!
- సీ. తెలిసి కన్నులు మూసి పులకరించు నొకండు - తెలియక తలతిక్కఁ దిరుగు నొకండు
 తెలిసియుఁ దెలియక కలవరించు నొకండు - తెలివిలో మఱపునఁ దేలు నొకండు
 తెలిసియుఁ దెలియవ ట్లవమటించు నొకండు - తెలియక తెలిసిన ట్లలగు నొకండు
 తెలిసిన దనువారిఁ దిట్టిపాము నొకండు - తెలియలే దనువారిఁ దేర్చు నొకండు
 అధిప! నీసృష్టి బహుధంగు లైనయట్లే - యనుభవంబులు భిన్నంబు లగుచు నుండ
 ఏది త్యజియించి యేది గ్రహింతు మయ్య! - నచ్చిదానందలీలాప్రసన్నమూర్తి!
- ఉ. చిన్ని మెఱుంగుదీవియలఁ తెల్వము, తెల్లములక మహర్త్వముక,
 పెన్నెలలం బ్రకాంతమును, వేణికలక మధురామృతత్వముక,
 మన్నుల సుస్థిరత్వము, విమానవర్ణంబులఁ బ్రభవత్వముక
 గన్నులఁ జెట్టియుం దెరలు గట్టద వేమిటి కీశ్వరేశ్వరా!

సీ. అఖిలజీవనసాత్ర మైననీసత్కృపా - వారి నాకన్నీరు చేరనిమ్ము!
అంతర్బహిర్వాస్తవ మైననీప్రణయవా - యువున నానిట్టూర్పు నొలయనిమ్ము!
అమృతమోహనకోశ మైననీసంగీత - కళ నావచోలీలఁ గలియనిమ్ము!
అనందఃపూర్ణ మైననీసాభాగ్య - నగరి నాతనువల్లి సాగయనిమ్ము!
నిన్ను దర్శించి, నీదుసన్నిధిని తేరి - నిన్ననుకరించి, నీమూర్తినే స్మరించి
యాడి పాడఁగనిమ్ము నా కన్య మేల? - నచ్చిదానందలీలాప్రసన్నమూర్తి.

గి జి గాఁ డు

జి. బామువగారు

జ్జిలుఁగుంబంగదురంగులం గులుకు మే ల్చిర్నారిపూగుత్తిపా
మ్ములు గీలించిన తుమ్మకొమ్మలకు నీవు న్నిసతీరత్న మూ
యెలగీముం దగిలించి రేఁబవలు హాయిం దూఁగరా! గాడ్పుబి
డ్డలు మీ కూడిగ మాచరింప గిజిగాఁడ! నీకు దీర్ఘాయువా.

ఉ. తేలిక గడ్డిపోచలను దెచ్చి రచించెద నీవు తూఁగుటు
య్యేలగృహంబు, మానవుల కేరికి సాధ్యము గాదు, దానిలో
జాలరు లందులో వలపుశయ్యలు నంతిపురంబు లొప్పఁగా
మేలు బలి! పురుగుటెకిమీఁడవురా గిజిగానినీడజా!

చ. కులుకుఁబసిండ్లినిగ్గులదుకూలములఁ గరియించి ముద్దుబి
డ్డలునుఁ బొలంతి నీపొదిగిటఁ నిదురింపఁగఁ గన్నెగాలు లూ
యెలనడనంబు నూఁచ, భయమింత యెఱుంగక కన్నుమూయు నీ
యలఘుసుఖంబు మాకుఁ గలదా? గిజిగా! యెకిమీని కున్నదా?

గీ. అందమున నీకు నీడగు నందగాఁడు-గృహవినిర్మాణమున నిన్ను గెలుచువాఁడు
వైభవంబునఁ బోల దేవతలతేఁడు-లేడురా! గిజిగా మొనగాఁడ వోయి!

ఉ. నీగిజిగాని నామకము నీతెలివిం బ్రకటించుగూడు నీ
మైఁ గల సోయగం బవని మానవకోటికి ముద్దునేయు నో
యీ! గిజిగాఁడ! భీతిలకు మీపు ధరాతలి నున్న బిట్టుగా
వాగెడు నాస్తికుల్ తలలు నంతు రనంతునిచెంత ఖిన్నులై.

రవీంద్రనాథ ఠాకూరుగారి గోరా

[శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవ్య భాషాంతరీకరణము]

పాఠశాల జగన్నాథస్వామిగారు, యం. ఏ., యల్. జి.

బంగాళీ సారస్వతమునుండి నవలలూ, నాటకాలూ తర్జుమా చేసి ఆంధ్ర సారస్వత సంపాదకు వృద్ధిచేయుటకు ఈ యుగంలో చాలా ప్రయత్నాలు జరుగుతూ ఉన్నాయి. భాషాంతరీకరణము స్వతంత్ర కల్పనకంటె కూడా ఎక్కువకష్టమని సద్విమర్శకులు చెప్పుతుంటారు. ఎందుకంటే రెండుభాషలతోనూ చక్కనిపరిచయము ఉన్నప్పుడే గాని ఆపని నరసముగా నెరవేరదు. మూలభాషలో ఉండవలసిన పరిచయము దానిఅక్షరజ్ఞానముకంటె చాలా ఎక్కువ కాదని అనుకొంటూ తర్జుమాలు ప్రారంభించేవారికి ఈసూత్రము బాగా నచ్చచెప్పవలసి యున్నది. భాష చదవగలిగినంతమాత్రాన, నిఘంటువుల సాహాయ్యమున్నంతమాత్రాన, వాక్యాలలో ఉన్న పదాలు తెలిసిన ట్లున్నంతమాత్రాన, భాషాంతరీకరణ యోగ్యత కలుగదు. భాషయుక్తజీవమంతా మాటలలోనే ఉండదు. మాటలు ఆయాసందర్భాలలో స్ఫురింపజేసే ధ్వనివంటి సూక్ష్మార్థములపై కల్పనాపై పుణ్యము ఎంతఉంటుందో, అంతకు తక్కువ కానిది ప్రత్యయములలోనూ కారకములోనూ ఉంటుంది. ఈ భాషాశక్తి ఆభాషామతల్లి పుత్రులకున్నట్లు అన్యులకుండ

డము సంభవము కాదు. పండితులపద్ధతులుగల సంవత్సరాలు తదేక దీక్షతో అభ్యసించిన బి. ఏ. లకు, యం. ఏ. లకు గూడా ఆంగ్ల భాషామర్మములు చక్కగా కొన్ని చోట్ల పట్టుబడకున్నవని సర్వాంగీకారము గదా. అట్టి సందర్భంలో ఆంధ్ర దేశములోనే ఉంటూ, ఏలాగో అక్షరాలు నేర్చుకొని, నిఘంటువులు చేర్చుకొని బంగాళీభాషను స్వాధీనపరచుకొనుటకు ప్రయత్నించుట సాహసము కాదా. బంగాళీభాష సంస్కృతభూయిష్ఠము; సంస్కృతపదాలు మనకు స్వాధీనములే-అన్నభార్యము ఈసాహసానికి కొంత ప్రోద్బలక మవుతూ ఉంటుంది కాబోలు. కాని దీనిలో ఒక భ్రమ ఉన్నది. సంస్కృతపదాలకు సంస్కృతములో నానాభాలు ఉండగా దేశభాషలలో ఏ ఒకటి రెండు అర్థాలో స్ఫురిస్తవి. ఒక్క సంస్కృతమాట తెనుగులో ఒకలాగు బంగాళీలో ఒకలాగు స్ఫురించడము తటస్థమైంది. భాషాంతరీకారులు ఈభేదమును గ్రహించకపోతే, చదువరులకు కలిగే బాధ ఇంతంత కాదు.

ఈచిక్కులు రవీంద్రనాథ ఠాకూరుగారి గ్రంథాలవిషయమై అన్ని బంగాళీగ్రంథాలకంటె ఎక్కువ తీవ్రముగా ఉంటవి. కాకూ

గురారు వ్యావహారికభాషను చాలా విచ్చల విడిగాను చాలా ఎక్కువగాను ఉపయోగిస్తారు. (దేశ్యపదాలను వాడుటలో అతనికి గల నిపుణత ధైర్యములను మన గ్రంథి కవాదులు ఒంటబట్టించుకొంటే చాలా సరసముగా ఉండును.) ఇదికాక పాతమాటలను కొత్తఅర్థకళలలో ఉపయోగించే కవిధర్మం అతనిసామ్యు. ఆయనకల్పించే మాటలకు లెక్కలేదు. పదముల నిర్వచనములో ఎంత చిక్కు ఉందో అంతకు వెయ్యిరెట్లు అతని భావప్రకటనలో గల సూతనత. అతనిసూచకాలు అసాధారణములు, సాధారణానుభవమునకు అతీతములు. ఈచిక్కులు అనలుబం గాళీలనే బాధిస్తవనిన్నీ, అందరు బంగాళీలు అతనిగ్రంథాలను చదివి ఆనందించకపోవడానికి ఇదే ముఖ్య హేతువనిన్నీ బంగాళీలే చెప్పుతున్నారు. అట్టి కాకూరుగారి గ్రంథాన్ని భాషాంతరీకరింపడానికి పూనుకొనేవారికి గల కష్టాలు ఇన్నీ అన్నీ కావు. అట్టి భాషాంతరీకారులకు ఆవశ్యకమైన గుణసామగ్రి ఎట్టిదో నేరే ఇక వివరించ నక్కరలేదు.

బ్రహ్మశ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు ఆంధ్రలోకములో సారస్వతాభివృద్ధివిషయమై సంపాదించిన పేరుప్రతిష్ఠలు వారు చేసిన గోరా భాషాంతరీకరణము గురించి వ్రాయబూనుకొన్న వన్ను బెడరకొట్టుతున్నవి. వారు సుప్రసిద్ధకవులు; గొప్ప పండితవర్ణులు. అన్నివిధాల పూజనీయులు. వారికి నా అవ్యాజమైన హృదయపూర్వక సాష్టాంగ నమస్కృతులు. అయిసా కాకూరుగారి గ్రం

థానికి జరిగిన అన్యాయము క్షిప్తికి వచ్చినప్పుడు ధైర్యము బూని ధర్మబుద్ధితో ఆ అన్యాయమును లోకమునకు వెల్లడిచేయవలెననే కర్తవ్యతాజ్ఞానమే ఈ నా సాహసానికి మూలము. వీరితర్జుమా పూర్తి గాకముందే, మొదటి సంపుటము అచ్చునుంచి రాగానే, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు వారికి అనిర్వచనీయమైన ఉత్సాహమును కలుగజేశారు. ఆ సంపుటాన్నే పకనీయగ్రంథముగా నిర్ణయించి కవులకు బాగా డబ్బు ఇప్పించారు. అప్పుడు వారి తర్జుమాలో కొన్ని పుటలు చదివి చాలా విసుగుకొన్నాను. సామాన్యులు భాషాప్రేమ అని మెచ్చుకొనే మాటల గడచిడ నాకు నచ్చలేదు. ఇంగ్లీషు తర్జుమా చదివినప్పుడు ఎంత ఆనందించానో, అంతకు తక్కువకాని విచారము నేసింది గ్రంథముయొక్క కైలి చూడగానే. అప్పుడు నా తగాయిదా అంతా భావప్రకటన సుష్ఠుగా జరిగించే కైలిలో గ్రంథము లేదని మూల్రను: అప్పుడే ఈ వ్యాసాన్ని వ్రాసి ఉంటే భాషాక్లిష్టతనే చూపించి భాషను తేలికతేయమని ప్రార్థించి యుండును.

కాని ఈమధ్య బంగాళీవచ్చిన నాన్నే హితులొకరు మూలము ఎట్టిభాషలో ఉన్నదో వెల్లడిచేసి తెలుగుగోరాయొక్క కైలి కయ్యలతో నరిపాల్చి మూలానికి తర్జుమా ఎంత దూరంగా ఉందో విశదపరచారు. నాకు బంగాళీభాష రాదు. ఏదో రంటాలుపడి కూడ పలుకొని మాటలు చదవగలిగినా భాష అర్థం కాదు. కాబట్టి ఈ క్రింద నేను ఉదాహ

రించే మూలవాక్యాలకు నేను నాన్న హితుని పైనిన్నీ, ఇంగ్లీషు తర్జుమా పైనిన్నీ ఆధార పడుతున్నాను. అంతేకాదు: ఈ వ్యాసానికి ముఖ్యమైన ఈ దిగువ అంశములన్నీ వారు కష్టపడి ఓపికతో చేసిన శోధనాఫలితములే. ఇక్కడ పాండికచేసి వివరించడమే నేను చేసిన పని. వారైనా గ్రంథము నంతా విమర్శించి ఉండలేదు. అక్కడక్కడ యాదృచ్ఛికముగా ఏవో రెండుమూడుస్థలాలు చూడగా బయలు పడ్డవాటిలో కొన్నిటిని మాత్రమే ఇక్కడ ఇప్పుడు పొందుపరుస్తున్నాను. వాస్తవము ఏమిటంటే మనభాషాంతరీకారులకు బంగాళీ భాష రాదనిన్నీ, ఆ రాకపోవడమువల్ల తర్జుమాలో చాలా పెద్దపెద్ద తప్పులు ఉన్నవనిన్నీ రుజువుచేయుటే. వారు బంగాళీ చదవ గలిగి యుండవచ్చు. మీద నుపపాదించినట్లు అట్టి జ్ఞానము చాలక పోరపాటులకు తావు ఇచ్చింది. ఎట్లంటే, చూడండి:

(1) బంగాళీలో “భారము నొక్కుచుండెను” అని ఉంటే, దానికి తర్జుమా, తెలుగు 145-పుట, ఆఖరి వాక్యము, “ఒక భావము ముద్రింపబడియెను” అని ఉంది. ఎట్టితప్పు చూడండి. ఏలాగు ఇది సిద్ధమయిందో నిరూపిస్తే నావాదన చదువరులకు నచ్చుతుందని చెప్పుతున్నాను. బంగాళీలో ‘వ’ ‘ర’ అనే అక్షరాలకు భేదము చాలా తక్కువ. అందుచేత ‘భార’ అని మూలంలో ఉంటే ‘భావ’ అని చదివారు. “భావము నొక్కుచున్నది” అంటే చక్కగా ఉండనందున ‘భావా’ అన్న బంగాళీమాటకు “నొక్కుట” అనే అర్థం తిసుకోక,

“అచ్చు ఆఫీసుపని” అన్న దానినుండి వచ్చిన “ముద్రింపబడియెను” అన్న అపార్థాన్ని స్వీకరించారు. నొక్కడంవల్ల అచ్చువుతుంది గనుక బంగాళీలో అచ్చు వేయడానికి కూడా “ఛావ” అంటారు.

(2) తెలుగు 146-పుట, 1-పేరా, 3-వాక్యము: “వినయుడు బ్రాహ్మవివాహము చేసికొనుటకు బుబ్బడైయుండెనని గోరా యను మానించి యామిథ్యాసంశయమునకు శశిముఖవివాహమును జామీనుగాజేసి నిశ్చింతుడై యుండెను.” వాక్యము చెడ్డది; అన్వయము తప్పు; అర్థమా కాదు; గోరా వినయుల శీలము మారిపోయింది. సరియైన తర్జుమా ఈవిధంగా ఉండాలి: “తాను బ్రాహ్మవివాహము చేసికొనుటకు బుబ్బడై యున్నట్లు గోరా యనుమానించుచున్నాడని వినయుడు పోల్చి, వాని మిథ్యాసందేహముదగ్గర శశిముఖవివాహమును చిరంతనపు జామీను స్వరూపముగా ఉంచి తనను విముక్తునిగ జేసుకొనెను.” బంగాళీవాక్యములో వినయుడు కర్త, గోరా కాదు. అది భాషాంతరీకారులు పోల్చలేకపోయారు.

(3) 148, ఆఖరివాక్యము: “గోరా మతమునే విశ్వసించవలయునను బలవంతము నాకు లేదు.” దీని మూలానికి సరియైన తర్జుమా: “గోరాలాగు నాకు నమ్మకం మీద పట్టుదలలేదు.” బంగాళీలో “మత” అని ఉంటే దానికి “మతము” అని అర్థంచేసుకోవడమువల్ల వచ్చిన ముప్పు ఇది. “మత”=లాగు

(4) 166, పంక్తి 8:

“మహి—నీ విష్వడు సరియే యంటివి. మఱి
యెప్పుడైన నడ్డము చెప్పదావు.

“గోరా—నే నెప్పుడును నూరక యడ్డము
చెప్పను—నిరోధించి—”

అని ఉంది. దీనిమూలానికి సరియైన తెలుగు
చూడండి:

“మహి—నీ విష్వడు అంగీకరించుచున్నావు;
కాని (నీ పుణ్యముంటుంది) ముందెప్పుడూ
మాత్రం మరి యేకొత్త యాటంకమును
లేవదియ్యకుము సుమా.

“గోరా.—నా అడ్డుకాదు, నా కోరికయే ఈ
చిక్కుకు కారణము.”

ఎంత ఎక్కువ తక్కువ ఉందో చూడండి.

(5) 208-పుట, ఆఖరివాక్యం:

“‘డ్రామా’ క విచే ... రచించబడిన
‘నంగీతకృతి’ అను నాటకమును...” అని
ఉంది. ఇది నాటకము కాదు, పద్యకావ్యము.
బంగాళీలో ఏ మాటవల్ల ఈ పొరపాటు
వచ్చిందో బోధపడలేదు. ఇంగ్లీషుతర్జుమాలో
“in a dramatic style” అని ఉన్నదానివల్ల
సంక్రమించిన దోషమై యుండాలి. బంగాళీ
నాచే కాకుండా ఇంగ్లీషు తర్జుమానుండి
కూడా తెలిగించేరని ఇది నిదర్శనమా!

(6) 210-పుట, మొదటివాక్యము:

“ఆమె యప్రసన్నత ... వినయునకు
లక్ష్మ్యమగుచుండెను.” అని ఉన్నది. మూలా

నికి సరియైన తెలుగు: “ఆమె యప్రసన్నత
వినయుని గురిగా జేసుకొనెను.” ఎంతమార్పు!

(7) 214-పుట, 2-పంక్తి:

ఆవాక్యమంతా చెడిపోయింది. గ్రంథ
సంకొచముకొరకు ముఖ్యభాగాలనే ఉదాహ
రిస్తాను:

తర్జుమాలో ఉన్నది:

1. నాకింతవయస్సు వచ్చినను పుస్తక
జ్ఞానమే కాని యనుభవజ్ఞానము కలుగలేదు.
2. నా మానసము ముద్రణాలయము
వంటిది.
3. నీవు బాగుగా మాటలాడుటకు
ప్రయత్నింపుము.

మూలానికి సరియైన తెలుగు:

1. నాకున్న వేళనంతా చదువుటలోనే
గడుపుచుంటిని కాబట్టి—
2. నా మనస్సు అచ్చువేసిన గ్రంథము
వంటిది.
3. అంత చక్కగా మాటలాడుటకు
ప్రయత్నింపకుమి.

వాక్యమంతా ఈలాగే ఉంటుంది.

(8) పుట 212, దిగువనుంచి 3-వ పంక్తి:

తర్జుమా: “ఏ యాపాయమును దోచక
కేవలమును వినయు డామె కధీనుడై యుండె
ను.” సరియైనది: “తనకు అధీనమైనయుపాయ
మేదియును గనబడలేదు.” ఎంతతప్పు? లలిత
శీలము చెడగొట్టినట్లుకాదా?

(9) కీలము పాడైన మరొక స్థలము చూడండి: పుట 320, ఆఖరివాక్యము: “సంసార మాతని కంతభారము కాకుండెను.” సరియైనది: “ఇకముందు సంసారము అతని దృష్టిని వాక్కింపలేదు.”

(10) పుట 278, పంక్తి 5-7: “ఇంటి తలుపులు” అని ఉంది. అది గది తలుపులు. ‘ఘోర్’ అంటే గది కాని ఇల్లు కాదు. “భర్త దక్క నితరులకు చెలియదు”. దీనికి సరియైనది: “భర్త దక్క నితర వస్తువు లన్నియు పెట్టెలో భద్రముగా నుంచబడును”. “ఆమెయందు భర్తకైనను స్వాతంత్ర్యము లేదు.” ఇది తప్పు. దీనికి సరియైనది: “అతని భార్యాయాజమాన్యములో వతనికిగూడ వతడుకోరువంత స్వాతంత్ర్యము లేదు.”

(11) పుట 313, మధ్యపేరా: “అకారణముగా బాధ్యత వేల వదలుకొనవలయును? చువరితను వదలుకొనుట నాకొక గొప్ప పని కాదు. కాని సమాజపు దలవంపులకు సహించజాలను.” బుగ్గలీలో on principle ‘ఆప్రిన్సిపిల్’ అని ఉంటే, దానికి “అకారణముగా” అని తెలుగు చేశారు. ఇది తప్పుకాదా? సరియైన బుగ్గలీ దొరకక ఆస్వతంత్ర్యకవి కాకూరు ఇంగ్లీషుమాటనే వేసేశారు. ‘బాధ్యత’ కాదు, ‘హక్కు’. ఎంత మారిందో! ఆఖరి వాక్యం ఈలాగు ఉండాలి: “బ్రహ్మసమాజము వకు నాచర్యవల్ల తలవంపులు వస్తే సహించలేను.”

(12) పుట 308, ఆరంభము:

“వర:—ఇన్నాళ్లకు దరువాత మరల సంగీతార మన నేమో నాకు బోధపడుటలేదు. దానికి బోధించుట నాచేతగాదు. లోపల నొకలాగు, పై కొకలాగు!”

దీనిమూలానికి సరియైన తెలుగు ఇది:

“వర—బోధపడలేదు! ఇన్నాళ్ల తరువాత ఒప్పుకున్నారా? ఆ పిల్లను బోధపరచు కొనుట సులభమైనది గాదు.....”

(13) పుట 302, అధ్యాయ 40, పంక్తి 4: “తాను నందతీ నాదరించుటకు బ్రయత్నించుచుండనేగాని వారు తన్నవమానింతురని సంకయించుటయైన లేదు” అని ఉంది. తప్పు. ఏలాగు ఉండాలంటే: “తాను ఆదరించుటకు బ్రయత్నించుచుండను గాని వారు మాత్రమే ఆమెయెడల తమకుగల అవజ్ఞను ఆమెదగ్గర దాచి ఉండలేదు.”

(14) పుట 592, వాక్యము 16: “అందుచేతనే మీ రేవమాజమునందును స్థానమును గైకొనలేదు” అని ఉంది. ఈలాగు ఉండాలి: “అందుచేతనే మీకు ఏ సంఘములోనూ స్థానం దొరకదు.”

(15) పుట 514, అధ్యాయ 65, వాక్యం 2: “గోరా మునుపటికంటెను సాహసముతో మొలంగుచుండెను.” అంటే! మూలంలో “ఎక్కువ జాగ్రత్తతో” అని ఉంది.

(16) పుట 494, అధ్యాయ 63, వాక్యం 3: “హరి—ఎక్కడ భుజించితివి? ఇక్కడనే పడియుంటివి.” అని ఉంది. తప్పు. ఈలాగు

ఉండాలి: “ఏమిటి తిన్నావు? అంతా (భోజనము) ఇక్కడే, ఇదిగో, ఆలాగే పడి ఉంది.”

మేము చూసినవాటిలో కొన్నిటినే ఇక్కడ నిరూపిస్తున్నాను. పుస్తకము కట్ట మూసుకొని విప్పి ఎక్కడైనా సరే ఒకపేరా జాగ్రత్తగా పఠిస్తే ఏదో ఒక తప్పైనా లేకుండా తర్జుమా నడవలేదని భేదపూర్వకముగా చెప్పుతున్నాను. తర్జుమా బాగున్నా లేకపోయినా ఈ తప్పులుమాత్రము ఉండకూడదని అందరూ నాతో అంగీకరిస్తారనే ధైర్యముతో వీటిని చూపేను. కవులకు బంగాళీభాష రాదు. ఇంగ్లీషునహాయముతో తర్జుమా చేశిఉంటే ఇన్ని ఇట్టి తప్పులు ఉండకపోవును. వారికి ఇంగ్లీషుకూడా రాదు కాబోలు. నేను చూపిన స్థలములలోగాని, మరెక్కడైనాగాని తర్జుమాయొక్క సాధుతా సాధుతలను పఠింప నిశ్చయించుకొన్నవారు బంగాళీ తెలియదని విచారించ నక్కరలేదు. ఇంగ్లీషుకర్తృమూ బంగాళీకి చాలా దగ్గరగా ఉంది. మన తర్జుమాలోని తప్పులు తెలుసుకొనుటకు ఇంగ్లీషు సరిపోతుంది; కాని ఆ తప్పులు ఏలాగు వచ్చినవి అనే కుమారులము ఉంటే బంగాళీ చూడవలెను. మూలం తాలుకు ఏభాషా రానిదీ తర్జుమాచేయుటకు పూనుకొన్న కవుల సాహసాన్ని ఏలాగు వర్ణించాలో నాకు తెలియదు.

అంతకంటే ఎక్కువ సాహసం మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయపు తెలుగు బోర్డు ఆఫ్ స్టడీస్ (Board of Studies) వారిది. పుస్తక

ము పరిశీలించకుండా నియమించారు. భాషాంతరీకారులు సుప్రసిద్ధులు. మూలం ప్రసిద్ధమైనది. గ్రంథంలోనిభాష పటపటముని సమాసాలతోను సంస్కృతముతోను శబ్దముచేస్తూ ఉంది. గ్రామ్యభాషకాదు. ఇవా చూడవలసిన లక్షణాలు! మూలం తారుమారైంది. శీలము పాడైంది. చెప్పదలచుకొన్నదానికి వ్యతిరేకం చెప్పడమైంది. ఈ సంగతులు చూడవద్దూ!

ఇంకొకసంగతి చెప్పి విరమిస్తాను. భాషాంతరీకరణముల ప్రయోజనాలను చక్కగా గమనిస్తే మూలానికి ఉచితమైన భాష ఉపయోగించవలసిన బాధ్యత వ్యక్తమవుతుంది. బంగాళీమూలం చదివే బంగాళీలందరూ తా కూరిగారిభాష ఎట్లు దేశ్యమో, ఎట్లు వ్యావహారికమో వర్ణిస్తారు. మనము, ఆంధ్రులము, గ్రంథిక వ్యావహారిక వాదములతో కాలము గడుపుతూ ఉంటే, ఏవాదమూ పెట్టుకోకుండా బంగాళీలు వ్యావహారికభాషను విచ్చలు విడిగా వాడేస్తున్నారు. అట్టి వ్యావహారిక బంగాళీభాషను తెలుగులోనికి తర్జుమాచేసేటప్పుడు ఈ డాంబికమైన పటపట తెలుగా ఉచితమైనది! ఉచితము మాట అటుంది, అర్థము స్పష్టించే తెలుగేమో చదివి చూడండి. బంగాళీసంస్కృతాన్ని తెలుగుసంస్కృతముగా చెయ్యుతోతే వచ్చే బాధలు కొన్ని; క్రొత్తక్రియలు కల్పించి వ్రాసేవారికి చదివేవారికి అర్థముకాని శైలిని ఉపయోగించడము కొంత. రెండూ కలిసి చదివేవారిని పీడించేటట్లు శైలి ఉంది. ఉదాహరణాలకు స్థలములేక చూపించలేదు.

ఈ విమర్శన వ్రాయుటకు ప్రయోజనము ఒక్కటే. మన కవులు తాకూరుగారి బంగాళీగ్రంథాల నన్నిటినీ తర్జుమా చేస్తామని గ్రంథపీఠికలో ప్రతిజ్ఞచేశారు. చేసినాలు గేండ్లు గడచినా మరొక గ్రంథము బయలు వెడలనందున నా సలహా నిష్ప్రయోజనమే కాబోలు. బంగాళీగ్రంథాల తర్జుమావాంఛ దేశములో ఉన్నప్పుడు, బంగాళీభాష బాగా తెలియనివారికి, వ్యావహారిక భాషాద్వేషము దృఢముగా ఉన్నవారికి నావ్యాసము ప్రయోజనకారి అగును. వారందరూ ఈ వ్యాసాన్ని చిత్తగింతురని నా ప్రార్థన.

భావకవిత్వము

ఆనంతపంతుల రామలింగస్వామి గారు

ఓండుకాకులు గూర్చుండే బండమీద
నొం డెగిరిపోయె, నంత నం దొండు మిగిలె,
రెండవది పోయె, బిడప నం దొండు లేదు,
బండమాత్రము పాప మం దుండి పోయె.

* * * *

బేర ! పంథ్యోదరం బంతకంత కఠిక
మయ్యె, నందుండి యమృతాభమైన గాన
మొందు వినబడె, నందుండి యుద్భవించె
బ్రత్యుపఃకాంతులను నవ్వు వ్యక్తి యొకటి.

* * * *

ఆయనంతపాథోరాగి ననిలవివశ
మై జనించినయల పల్లియై, తరంగ
మై, మహోత్తంగకల్లోలమై, తుదః దన
తీరమున భంగమై వాణిత్థిరమయ్యె.

* * * *

ఆమనోజ్ఞ సుమధురసాయంతన నను
యమున వలపూని, నీల్లాడి, యస్మదీయ
హృదయతంత్రులు మీటి హాయిన్ రచించి
కాలసర్పకరాళవక్త్రమునఁ గరఁగె.

* * * *

అనిశాకాచగోళాంతరాన స్నిగ్ధ
కమ్రతరనాడిదీపికాకళిక మినుకు
మినుకులాడి హతాద్వీప్తి నెవసి నిబిడ
తిమిరచేలాంచలముల్ సమసిపోయె.

* * * *

అస్మదీయాంతరంగావరాళ విమల
రాగరేఖావిలాస విభ్రజితముగఁ
బాసరుచుండియుఁ దమమున మురిగిపోయె
మినుకు లలరునె తాను లేమిని జగాన.

* * * *

శ్రీమూక కో. వేం. కృష్ణమాచార్యులు అయ్యవారలు గారు

శ్రీమూక బ. సీతారామాచార్యులవారు భారతాదిగ్రంథపరిశోధనంబుచే దొరకిన విశేషలక్షణ ప్రయోగముల వేర్చి కూర్చిన 'త్రిలింగలక్షణశేషము', 'ప్రాధవ్యాకరణము' నామాంతరములుగల బాలవ్యాకరణ శేషము గొన్ని లక్షణము లసంభవాది దోష మాపితములుగఁ గాన్పించుచున్నవి. తత్వజ్ఞులగు నార్యులు మంచి మనసుతోఁ బరికించి వాని యాచిత్యమును చెలిపెదరు గాక!

1. "ఒకానొకచో జకారం బుభయంబు నగు. శ్లేషయందు జకార మొక్కటియ యొక యర్థమున దంత్యమును, వేటొక యర్థమునఁ దాలవ్యము నయ్యెడునని యర్థము. ఉ. అకట పాండురాజయశ మొన్న వైతి. రాఘ. 1-ఆ. 31-ప. (ఇట జకారము భారతార్థమునందు దంత్యము, రామాయణార్థమునందఁ దాల వ్యము నని యెఱుంగునది.)" సంజ్ఞా. 5.

సూరిగారి యాదిమ సూత్రము వలెనే యాచార్యులవారి యాదిమ సూత్రమును దంత్యతాలవ్య విషయమయ్యు, శ్లేష యను విశేషాంశ ముండుటంబట్టి శ్లేషస్వరూపమింద క్రింద వివరింపఁబడుచున్నది: "స్లిప్త మిప్త మనే కార్థ మేకరూపాన్విశంపదః" (కావ్యాదర్శము, 2-ప. 310-స్లో.) "అథశబ్దార్థ గతత్యేవ ద్వివిధం శ్లేష మేకేనైవ లక్షణేన లక్షయతి శ్లిప్తమితి. అనేకార్థ మభిధయా వృత్త్యా యుగపదనేకార్థ ప్రతిపాదకపదత్, తథావేకరూపాన్వితమర్థభేదేన భిన్న త్యేషియుగపదాచ్చారణవిషయతా మాపన్నేనై కేన స్వరూపేణయుక్తం! పచోవా క్యో శ్లిప్తం శ్లేషాలుకారపదిత్యన్వయః." (ప్రేమ చంద్రతర్కవాగీశవ్యాఖ్యా.) వైలక్షణమునుట ట్టి 'పాండురాజ'యను నెక శ్లేష కేధంగము వా ట్టును, స్థానభేదమువలన నొకపరియే యు చ్చరించుట మానవునకు దుశ్శకముగదా!

1. నను కబ్బశ్లేషపఠే ప్రయత్నాదిభేదాత్ నల్లు ఏకశబ్దభేద ఇతిచే త్సక్యం భేదోఽస్తి; తథాఽపి జకుకా వ్యన్యాయేన కబ్బయో రితిరేతరశ్లేష్వత్వ స్ఫుటగత త్విన్యవహరః, అనిన కబ్బశ్లేషే ధంగపరిష్కృతా." (సాహిత్య రత్నాకరమ్, అర్థాలంకారపరంగమ్) క్రిష్ణయత్న భేదమును గమనించితే మారన, "క. ఒకకథ వినియెడుతెలి శే, తొకకథపై దృష్టిపడిన నొకయర్థము దో, పకయుండు." (పీఠిక, ప. 18-రాఘ. (అని వివరించి యున్నాడు. రిశేషము అలంకారపర్యయము లాలతోధాగో వివరింపఁబడును.

సూరనార్య వాశాయమున విట (రాజ శబ్దము సంబంధియగునపుడు) చాలవ్యమే యనియు, 'పాండురాజితయశస్యుఁడు' ఇత్యాదివలములఁగూడ ద్వైపాయనముచేచాలవ్యమే యనియుఁ దోచుచున్నది. రాజ + ఇతయ శస్యుఁడు అనునెడ దంతోఽచ్చారణమే యుపదిత్యర్థః తీతీ హేతువయినను, గ్వాచిత్కమగుతా లవోఽచ్చారణముండివలన, "చుస్తాలజ్యేష్ఠరే కంకతాలజ్యేష్ఠరే తాలుజ, దస్తోఽజ్యేష్ఠరే పదాద్యేష్ఠరే బహుళం పూర్వవ్యవేత్" అను కాలిక లోఢిచుచున్నది.

సూరనారాయణాయము 17 పుటలలో "మతీకొన్ని తర్పమశబ్దముల తుడనుండు చకారణకారములుఉకారముతోఁగూడి వ్యవము లగును" అనుదాని వివరణమున "ఈపై రెండుసూత్రముల క్రింద నుదాహరించినవియు, అట్టివియుఁ దక్కిన దక్కిన తర్పమశబ్దములలో ని చడ లేయచ్చుతోఁ గూడినను చాలవ్యములే యగునని తెలియునది" యని కలదు. అచ్చు, అచ్చే, అచ్చో, రాజు, రాజే, రాజ, రాజో-ఇత్యాదులు తాలవ్యములగునా!

2. "నకారం బసాధారణంబు ద్రుతంబు, ప్రత్యయాగమోవ్యయార్థక మయి యుత్వ విశిష్ట మయిన నకారంబు ద్రుతసంజ్ఞకం బని యర్థము. ద్రుత మనఁగా నొల్లనియెడ మఱిగి పోవునది యనుట. సంజ్ఞ. 7-సూ.

ఉండేది + అతఁడు ఇత్యాదుల నిర్వవిశిష్టముగూడ ద్రుతముగావలయు. సూరి దీనిని ద్రుత ప్రకృతిక మనియే సంధివిషేషమును గావించి

యున్నాఁడు. వన్న పారాధి ప్రాచీనులుగూడ నిర్వవిశిష్టమును ద్రుత ప్రకృతిక మనియే ప్రయోగించియున్నారు. ఆచార్యులవారే, "కొన్నియెడలఁ బ్రమాణిక ప్రయోగములం ద్రుతంబునక యుపరంబగుచో ద్విత్వంబు చూపట్టెడి" నను సూత్రమున (సంధి. 3), ఉ. "మ. ఘనచక్రాయన నిష్ఠరమిత గళద్రక్రావ్య నర్వాగుని, న్ననుభూతాప్రతిమ ప్రగ్భోరివానాంతర్థితో ద్విక్రముః" 4. పారి. 6-ఆ అని యుదాహరించి యున్నారు. ద్రుతమే కాకున్న ద్రుతస్వరమునకు లోప మెట్లు? ఈ సూత్రాంతమున" నన్న యథార్థరకుఁడు 'అన్నిచ్చ నళ నూదియున్నదాని' అని ప్రయోగించి, 'లు క్పింట్లేమో వాఁచి ద్రుతవ్య' అని సంక్షేపము నిషేధించుట ప్రయోగవైరథ్య సూచనార్థంబని యుఁబుగనది" అని కలదు. కాని, 'అను' లోని మదర్థము ప్రత్యయాగమోవ్యయార్థకము గాక, ధాతుసంబంధి యగుట సంక్షేపము రాదు. వెన్వాడుఁగూని, అన్న ఇచ్చనళ యని కాని గ్రహించుటయే యుచితము.

3. "ద్విత్వరహితమగు ద్వితీయావిధక్తి యుకారమున కచ్చుపరంబగుచో సంధి రాదు. ఉ. నను నెఱిగె నిను నెఱిగె; ము." ముక్త లక్షణ వివేచనము, సంధి. పుట 95.

ఈసూత్ర మునకుఁ గొందఱు "ప్రథమే విధక్తి.....యందున్న యుకారమునకు సంధి వైకల్పికముగావగు. (బా. 3, సంధి.)" అను సూత్రముచే ననుకూలముగ నిత్యాదివలములను రాముక + అఁఘ నిత్యాదివలములను సంధి

ప్రాప్తిచెననియు, దన్ని ప్రేథమే ప్రయోజనము
నియు, ద్వివ్యవహిత్యమును గృతద్వివ్యవహిత్యము
ముగఁ గాక సామాన్యముగాఁగూడ గ్రహించఁ
దగుననియు, నాంధ్రభాషాభూషణమునందలి,
క. అచ్చగఁ బైహల్లుండక, యచ్చుండినఁ దద్వి
తీయ కన్త్యనకారం, బచ్చో బాయక నిల్చు
న, విచ్చువిడిఁ బోవు నచ్చు వేటొకఁ డైనఁ.
(51); "క. నన్నును నిన్నును దన్నును, నన్నం
దుల కును, కినులయందును మున్నునై, నున్న
నకారపుఁబొల్లులు, పన్నుగఁ బోంజూపు నచ్చు
పై నున్నయెడన్." (52) అనువాని ఫలిత మిద్ది
యేయనియు ననుచున్నాడు. కాని, బాల
వ్యాకరణపుఁ బ్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదమున "జడ్డక్క
రంబుతోఁ బదాదిస్వరంబు గూడుచో జడ్డకు
లోపంబు లేదను 9-వ సూత్ర మున నీసూ
త్రమునకుఁ బ్రయోజనమేలేదు. 'రామున్ +
అవఘు' నిత్యాదిస్థలముల ద్రుత ప్రకృతికమాగుట
సంధి లేనేలేదు.

సూర్యనారాయణాయమున 130-పుటలోఁ
'జన్నయసూరి' "ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రుర్థమ
వర్ణంబులయందున్న యుకారమున సంధి వైక
ల్పిక" మని చెప్పి, 'నన్నడిగె', 'నాకొంటిచ్చె'
మొదలయిన వుదాహరించెను. కాని, కొంత

కుక-కుక అనువానిలోని ఉకారమువలెనన్న
లోని ఉకారము ప్రకృతినబంధమైనది కాదు.
నాశబ్దమున కా దేశమువచ్చినది నన్ను. దీని
మీఁది విభక్తి 'ను' దీనిమీఁది ఉకారము లో
పించినపుడు నన్నున్ అగును. దీనిలోని ఉకా
రము ప్రకృతినబంధమైనదగుటచేతఁ బ్రాసూత్ర
మిదట వర్తించదు. అట్లు వర్తించేనేని, రా
మున్ + అడిగెన్, రామడిగెన్, అని యేల
కాఁగూడదు? కాన ద్వివితీయావిభక్తియు దె
చటనుండు ఉకారమునకు సంధి వచ్చునో ఇపు
డు నిర్ణయించఁబడుచున్నది. ఈ చెప్పఁబోవు
నాణుచోట్లఁదప్ప ద్వివితీయావిభక్తి యందుఁ
బ్రకృతి నబంధమైన ఉకారమునకు సంధి
రాదు :

సూ. ని, నా, తన శబ్దముల ద్వివితీయా
విభక్తి రూపముల ఉకారమునకును.....
సంధివైకల్పికము.

... ..
సూ. నిన్ను మొదలగు నాటింటికి ద్విత్వలో
పమున సంధి రాదు.....

ఈ రెండవసూత్రమును, నాచార్యులవారి
సూత్రమును నేకాభిప్రాయాదితములే. ఇ

1. అట్టెత్తి, కన్నదరి, నిత్యాదుల 'నక్షేప కచ్చుపరంబగువపుడు సంధియగు'ననుసూత్రముచే సంధివచ్చును.
అంతే అటు + ఎత్తి, కను + అవరి, నిత్యాది స్థలములనుగూడ సంధివచ్చెను. ఈసంధిని వారించుటయే యాసూత్ర
మువలన ప్రయోజనము. జడ్డక్కరంబుతో ననగా నిపుడు జడ్డక్కరంబయినను గానున్ననుప్రాసమికదశలో జడ్డ
క్కరంబగుదానితోనని తెలియునది. అట్టిదానితో సంధి యగునెడల జడ్డకు లోపంబురాదు ప్రాథమ్యాకరణమున
కన్న నిసూత్రమే యతిప్రాథమ్యముగ నున్నది.

2. బాలరవుఁ గూడఁ తెలియునట్లు లీగంధమును కదించిన బ్రహ్మశ్రీ పట్టాది మార్గనారాయణకామ్యుల
వారికిఁ గృతజ్ఞతావంశముల వర్ణించుచున్నాఁడ. వాకుఁగల కొలఁది యతిప్రాయభేదమును పై వివరమునకే.

ప్రతిపదమును ప్రతిపదమును సూరిగారి రోషమును గణించుటచే నిటఁ గొంచెము ప్రాయవలసి వచ్చినది.

సూరిగారి కొకమరియును నవ్యాప్తియు, నేతాశమతమున నరివ్యాప్తియు విచిత్రము. సూరిగారికి యనవలఁ 'అనాదిపు విధక్తిపూ తోవా' యని సూరించిన నన్నపాయము విచిత్రము కుత్తర వాదినే. సూరి వర్ణనామ ప్రకరణమునఁ బ్రక్రియ లేకయే, ద్వివిష్ణును, విష్ణును ఇత్యాయ బుదావారించుటచే నాతని సూరిములు చాలవఱకు నన్నయ భట్టియ మున కాంప్రీకరణములకు నందలి సూరిము లుచిట్టి ప్రక్రియ యొనర్చెను.

'నున్నుమూ ప్రాప్య త్పదే రివి శసిన' అనసో ర్నమూ ఏతే స్తే. అదే ద్వర్ణస్య ప్రాప్యస్యాత్. నన్ను, మమ్ము, నిన్ను, విమ్ము. ఈ వ్యాకరణమున ద్రుతమునకు

ప్రక్రీకరించెను, 'ననుచిరద్రుతా' యను పదస్వారస్యముచే నన్నున, మమ్మున; స్వరస్య మునన్నును, మమ్మును. ఇట్టియడఁ బ్రాతికరిక సంబంధమైన దగు లెట్లు? ఈవిషయము నా చామ్యులవారు ప్రోధవ్యాకరణమున 'నకారం బసాధారణంబు ద్రుతం' బను సూరిమున వివ రించియున్నారు. అనఁబలుకుదును, "యద్య ద్యతత ఇత్యనే 'రాము నభిరామున దలఁ పెన' నిత్యాచా శికారస్య సంధిః ప్రాప్తః. తథాఽపి 'వివక్షితద్వితీయార్థప్రతీత్యభావప్ర సంగః స్వాదితి న నివార్యః" అని తెలిపియు న్నాము. కావున సూరిగారి దోషములు తొలగినవి.

ఫారీపులాకన్యాయమున ౩ సూరిము లుదాహరించితిని. ఇంకను గొన్ని యిట్టివి కలవు.

1. 'వివక్షితద్వితీయార్థప్రతీత్యభావప్రసంగస్వాత్' త్రం ప్రసిద్ధతః 'యదేతద్దేవతా' యను ప్రకృతికమునకు సంధిలేవను పర్థులమృదుత్వము లేకుండుటయే. సాకము 'అనంత' అనునంతలే సంప్రప్రాప్తి యను వ్యాఖ్యాన యోగప్రాయమును గలిగియున్నది.

భారతీ సంవేళము

తంకగా వేంకటరామయ్య గారు

అంకగించెడు పరువంపు బాంధ్రవదుల

కేలు చిల్పెడు రాగమ్ము లాలపించె
గోలుపోయిన వాంధ్రం బేలవదిన
దిక్తప్రాచయించ వను బుద్ధురంగమ్ము
వల పల్కెడుగో కోర్కెలు గోలుపోయి
డిలు పడుటేమిగో దాచిన పూల వీణ
తంత్రిలుం దిద్ది పాదీనంతన తనంత
నేడు కాదె ప్రవన్నుండు నీవిధండు.

అగును భవదీయవాక్యమ్ము లమ్మరిమయము
మ్ము! కరుణామయి! కడు నల్పమరిని
త్రెంపుకొంటిని తంబుర తీవరెల్ల
వంపు దిగుచొక్కె తృష్ణాటప్రలు జరిచి.

మానుషము గాదు దివ్య మా మూలవిగ
త్రెంపుకొనుటేకఁ జనుటేకఁ జరియజేమి!
దివ్యగోదావతీ ప్రవంతీప్రళాంత
పురివనీమల వీచిత నిశితీ నేను.

కన్న వారలు నను వీడి కన్న వేళ
బుడుగులు ద్రోపిరాజుని పంపువేళ
నిలువ నీకయు లేక నిలంగగన
తలము నీధాత్రియుం జరితండ్రులనెను
భావమున గాతమాతీరవనములందు
వినుచు కన్నీటిధారల విధము నేడు
స్మృతికి వచ్చె జగన్మాత! స్మృతికి వచ్చె.

ఓజగద్ధాత్రి! ప్రణయసాయుజ్యరాజ్య
సంపాదీనివాసిని! నేకు వివతు
లన్మదీయాంధ్రలోక మోహనపథాలు
గావ్యగీతాల రచియించె గడగు మదిని
కావ్యగీతప్రియుం డగు కాశ్యపేంద్రు
కేకారామకోట కేల భీరి
అమరభూరుహ కునుమా శ్రీయమ్ము గన్న
భ్రమరపుత్రి, భయమ్మేరి పాడు మోయి!
ఆ మహారాజ పౌత్రయమ్ము వాక్రియించి
గోలుమోయి జగమ్ముల నేగతిని!
ఉమహాభిషేకపాత్రమ్ము నరుపు దీని
వాదవాదల గలకమ్ము నేడుమోయి.

కలకుఁగత్తిలఁ బూవుల నిరులు చేసి
దురములందునఁ జెంద్రిండ్లు జరుపు మోయి!
ప్రణయవీణకు కోర్కెంపు లదను పెట్టి
వీరగీతాలు చాయగా వినుపుమోయి!

అంధ్రవీరావతంబ రక్తాభిషేక
విభవమై మైత్రకాంతంబ వెలుగుచున్న
వీరలన్నాటి వీధుల పెడలి పెడలి
మేను బుప్పొంగఁ బాడు మమయగతుల.
కొండవీ డెక్కి వైరిదిక్కుంధికుంధ
పాగి జీర్ణిన మాంధ్రసీమలోలు మది
కోటయరుకలఁ జాడు మీనాటికేది
విందు చట వాంధ్రసంతాన విజయగీతి.

రాజకొండకు గొలకు వ్రాలు చేసి
తెనుగుజ్జేడుల బవరంపుఁ దీవరంపుఁ
దేవమును నాంధ్రభారతీచేవి దివ్య
భేదమును నటఁ దిలకింపఁగలవు.
వ్రాలెదే రాయమాయ దుర్గాలకవకు
నాంధ్రభానుండు రామరాయశ్రీరీంద్రుఁ
దక్కటా! కాలసుందరి యావ్యసీమఁ
బాంధవిం చెడు గది యొక్కదాద వినుము.

శ్రీరీరీంద్ర మణిమయశేఖరము
మల్లికార్జునవమనోభృదువుఁ గ్రోలి
నచ్చివావంక వీధుల బాటశ్రుతుల
దెల్పు న్రమరిని నేను గాదే కుమార!
నన్న భవతీయ పాభాగ్యవశత నచట
మూర్ఖగానమ్ము విని తెన్ను మఱచిపోక
కుంగళద్రావ్రవాహ తరంగరంగ
భూమితమ్మును విద్యుత్తులము గనుము.
ఆంధ్రసామ్రాజ్యమే రాధయై నరింక
నవతరించిన శ్రీకృష్ణ వాక్రయమునఁ
బాంధవిం చిన నక్కరాతరునిగోఁ
సుందరీ బృందవాట్యమ్ము జూడఁగలవు.
కదలు మటనుండి సింహవిక్రమపురమ్ము
గండు వట తెల్లఁగైతల గరువ తవపు
టాటపాటల మరగివ పోటు బుట్ల
వీరగేయమ్ములను గోర్క దీరువటలు.
కలుడు తిక్కన నా తొలికాన్పునందు
మధ్యమును, యజ్ఞ, కవియు, సమార్థవరుడు

మనుమసిద్ధి శ్రీరీంద్ర సామ్రాజ్యమునకు
వతని కథలను బాడి భవ్యరను గనుము.
నేడె కదలుము కృష్ణవేదీకరంగ
శీకరాంచిత పైకత నీమలకును
ఆంధ్రవిష్ణుపురాణమ్ము లాంధ్రవృక్షుల
వీరకథలును తెప్పెద ధీరభాగితి
కవకదుర్గాంబనై నేని కవికుమార!
ఆ మహాదేవునంకచే నవతరించి
విశ్వమానవకోటికి దెలుగు జాపు
బుద్ధభగవాను లిలావిభాగి జాడు
మాంధ్రనగరస్థ విశ్వవిద్యాలయముల.
అల్లయమరావతీవృక్షరాలయము
వరమణిపురి పాదాంబుజవరణి నున్న
దివ్యరూపుని నేంకటాద్రి శ్రీరీంద్రుఁ
గాండు మాతఁడె కథలకుఁ గన్నతంద్రీ.
గాతరుని గృష్ణకును మధ్యఁ గల దొకండు
ప్రాచ్యరాసుక్య విష్ణువర్ధమనికోట
ఆమహారాజ తేజమే మాంధ్రమునకు
భానుమండల నీపులు ప్రణయవీర!
ఆమహావీరు జాడు మో ఆంధ్రపుత్రి!
భూతదయయందు బుద్ధుని బోలు మనుని
దానమున బలికడ్డల దాటువతని
శ్రీమహావిష్ణువీరాభిరామమయని
రాజమణిమైన భర్తాప్యరాయవృక్షుని
అతనిచరితంబు బాడి పుణ్యమ్ము గనుము.

(న శేషము)

లక్ష్మీ నారాయణులు

చిత్రకారుడు: శ్రీ వరదా వెంకటేశ్వరంగారు, కాజుపల్లి

‘కోవిగ్‌సీ’ లేక ‘నెంటు బార్‌లోమియో’ నరస్సు

ఇది జర్మనీదేశములోని బవేరియాదేశములో నున్నది. దీనిపొడవు ౫ మైళ్లు. వెడలపు ౫౦౦ గజములమొదలు ౧ మైలుకు కొంచెము పైగా ఉండును. లోతు ౬౦౦ అడుగులు. జర్మనీలోని ప్రభుత్వములో నిది చాల గుండకమైనది. ౬౫౦౦ అడుగుల ఎత్తుగల శున్నభ్రురాతికొండలవద్దను నిది యున్నది.

[ఇ. మొక్కు కంపెనీవారివలన పొందుటయ్యెను]

3. నిరుక్తము, ౪. కల్పము,

౫. ఛందము, ౬. శిక్ష.

ఇప్పుడు నిరుక్తమును లేక శబ్దప్రవచనమునుగూర్చి విచారించవలసియున్నది. యానుక్కునియొక్క నిరుక్తమిప్పుడు వేదాంగము పేరునఁ బ్రసిద్ధమైయున్నది. యానుక్కుఁడు మహాభారతకాలముకంటెఁ బూర్వమునను నిర్వివాదము. ఈయని పేరు మహాభారతమున వచ్చియున్నది. ఈతనిశబ్దకోశము (నిఘంటువు) యొక్క వాచము (కాంతిపర్వముయొక్క 843 వ యధ్యాయమున) ఉన్నది. ఇప్పుడింక ఛందమునూ బయటగా; ఈయంగమును గావించినవాఁడు పింగళుడు. వైదికు లీతని ఛందశాస్త్రమును బఠించుచున్నారు. కాని యీపింగళుని పేరు మహాభారతమున లేదు. అంతమాత్రమున నుజ్జయింక యనుమానము బయలుదేరి పాలదు; ఈపింగళుని మహాభారతముకన్న పూర్వముగా నెంచవలయును. ఇప్పుడు పాణినియొక్క శిక్ష ప్రసిద్ధమైయున్నది. కాని వేదములకు శిక్ష భిన్నభిన్నముగా నున్నది. మహాభారతమున (కా. ప. అ. ౧42) ఒకశిక్షప్రశస్తయొక్క వర్ణన కలదు. “బాధ్రపద్యవంశ్యుఁడగు గాలవుఁడు క్రమశాస్త్రమునఁ బారంగతుఁడయి శిక్ష, క్రమము, ఆనెడు రెండువిషయములమీఁదను గ్రంథములను లిఖించెను. ఇప్పుడు మిగిలియున్నది, కల్పము. కల్పమునఁగా వేణువేణువేదములలోని యజ్ఞసంబంధమును జ్ఞానమును గలిగించునట్టి నూ

త్రములని యర్థము. ఈకల్పనూత్రములను తేజినవారు ఆశేషులన్నాదు. కాని వారి మాట మహాభారతమునఁ గనపడదు. అకటా! నూత్రశబ్దముమాత్రము మహాభారతముననున్నది. ఈనూత్రశబ్దముచేత త్రాత్రనూత్రములను గ్రహింపవలయునో యిది యనుమానము జనించునున్నది. కాంతిపర్వముయొక్క 269 వ యధ్యాయమున నిశ్శోకమున్నది—

ఆశమ్నంత శ్చిరీతం కిందిధిశ్చేష నూత్రితమ్.
 పాణినివిషయమున ననేకనూత్రములయొక్క వర్ణనయున్నది. ఈనూత్రములు వేణువేణువిషయములమీఁద నుండియుండును. అందుగాక. ఇంతిమాన వైదికసాహిత్యముయొక్క చర్చ యయ్యెను. మహాభారతమున ‘ఉపనిషత్’ శబ్దమునకు రహస్యము, బ్రాహ్మచేదము, వేదాంతము, అని యీభిన్నభిన్నములైన సంజ్ఞలు లభించుచున్నవి; అక్కడక్కడ మహాపరిషత్సభ్యులనుమాడఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. ద్రోపర్వములో ౧౪౩-వ యధ్యాయమున భూతిశ్రేష్ఠుడు తనదేహమును బ్రహ్మపతేనముగావించి, విడిచిపెట్టుటకు విచార మొనర్చియుండెను. ఈయుపనిషత్సభ్యులట్టి ఓం అనుప్రణామముపై ధ్యానముంచవలసియున్నది.

ఇతిహాసములు-పురాణములు
 ఇంక మనము ఇతిహాసములు పురాణములు వినిఁ గూర్చి విచారము గావించవలసియున్నది. వైదికసాహి

ఈపంపాతీయం దున్న విషయములయందు నక్షత్రములమీఁదఁ బ్రతిపాదించఁబడియున్నది. ఇందు రాములయొక్కచర్చ జాతిగా లేదు. కనుకనే యీగ్రంథము శకపూర్వమున నిశ్చితమగుచున్నది. ఇందు సప్తయుగచారము వర్ణింపఁబడలేదు. ఇందువలన నీకల్పవ తరువాతిదియని తెలియుచున్నది. ఇందు యుగపురాణమునకేర నొకయధ్యాయ మున్నది. కాని యది 84 అంగములయొక్క నూదియందు లేదు. (దీనినిఁబట్టి యది పిమ్మట గలుపఁబడెనని చెప్పవలసియుండును.) అయినను అదిమిగులఁ బ్రాచీనము. అందుఁ బాటలీపుత్రప్రాసనశాలి కుకరా మొదలైనవారయొక్క వర్ణనయున్నది. ‘సాకేతే సప్తరాజానో భవిష్యంతి,’ శకపూరముగా శకరాజులయందు బర్చనాడునున్నది. యుగపరిమాణమింతయని చెప్పఁబడలేదు. అయినను కృతయుగవిషయమున “శతవర్ష సప్తాశ్రాణి ఆయుషేహం కృతేఽయగే” అని చెప్పెను. ఈవాక్యమునుబట్టి వాలుగుయుగములుఁ బండ్రెండువేలసంవత్సరములవి యని వదించుటకు నీలులేదు.

శతం శతసప్తాశ్రాణా మేష కాలః సదా స్మృతః; పూర్వేయుగసప్తాశ్రాంతే కల్పో విశ్వేష ఉచ్యతే.
 ఈవిధముగా నింకొకశ్లోక మున్నది. ఆవిషయ మట్లుండుఁగాక! ఈవిషయములవలనఁ బూర్వోక్తమైన వృద్ధగర్హస్థసహితగ్రంథమే మహాభారతమున నుల్లేఖింపబడినని నిశ్చయమగుచున్నది. ఇందు 84 అంగములను 40 ఉపాంగములును గలవని వర్ణింపఁబడినది.

స్వయం మా ప్రయోగమునా, రెండవసారి-స్వయం ఇతి
 హాసమున, మఱియొక ముద్రా-ముఖమున, ఇతి
 హాసములను ముద్రాముఖమున గొంధనము కలుగు.
 ఇతిహాసమున, ప్రయోగమునకులైన విషయములు
 మును, పురాణమునకునో ప్రాచీనములైన కల్పవృక్ష
 లను, రాజవంశములు మును. ఈపురాణములు మహా
 భారతమునకుఁ బాఠ్యమునకుఁ బాఠ్యములను గూడ
 నుండెనని యుద్దేశమునకులైన ఇతిహాసమున, కాని
 మఱి యిహాసమునో లేక దీక్షాపాఠమున కెప్పుడు
 కల్పము కావచ్చు చేయుటను, మహావృక్షమును ముఖ్య
 యేదిగముగా ప్రాప్యములయొక్క-పనిగా నుండెనో,
 అదేవిధముగా నితిహాసములను ముద్రాముఖము లనియెను
 ముద్రాముఖమున, పనిగా నుండెను. మహాభారతమున
 గూడ, కెప్పుడుచేయున్నది. అనుకావలయున్నములకు
 కల-న యధ్యాయములను రాజులను వృద్ధులను ముఖ్య
 నుయిన వ్రాయఁబడినది. మహాభారతమునగూడ పాఠ
 ప్రక్రీణమునకుఁ దినిపించెను. ఇతిహాసము ప్రయోగమున
 గ్రంథమునకుఁ బాఠ్యముగా నుండును, కాని మహాభారతము
 నను విషయము, ఈమధ్య ప్రగ్రంథమునకుఁ పాఠ్యము, మహా
 భారతమునోలే కల్పి పాఠ్యము నకావలయునని లోపిం
 చిపోయెను. కాని యిప్పు డీప్రక్రీణమునకున్నది. ఈ
 విషయమునో కెప్పుడుచేసె యితిహాసమునకుఁ రాజులు
 గూడ, మహాభారతము నెను గ్రంథములు ఇతిహాసములు.
 ఈవిషయము ముగ్రంథమునో స్వయముగా కెప్పుడు
 చేయున్నది. పరియొక్క ముఖ్యగ్రంథము మహావృక్ష
 మునోలూచి నుండెనునును, ఇతిహాసములకుఁ కల్ప
 నిన్ని యితిహాసములు మహాభారతము నుండెనునును
 అనుకొనుటను సేయువల్లియు లేదు. మహాభారతము
 నది సావధానమున కెత్తమునగారిలో నది ముఖ్య
 విషయమున, మహాభారతము నుద్దేశమునోలే కల్పి
 పాఠ్యము. అదిగాక మహాభారతమునకుఁ పాఠ్యముగ్రంథ
 మునును నితిహాసమునగా 'భారతమునకు' విధిం
 పఁబడియున్నది. కాని మహాభారతమునో కల్పి
 పాఠ్యము విధింపఁబడియున్నది. అక్కడ మహా
 భారతమున విధింపఁబడియున్నది. మహాభారతము
 నుద్దేశము, ప్రాచీనములైన విషయములను చేసినది:

[illegible]

స్వామికా వాఙ్మయపరిపాక.

ఇక్కడ బీకాకాయలు అభ్యాసమునకు అను
వలసిన భారతము నర్థము చేసెను. కాని భారతమున
యనవలసిన క్రోణమును భారతమునకును చదువారి
గావించిబడిన ఈ భారతము నెట్లు చదువగలుగును?
అనగా మహాభారతమున భాగము ఒక ప్రత్యేక
గ్రంథముగా నుండెను. అదియొకక అంత్యుది చాల
ప్రాచీనమై యుండెను. వేదములలో నూడ భారత
మును అదివెనువద్దలి మించి ప్రాచీనమై యుండెను.
ఈకారణముచేత వేదములలో నూడ భారతము నున్న
దెందుల పరిపాటియైనది. ఇరవ మరాగములనున్న
కొంత పెక్కుని ప్రాయములియున్నది. వాయువురా
ము మహాభారతమున వచ్చుచుండునది. కనుక ఇది
నదిమిది ప్రరాగములను మహాభారతమున నుండి
యొందును. నవవర్షమున 19వ శతాబ్దమునా కిట్లే
కమున, ది—

பெரும்பாலும் இவ்வாறு அமைந்திருக்கிறது.

కావ్యమునకు విశిష్టమైన ప్రాంతమును సూచించుచున్నది.

మొట్టమొదట మరగామలంబంను, పురాణము, అవగాహన తదితరములు అది, అది చెప్పుట కష్టం పడవలయునును, కాని రిద్దరారే నవగతములనున్నాం భవిష్యద్రూపమునకు అరాగముందు తెప్పెడివాడుక మహాభారతకాలమున చెప్పియుంటిమి. కాంతివర్ణముయొక్క తారక యధ్యాయములందు లోమహర్షణుడును మాకుండి ముత్తపురాణకథలనుచే చెప్పబడినది. ఈ లోమహర్షణుని పుత్రులను గూరి మహాభారతకథను తెప్పెను. అవగాహన నెమిదిపురాణములను మహాభారతముకంటె మునుపటిది. మహాభారతమునం గొక్కట (వృద్ధ-లోకాంశవర్ణములో) రేవ యధ్యాయమున) వ్యాసుడు పురాణములను జరిగెనది చెప్పబడినది. ఇందులనె వ్యాసునియొక్క యాదిపురాణ మొగిలియుండెనని తెలియుచున్నది. ఆరవీక బూర్వము లోమహర్షణుడు భిన్న భిన్నములైన పదునెనిమిది గ్రంథములను గావించెను, కాని మూలంధములోని పురాణములు విషయపురాణములు గొగిలి గావు. ఎందుచేతననగా

వనవర్తకుల వాయువుగ్రాహిని తెచ్చి కలియగలుగు
 వ్యంపనమునకు, దానిని గేటి వాయువురాగమునకును
 భేదమునుపడుచున్నది. వాయువురాగమును హస్త
 న్యుచితోయమును యోచింపజేయు— కలియగలుగునది
 నా సేంద్రకంఠం నూనె నెత్తిపెట్టెలు సంకాపమున
 అందు రని వర్ణన యున్నది. ఇది మహాభారత
 మన, సైవా సేంద్రవాయుమగల కాలికలకు సంకాపమున
 వని వర్ణన యున్నది. మహాభారతముందున్న వర్ణన
 వాయువురాగముకంటె నూనె బదియదురులు యందు
 వని వేయుటలో వాక్యవ్యయ లేదు. కాని మహాభారత
 ములోని వర్ణన ప్రాచీనవాయువురాగముమంది దీర్ఘిని
 పేరుబడినది. మహాభారతమునది బుర్రాగము, ఆఖ్యా
 నము, ఉపాఖ్యానము, నాథ, ఇతిహాసము, అని పేరుపేరు
 కట్టములు వచ్చుచున్నది. నాటియొక్క భిన్నభిన్న భే
 దము లీలైనవి నుపయున్నవి. ఎట్లనగా, ఆఖ్యాన
 మొకవృత్తమునకు సంబంధించుచున్నది. మఱి యితిహాస
 కట్టము, ఇతి + హ + అన ఈయర్థములే, విశ్విదిప్రా
 చీనవృత్తి మనువర్తకుల ననుపదించుచున్నది.

వాయువురాగము

విభావవ్యయలోని వాచవర్తకమున దీర్ఘము
 క్తికి:—

విశ్వవిద్యోగ వాచావ్యయ వచనావధికారము,
 వందావయవయ క్రమ వాక్యవ్యయ నిబంధనావళి;
 ఉత్తర తరవక్తన వచనోపని బృహస్పతి.

ఇందు విశ్వము, పరియోగము, వాచావ్యయ మొదలు
 గాఢవిద్యోగము వర్ణన యున్నది. అది యేకావ్ర
 ములోనిది. దీనికు తరవక్తనములు కట్టము. ఈవర్ణన యన్ని
 కావ్యములకు సమావేశమునకుగా నుపయోగించునది టీకా
 కారుడు వ్రాసియున్నాడు. కాని యాలోచింపగా
 నివర్ణన, యొకకు విశేషించి 'సమవాయ' కట్టము,
 వాయువురాగమును సూచించును. గాతముని వాయువు
 రాగమును విహారకాలమునకు ప్రతిష్ఠమయమును
 నకులుకు వాచకమునును లేదు. 'వందావయవ
 యుక్త' వాక్యము, గాతముగూరి వాయువురాగము
 నందలి సిద్ధాంతములకు యుపయోగముగా నుపయు

చున్నది. మహాభారతమున గాతమునిమాట లేదు; గాత
 మునివాయువురాగము ముప్పును భుజివనియునుగూడ గేటి
 మును విశ్వము కాతము. ఇతము ప్రతిష్ఠములైన వాయు
 యనుశ్రములు మహాభారతమునకు నడువాలి. కాని
 గాతవిశ్వముయొక్క ౨౦౦-న యధ్యాయమున వాయువు
 రాగమును మహాభారతముకంటె మునుపటికిని వ్రాసెను.
 ఆశ్లోకము.

వాయువురాగము గాతముని ముప్పును వాచిభి.

ఈవాయువును వాచవివరములయందు నుప
 యోగించుచుండెదముల వృత్తవచనమున్నది; ఎందుచేత
 ఇందువాచికట్టము ప్రయోగింపబడినది.

వారదుడు బృహస్పతికంటె నూనె నుత్తరములయ
 నక్రయని చెప్పబడినది. ఇందున్న వాయువురాగము
 లోననే వ్యవస్థావ్యయమునకు మహాభారతకాలమునకు
 ప్రవర్తకమయ్యెనునది తెలియుచున్నది. శ్రోతయొక్క
 వ్యాపయమునందు నుపకామములకును బాధ్యతవిజ్ఞాన
 ము కావలయునన్నచో, వక్తనవ్యవస్థావ్యయము (రీతి
 ర్—(rhetoric) తప్పక స్థిరమియ్యవలయును. ప్రా
 చీనకాలమున వేర్వేలు వర్తకములయొక్క వాచవివరమును
 సూచించుచున్న వ్యవస్థావ్యయము రెండే యుపయో
 గించుచుండెడిది. ఒకరు భాషించినవారు రెండవవారిక
 ముద్రావకాలమున భాషనమును వేయుట వాచవివర
 మునక కాలముపయోగించుచున్నదని చెప్ప నవసరము లేదు.
 మఱియు భారతకాలమునకు ప్రాచీనకాలమునకు వ్యవ
 స్థావచనమునందును నిర్దిష్టవచనమునకును ప్రత్యేక
 ముగా విరులుప కట్టమునోరక యుండెడిది. శ్లోకకా
 రమున యభిరుచి యోజావలయునూడ మండెను. మఱి
 తిని పేలో వ్రాసిన యభిరుచిపాదములు కలవు. అది
 గేటిదనుకంటె ప్రపంచమునంద మనుభ్యులకు నానందము
 నిచ్చుచున్నది. ఈకారణముచేత వ్యవస్థావ్యయ
 మొక్క యభివృద్ధి యే ప్రకారముగా యోజావల కట్ట
 మయ్యెనో అన్వేషకారముగా భారతవర్ణనమునందు
 మహాభారతకాలమునకు నుండెను. కాని తరువాత నిర్వృత్తి
 ము ములం జరిగింప లేదు. దీనికి ప్రతిఫలముగా గేటి
 సంస్కృతముయొక్క వర్ణనవర్ణనయందు విశిష్ట

మరి కన్నదిమధ్యమును బట్టింపజేసి, అట్టిజలంకార
కావ్యమునుచూపించెను. వ కర్మకర్తకావ్యము మహాభారత
కాలమున పరిశీలించుకొనినది. దీనికి పాక్షిక మహా
భారతములోని జనకములభావనావచనము. ఈభావనము
జనకములోని క్షేత్రసంపాదమువలె నున్నది. దానియందు
కొకవర్త ముచేయవలసినదే. బాల్య ప్రవృత్తిమైనభావ
నము. కేయలునున్నాయి. ఈభావనమున మంత్ర తప
యంత్రారంభమున వాక్య మెట్లుండవలయునో, దాని
యొక్క గుణోపమము లేవలయు, యాచివయమున
నివరించెను. ఇప్పుడు దానిభావనలకీరిందులు యాచ
నిశ్చయము. ఈజనకములభావనావచనము యావత్తు పరి
పరిచియున్నది. అది యాచివయమునగా; వ కర్మకర్తకావ్య
మునకు ప్రతిఫలముగా చలంకారకావ్య మున్నప్పుడు
చలంకార మహాభారతమునకు నడువారి సాహిత్యమునందు
ములభావనకసంపాదమునంటి, లేక యాచివయమునందు
గూడ నున్న యాచివయమునందు ప్రవృత్తిమయమునంటి సం
కలములు కొరకవియ్యను.

ధర్మకావ్యము

ధర్మకావ్యమౌ నేమి యథావిధివిధియై;
ధర్మ భవనోశస్య పర్య ప్యాప్య మహామతిః.

ఇది వారసునియొక్క ముఖ్యమునర్థము. దీనిమున
ధర్మకావ్యము, కావ్యకావ్యము, అర్థకావ్యము, ఈ
కావ్యకావ్యములను పర్యాయమునందుచు నది
పరిచయమున్నది. పుణ్యముగా మహాభారత
మునకు ధర్మకావ్యమునందు, కావ్యకావ్యమునందు
నేను పరిచయముచేసెను. మహాభారతమునందు ధర్మకావ్యము
నూలు చాలసాదులు వచ్చినది. పాత మహాభారతమును
ముఖ్యముగా ధర్మకావ్యముగా చేసియున్నాయి. మహా
భారతమునదితికావ్యమునూలుచున్నది. ఈతికావ్య
మునందుగానందేనో, యది నిశ్చయమునందుచునందు.
అయిన పయ్యది రాజనీతి, ముఖ్యము పుణ్యభారనీతి, యా
రందిటి యాధారమునందు నుండియుండును. అర్థకా
వ్యము వారకావ్యమునందు కేవలమునందు. మోక్ష
కావ్యమున కావ్యమునందు పరిచయమున్నది. (పర్య
వర్తము, ముఖ్యము కాంతిపర్యము అ. ౫౯) ఒకవేళ

మహాభారతకావ్యమునూలు యున్నది. ఒకవేళమున వా
ధర్మములందుచేరింపబడినది. పర్యవర్తములందు ముఖ్య
ముగా ముఖ్యము, ముఖ్యమునందు కేవలమునందు
నుండియుండునది. కాంతిపర్యమునందు ముఖ్యము
యొకవేళమున దీనికావ్యమును చేసెనందునందు
వాత ముఖ్యమునందు దానిని సంకేతించెనందు
కేవలమునందు. దీనికినిదను కాంతిపర్యముయొక్క
రక-న అర్థమునందు ముఖ్యము, ధర్మకావ్యము,
ముఖ్యము గాంతియందు రాజకావ్యమునందుగా కేవల
మునందు. ప్రస్తుతమునందున దీనిగమలయొక్కయుండునందు
నివరించెను. ముఖ్యము ప్రవృత్తి దీనికావ్యముయొక్కయు
వాదమునందు గానిండును. కాని ముఖ్యముగమలము
చేరియుండు గలదు. ఈతియందు. పర్య, ముఖ్యము
ముఖ్యము రాజకీయమునందుచునందు ముఖ్యముగా
నున్నది.

ధర్మ భవనోశస్య పర్య ప్యాప్య మహామతిః.

ఈవాక్యమున కేవలమునకావ్యము భవనకా
వ్యము కావ్యము. ఈకావ్యమునందు, పర్యవర్తము
నియు పరిచయమునందునో, దానియందు పర్య
భాగము లున్ననో, ముఖ్యము పర్యవర్తము ముఖ్యము
చేదో యాసంగము లొకవేళ నుండియుండును. ఇంగ్లీషు
నందు చేసిని 'సాహిత్య' యందునో ఆకావ్యము
మహాభారతకాలమున ముఖ్యము నుండియుండును. మహా
భారతమునందు భావనమునందుచేరినది యొక్కమునందు
చేరినందునందును. కేవలమునందు, పర్యవర్తమునందు
వారియొక్కమునందునందునందు పర్యవర్తమునందు వార
సునిపర్యవర్తమునందు వచ్చినది. అతనికి వేర్వేలు మోక్షకా
వ్యముల భావమునందు నుండెను. ఈకావ్యములు
సాంఖ్యము, యోగము, ముఖ్యము వేదాంతము ముఖ్యము
నది. వారసునిపర్యవర్తమునందు చేయబడినది. పర్యవర్తము.

సాంఖ్యయోగవిభాగమునందు నిర్వచింపు: ముఖ్యమునందు.

మహాభారతకాలమునందు సాంఖ్యము, యోగము,
వేదాంతము ముఖ్యముగా వర్తమానములయొక్కగ్రం
థము లుండెను. అందునందునందు నిర్వచించెను. కాని,
యొక్కము దానిలో కొకటియొక గ్రంథము నుండియు.

అంతములయందేభము, పశ్చిమదిశయందును పశ్చిమాక్షయందేభము మహాభారతమును మాటిమాటికి వర్ణించుచున్నది. ఇట్లు పృథ్వీలయందేభము లేదు. ఎత్తైనను పృథ్వులయందేభములే! ఏదేమిటాను విశ్వవిద్యయిదికాదు. ఎందుచేత? శేషము వారదుడు చరిత్రవదనయములను గూర్చినవైకుంఠిక సంప్రద్యవైచి కారులనునది యా హిందవదనయము. ఇట్టి వాటిలోగొప్పది ఒకటయొక్క భావాలిది మొదటి యాయదియన్నది. ఎందుచేత? వానియందు వారదుడు లేకముఖమునందేలే పశ్చిమాక్షయందేలే వా శేషవిద్యయములకు పశ్చిమదేవత్యాసించియున్నాడు. వానియందు శిష్యులైన పశ్చిమాక్షయందేభము పశ్చాత్తపిద్య శిష్యులొకటైన జ్ఞానప్రభు, పశ్చిమాక్షయందు వారదునదిగను—“ఇట్టిదిగానా నీ వేదవిద్యయమునకు వేదియి” అట్లు వారదుడు చివరియైనను—“నేను ముగ్ధుడను, అత్యధికుడు, సామాన్యము, ఇతిహాసపురాణములు, వ్యాకరణము, పితృగ్రంథము, రాశి, నైవేదిక, వాకోవాక్య యేకాక్షరము, దేవవిద్య, బ్రహ్మవిద్య, భూతవిద్య, క్షత్రవిద్య, మక్షత్రవిద్య, మణియ పద్మదేవతవిద్యలు బహిరివిని.” వారదుడు దిండు బహుబాహువిద్యలకు లెక్కపెట్టియున్నాడు. వీటియందు గొన్ని విషయములయెడల నిది యెటువంటికో నిర్ణయించుట కశివము, ఉదాహరణార్థము ఇందు వ్యాకరణమును “తదాహం తేదం” అని చెప్పెను. శ్రీకాకాకుడు మక్షత్రవిద్యయనగా శిశ్యులమనియు, బ్రహ్మవిద్యయనగా భగవత్కృత్యమనియు చెప్పియున్నాడు; మణి పితృగ్రంథముచేత గర్భమాత్రమును గ్రహించెను. రాశి కర్మము గణితకృత్యమైయున్నది. కాని ‘వాకోవాక్య మేకాక్షరము’ ఏదియో నిశ్చయ పూర్వముగా తెప్పరించుటలేదు. అచార్యుడు దేవవిద్యకు శిక్షయని యర్థముచేసెను. పద్మదేవతవిద్యకలముచేత పద్మములవిషయమిద విమర్శమునగునని తెలియుచున్నది; ఇట్లు వృత్తియ, శీతయ, శిల్పకృత్యము మణియను గలవి మొదలగు నవి యందు వర్ణించుచున్నది. అచార్యుడు దీన్ని వినించెను. ఉపనిషత్కలయన రాశి అనగా గణితకృత్యము ప్రసిద్ధమై యుండెను. మహాభారతకాండమునకు వానియొక్కయధ్యక్షము విశ్వలింగా

నందెనని యందులయును. రాశికర్మము శ్రీరాశిమునందు వర్ణించుచున్నది. గణితకృత్యముయొక్క యాచార్యము మహాభారతమున లేదు. అయినప్పటికి వేదకేవలములయలన గణితకృత్యము అచార్యమున భరతకర్మనందే ముగియవలెననుట మాన్యమైయున్నది. ఏ శేషముగా? బహియంగముగగణిత మిదిమిది, యంతికు వ్యాప్తివిచిది. ఉన్నదింపబడిన మదియందు వేద్యముకృత్యములయందేభము కలదు. అందు మహాభారతకేవలము గణితము, వైద్యకము రెండు విషయము లధికముగా నున్నది. వారదునియొక్క విద్య గొన్నిటియందు పృథ్వులయందు లేదు. అయినను నై అనుమానములకు పృథ్వులందే నవికాని లేనవికాని విశ్వవిద్యయముగా తెప్పరించవలెను. వైదికసాహిత్యముకాక మిగిలిన ప్రామాణిక గ్రంథములే పృథ్వులు, ఈయర్థము ప్రతికర్మముతోడి విశోధమునకు మహాభారతకాలమునకు విమర్శము జుట్టియుండును. ఎందుచేత? వారదాయనియొక్క ప్రహ్లాదాదులయందు ‘పృథ్వులేళ్ళ’, ‘ఇతివృత్తలే’ ఇత్యాది ప్రధానములయందు మహాభారతముయొక్కయే యాధారము నైకావలెనెను.

అన్యకృత్యములు మణి యుల్లేఖములు

గణితకృత్యమును పల్లించిన యుకళించును నుండే నని తెలియుచున్నది. రెండుమూడుకోటల పరిచేతు వచ్చినది.

వార, పాపియనీం కాంచి నవహా; కంబకోఽబ్రహ్మే; యస్మై నై వాద్య భద్రాత స్సోపవేంద్రవిద్యకే. (ఉద్యో. అ. 72)

మహాభారతమున సంఖ్యావాచకమున పద్మకర్మము చాలామారు వచ్చినది.

విధా పద్మాది మత్సైవ పంప క్షేపైవ మానవ. (కాంతి. అ. 258, 19)

ఏది ప్రకృతివిషయమున బ్రసిద్ధమై యున్నదో, యా సంఖ్యావాచకకర్మములన్నియు పరాపర్యమున వచ్చినవి. ఇట్లు పది లేనవత్తులకు దనియున్నది.

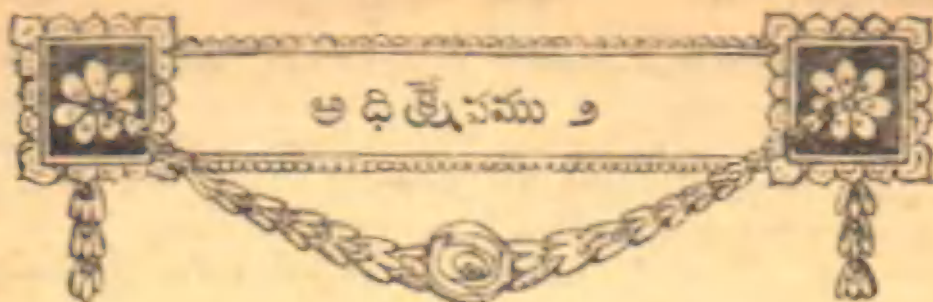
మహాభాష్యమైయున్నది. వీటికి భారతమునకు మహాభారతమునకు వలెనే భేదము కనుపట్టదున్నది. మహాభాష్యముయొక్కనే రెప్పుటను రాలేదు. ప్రజాపతియొక్క సభయందు మూర్తిమంతములైన గ్రంథములైతే విజృంభించియుండెను; కాని సభయందు గ్రంథకారులు విద్యావంతు లగుట వర్ణింపఁబడలేదు. గ్రంథములు పూజ్యములైతే గ్రంథకారులు కూడఁ బూజ్యులని చెప్పఁటయొక్కయుకాదు. చేయునేల? చాలమారులు కారు మాడను. కారణము మహాభారతకాలమున భాష్యములు, నాటకములు, కావ్యములు, ఆఖ్యాయికలు మొదలుగాఁ గలవానికిఁ బూజ్యులైన గ్రంథకారు లున్నప్పుడు కాదు. ఇదే విశ్వసింపఁదగియున్నది.

అన్యయనమునకు నేవిషయములు, పక్షాంతమున కాప్రయులు, సమస్తము మహాభారతకాలమునఁ బ్రసిద్ధములైయుండెనో, అవి వైవిధ్యముగా నున్నవి. తమిషయములు చేదము, సర్వకాప్రయ, రత్నవ్యాసము, రాజనీతి, వ్యాకర్ణము, గాయనము, భాషాకాప్రయ పక్షాంతమున నిరుక్తము, మతీయు యుద్ధము, పృథ్వి, వైద్యకము, *గణితము, శ్లోతిషము, మతీయు, శిల్పకాప్రయమై యుండెను. ఇందనేకవిషయములు చాలఁ బూర్వములైయుండెను. అనఁగా తత్త్వజ్ఞానము, వ్యాకర్ణము, రాజనీతి, మొదలుగా విషయము లెంచేవి

సంప్రాప్తత నొందినవి. అంతకంటె పెక్కువ యభివృద్ధి భరతశిష్యుడయిన నాసమయమునకుఁ దరువాత కాన్వయఁ గావయ్యెను. కావ్యములు పక్షాంతమున లీలవాఙ్మయ ము కాలమున నిర్మింపఁబడలేదు. మహాభారతమున నాటకములమాట యున్నది నాటకములనేనైన బ్రాహ్మణులయొ, స్త్రీజేషము గరించిన టులయు వర్ణన యున్నది. కాని యేగ్రంథమునకుఁ, పక్షాంతమున గ్రంథకారునికిఁ గాని యుద్దేఖము లేదయ్యెను. మహాభారతమునకుఁ తిమ్మట వీటికిఁగూడ వాస్తవమైన వాఙ్మయ యుత్పన్నమైనది. మతీయు దానికిఁ గొలఁదికేళికములతోఁ బ్రబలమైన దత్తప్రాప్తియెను. మహాభారతము, రామాయణము, ఈయంద్వి కావ్యములనేతానే యది యారంభమయ్యెను. భారతకాలమునఁ దత్త్వజ్ఞానముయొక్క యేసంప్రాప్త విచారము కలదో, దానిని పట్టర్కములు తమవిశేషసూత్రములచేత నిష్కర్షించెను. ఈ సూత్రములత్వంతము పరిపూర్ణముగను, సర్వతోముఖముగను విచారించి సంక్షేపముగాఁ జిప్పఁబడినవియైయున్నవి. ఈకారణముచేత వందలకుఁ బూజ్యములైనవి. కనుకనే, తత్త్వజ్ఞానపృష్టిచేత, భగవద్గీతగాక తక్కిన మహాభారతము కొంచెయివంతకఁ బడియున్నది. అయినప్పటికిని మహాభారతమునఁ దత్త్వజ్ఞానముయొక్కదర్శనమునలేదు.

* ఎరుటి స్తోకముచేత భారతీయముల కల్పనయు, గర్భశక్తియు శాంతయుండెడిదో తెలియును. "నూత్నమౌనీవి ధూతాని తర్కగమ్యాని కాని చిత్, పక్షుఃకోపి నిపాతేన తేషాం స్యాత్ స్కంపవర్జయో" (కాం. అ. ౧౫. ౨౬). ఇచ్చునఁ నేటిదివములలోని "తైలీ" అనఁగా నూత్నజంతువులయంద్దేఖము కలదు.

తలగల్గిడి నానయ్యచొదిలి గారు

ధరణిమంతులవారికా! నయితరగర్వయుక్త కృష్ణపాపాకా!

విరువమహాపాపాలోన్నత! వరమాహితచరిత! వత్సపాపినిహితా!

౧. పాగవతగు విద్రుకులముఖః బుట్టియొందీ-పాంగముగ నాల్గవేదముల్ ననువ్రుకొని గు
భర్మమనుమాటః గలనైనః నలఃపదేయి-పుట్టువొందిన భలమేయి! భూసురుండ!

౨. భేదుప్రమా పొంది భవనీయవితం బరిమార్చినట్టి యా
హిమః ప్రుచివాత్ర; తన; పెద్దియొంది రాజలోకముం
బూని వధించినాడ; విది భూసురభర్మమే యన్న; లోకా
వానిలొంగునం బలుకవచ్చుట హేయముగారే! భాగవ!

౩. వినములు లేకుచుటనో! మదిం తెను కృష్ణ ప్రవేశమాటనో!
యవఘోషుడు కాత్తర్వదీర్ఘుడు భరామర నిర్వములా పారించు మా
త్రన; భరణిమల్లెరు వభర్మకః ప్రోవయు వొంగలేని వ
ర్తకమునః లోపువారే! కలదా యది మొచ్చుటనైన భాగవ!

౪. హిమః బంపు రామ యని యగ్వదియొక్కటః పల్లి నీరుట
బూని వధించినాడ వనఃలోలునీ! హిమః తెవయి! వగ్వయ
హిమలీ నీనుకల్లి వదియించితోవన భర్మజానీ! చాల్
మాను; మిటుల్ వరించినను మాన్యులు మెత్తురటయ్య, భాగవ!

౫. "కావము లాడ మొక్కిమొగి సాధనః కేరితి వక్కరంబున
కావము లాగ్యమునవిడిచి పార్థవభర్మము బూని కోవము
కావకొనంగ వేర్చితిని ప్రాంతకథల్ వదియించుకొందు మీ
రి పసిదిగ వదుం బాగువసేటి" కటం చనినంతః నీయిరే!

క. జననీపాంత యనుచుఁ-నినుఁ బల్కుఁగరాదె చెప్పుమి? నిజ మారసిక
జననీ నిపాంతకులలో-ఘనుఁ డనినను దోప మెదియుఁ గలుగదు రామా!

గీ. పాపపుణ్యుద్ధి యపుడపు ప్రాయశ్చముగ-నిలను ప్రతిపాదికినిఁగూడఁ గలుగుచును
నల్పమతియైన నద్దాని ననుసరించు-నధికమతియైన నద్దాని నడచివైచు.

ఆ. తోలుతఁ బాపబుద్ధి దోడరిన నద్దాని-నడచివైచుకొనియె నతివ విదవ;
సంతమాన్రిమునన యభిమానరించిన-దవఁగఁ దగునె? దోషియనఁగఁ దగునె?

గీ. దోషమే కానిదానిని దోషమనుచు-మెది జనకుండు జనని వధించుమనఁగ,
మాతృవధ నల్పి; పితృనాశ్చ హానిదాల్చి-నాడవనుచును వచియింపనగునె రామ!

నీ. తోలిపల్కులందును దోలుదొల్తగా 'మాతృ-దేవో' భవయటంటఁ దెలిసికూడ
తల్లిదండ్రీ గురుండు దైవంబునడుపట్ల-నాదిఁ దల్లిని శిష్యు టరసికూడ
గర్హంబునకా మోసి కష్టంబులకు నోర్చి-దయమీఱఁ జెంచుటఁ దలఁచికూడ
భ్రాతృవద్యలు పితృవాక్యంబు నిరసిచు-ఁటటికో యయ్యది యెఱిగి కూడ

ఆ. "పాము నతిశివేరఁ బట్టిచంపించెను-రీతి దోఁడఁ తిలిచి మారఁ జంపు"
మని యెవండు తండ్రియానతి మన్నించి-జననిశిరముఁ ద్రుంపఁ జనునె నీకు?

గీ. ఎదను నీప్రజ్ఞదలఁచియో? యెందుకొఱకొ? -పాం గ నీతండ్రి "వరములొనంగు"దవఁగఁ
గోరి జననిని బ్రదికించుకొంటి, నట్లు-గాకయుండిన రవ్వంతగలదె ఫలము?

గీ. కన్న వారలపై భక్తి గలిగినట్టి-యిద్ధతమమగు ధర్మంబు లెఱిగినట్టి
కొమరుఁడేమైన జనకునికో-ముసీపి-తల్లి చూచడఁ దప్పింపఁ దలఁచు గాదె?

చ. కఱచితి విద్యలుం బ్రళయకారుని నన్నిధి నంచుఁ బెద్దఁగా
నఱచిన నేమిలాభ; మినుమంత యెఱుంగవు ధర్మసూక్ష్మముల
గరుణ రవంత లేదు; చెనకా పెనుదీయ; విదేమి పాపమో?
పరశుధరా! నృపాలవనపావక! దారుణ రాజపాంతకా!

ఉ. పాపంబులంబుగద్దమంచు బగ్గెలు గొట్టుచు వక్రమంబుగా
నామావ మాచరింపు మను చక్కకులేంద్రున కద్దు నిల్చి నీ
ద్రోహపుబుద్ధిఁ గన్పఱచి దుర్భరభంగము నొందుటలో మా
పాపి యవంగనేల? కులభార, కుచేతలుగాక భాగ్యవా!

౩. న్యాయముగాను దేవ! కరుణ! కుమియింపునుటందు నేను గా
నేనువి భక్తకోవిదు సుక్తివచనం బ్రయశిష్యుఁడనై య
న్యాయ మొనర్చుమందుఁ గదవలెన డిప్పిన లేత ముట్టిదో
ధీయుర, పంపిరింపుము! నుతించునె లోకము సుర? భాగవా!
౪. కండలు రక్తముగలవని కాలువయై ధరఁబోలునట్లు నా
ఖండలుఁ దూచువుదొలిది కాశియవెట్లుగ వోర్చి నీవయి
మొదగుభక్తిఁ గప్పజనుమేటిది ఛాత్రివశ్యుఁ గన్గు ను
ద్దండతః దిట్టివాఁడవుగదా? యిది భక్తమ నీకు భాగవా!
౫. శిన్నమాటలు వలుకఁగా నూరకొనవు-తగది గర్వంబునఁ గాలు క్రవ్వకొనుచు
నదియిది యొనర్చినానది యనుటకాని-నత్యనూరమ్ము లయ్యవి పాంశముగను.
౬. ఇంతకన్న నొనర్చిన దేమిచెపుమ? -ధరకు భారంబదేమి నీపారణమేమి?
కాయవక్త్రంబులేమి? యాగదపుటేమి? -చెప్పరము లేమి? యది దాటుకొనులేమి?
౭. పుట్టివాఁడవు జగత్పూజ్యుడౌరా? లేమి? -గర్భమందు. నులపు గణుతి తెలుప
గట్టివాఁడవు జగత్పిట్టవై లోకాన-కారంబొనర్చు గంగణములేతఁ
బట్టివాఁడవు పృథి భయదాఁకృతి నెంచి-కుతుకంబుతో-లేత ధూరదళకు
గొట్టివాఁడవు ప్రళాకోటికొ సుధరమై-వలలురాట్కానఁ దిరువదొంట
దిడిచినాఁడవు జనుదగ్గి వెగటుచెంద-దర్శనంబులు నృపుల రక్తంబుతోడ
పరిగినాఁడవు గ్రవ్యంబు నాదరించి-విరుడమాన గుణోద్దామ! పరశురామ!
౮. పరిభవదావాన్నిఁ బడిక్రొని వెలపుచే-విలుదాకరభద్రతః జెట్టివావు
ఈవంట పృథవయము? బాధింప దక్కిన-వ్యాధి గొడ్డలి బాటవైచినావు
గర్వాంధకారంబు కనుపిడినతోనె-చతురేతలకు వ్చి నీ చెట్టివావు
గొంతుబాప్తి గడించుకొనిన రాజ్యం బని-భీతి గత్యపుచేతఁ జెట్టివావు
మూరతముఁ జనుపల్కుల కోర్వలేక-యేగి యుద్ధాద్రిమీదికి వెక్కివావు
వలపినట్టి యసుందెల్ల నెనుపిచోన-ముక్కు-మూనుక మునినందు ముడిగినావు.
౯. నత్యకొచకయాశ్రయకమాది-గుణములం దాల్చి ముకుమూసికొనుచును
భాసుకుండపు నీకింత లోనమో? గర్వమదియో? మదికింత కలఁగజేయ?

ప్రతిమానాటకము

[భాష్యతికః రచయిత]

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

[రచన సంపుటము ౧౮-వ సందిక తరువాయి]

పందమాంకిము

(అంత సీతయు, తాపసియు, ప్రవేశింతురు)

సీత

అమ్మయ్యా! పూజకై తెచ్చినపూవు లంతటా
రాలి ఊడగా ఆశ్రమమును చక్కగా ఊడ్చి
నాను. ఆశ్రమపు ఉనికికి అనువయ్యేటంతలో,
దేవపూజ యేర్పాట్లు చేసినాను. ఆర్యపుత్రులు
ఇంకా రాలేదు. వచ్చేలోగా నేనీగున్న చెట్లను
నీళ్లుపోసి వంశోపపరుస్తాను.

తాపసి

ఆవిష్ణుముగా కానీ అమ్మా!

(పిదప రాముడు ప్రవేశించును)

రాముడు

(వశోకముగా)

ఉ. నాయన, నేను, లేనికల

నక మతిగొల్ప కయోధ్యవీడి నా
కై యభిషేకయత్నమున

నక్కట యిక్కడి కేగుదెంచె ని
ర్యాయుడు, తోడనే మహిళ

రంబు భరింపింగ బంపినాడె, నా
హ యతః దొక్కడే నృపమ

హాధరముక దల మోచుచుండునే!

(విమర్శించి) ఇటువంటి దేయిది! ఇంక నే నిష్కడిట్టి
దుఃఖమును దొలగించుకొనుటకయి, అవస్థా
కుటుంబినియైన మైథిలిని వాతును. కాని
మైథిలి యొక్కడికో యేగినదే! (చరిత్రమించి
చూచి) ఓహో! ఓహో!

సీ. అలవాలముల వింజార నుర్వులువాటి

వారిపూరము పాటువాటుచుండె

తగగొన్న ఖగము లితరుల చెంతలనుండి

యరుదెంచి బురుదనీ రానకుండె

నిలములందు జలమ్ము నెలకొన్న గీటంబు

లంతంత మెరకల కరుగుచుండె

తరుమూలములనీరు తరుగుచున్న కొలంది

వలయముల్ క్రొంగొత్త వెలయుచుండె

తీయనీ రిష్కడిష్కడే పోయుచున్న

పగిడి గనుపట్టు నీచెట్టుపాదు లింత

లంతలం బ్రంతముల జనకాత్మజాత

చెలగుచుండె నటంచు సూచించుచుండె.

(విలోకించి) ఓహో! ఇదిగోవై దేహీ! అయ్యో
అవస్థ!

మ, కనుగందుక ముకుగంబునందయిన ని

క్కంటామీ కెంకేలు ముక

వసివాశ్యాదదుచూపె వారిసుటముక

దాల్చంగనే విందు నే

జిహ్వో మువ్యథాః బాధానీమియం ॥

ప్రే జోట్లకుం సూదః ॥

కృ వచాటం గలిగించువోట! కలయం

గాంకారపుం బాణముల్!

(చేరజోయి) మైథిలి! తనను వర్జిల్లుచున్నదా?

నీతి

ఓహో! ఆర్యపుత్రులు! ఆర్యపుత్రులకు

జయము!

రాముడు

మైథిలి! సింధుకార్యమునకు విన్నములేదే

కూర్చుంచుము

నీతి

ఆర్యపుత్రుల సెలవు ప్రకారము (కూర్చుంచుచు.)

రాముడు

మైథిలి! దేనినో ఆడుగ వలసివచ్చుచున్నట్లుంటివి? ఏమిది?

నీతి

కోకముచేత వ్యాకులచిత్తులుగా ఉన్నట్లున్నాను మీరు; ముఖములేరు చూడగా కంది ఉన్నది. ఏమిటిది?

రాముడు

మైథిలి! వ్యాకులత కిది అనవరమేకదా!

గీ. వ్యాదయమదరంట జము జేసుకుదియవేట

నాట దాపుండు నేటికి వట్టియుండె

దానిపై మాటిమాటికి చాకురుండె

ంబు ప్రయోజనముల కోక బాగపాటెలు.

నీతి

ఆర్యపుత్రుల కిప్పుడు సంకా సెందుకు కలగవలెను!

రాముడు

తేపు నాయనగారి యనుసంపత్తిరక్తాద్ధవిధి. కల్పవిశేషముచే నితరులు సింహస్రవాపము వచిపించును. కావున తేపుదీని నే నెట్లు నిర్వర్తింఁ గల్గుదునా యని చింతించుచున్నానను. లేకున్నను,

గీ. అందుచును తృప్తి వా రెట్టులైవలగాని నాకకను వారెవరియియిన్నార కాది; వనయత్నించుచుంటి నాయవకు, నాకు, వర్తమగుచితి నే పూజ నాచరింప!

నీతి

ఆర్యపుత్ర! భరతు దక్కడ విభవముతో క్రాద్ధము జరుపును. డిక్షిగతులకు తగినట్లు మీరిక్కడ ఫలోదకములతో జరుపుదురు గాని ఇదీ నాయనగారికి విక్కిలీ ప్రియమే అపు సుంది.

రాముడు

మైథిలి!

క. ఫలములు దర్శలపైఁ తే
తులతో నే నిమిటఁబూది తోడన నే గా
నలమందుటఁ దలపోయును
విలపించుకొ; దీవఁగూడ వెత నాయనకు.

(అంతః పరివ్రాజక సేవముతో

రాముడు ప్రవేశించుచు)

రాముడు

ఓహో! ఈదేవు!

నీ. తేరకు ముగ్ధ భరానురు న

ఁచి విశోధముతెచ్చికొన్న ను

స్వయం రామునిగ గవల

సేవమునగఁబడి కారించించునగ

దారిచి తప్పుద్రోచి నువ

దస్వరసంస్కృతి శూన్యయౌ హవి

ధారనుబోలె బానకెన

దాటున నే హరియింప నేగెదన.

(పరిక్రమించిచూచి) ఇది రాముని యాశ్రమ స్థానమనకు ద్వారము. ఇక దిగుదును.

(దిగును.) ఇదిగో నేను నతిథిమర్యాద నను ప్పింతును. నేను అతిథిని. ఎ వరక్కడ!

రాముడు

(విని) అతిథికి, స్వాగతము!

రావణుడు

స్వాభావికమగు మానసాందర్యము స్వరసాభా గ్యముచే నిబ్బిడియయ్యె గదా!

రాముడు

(చూచి) ఓహో! స్వాములవారు! స్వామీ! అభినాదనము చేయుచున్నాడను.

రావణుడు

స్వస్తి.

రాముడు

స్వామీ! ఈ మానసముపై వాసీనులరగుడు.

రావణుడు

(అత్మగతము) ఏమి! ఈతడు నన్నాన వెట్టు నట్టున్నాడు! (ప్రకాశము) లెస్స. (కూర్చుండును.)

రాముడు

మైథిలి! స్వాములవారికి పాద్యముగొనితెమ్ము!

నీత

ఆర్యపుత్రుల సెలవుప్రకారము. (వెళ్లివచ్చి) ఇవిగో ఉదకము.

రాముడు

స్వాములవారిని శుశ్రూషింపుము.

నీత

ఆర్యపుత్రుల సెలవుప్రకారము.

రావణుడు

(మాయాప్రకాశన పర్యాకులుడై) ఉండనీ, ఉండనీ.

గీ. పుణ్యసాధ్యి యీమె భూమి నరుంధతి కాంతచూపె మర్త్యకాంతలందు ఈమె భర్త వంచునెల్ల పతివ్రతల మెచ్చుచుండు నిన్ను హెచ్చుగాను.

రాముడు

అట్లని యిటుతెమ్ము. నేనే శుశ్రూషింతును.

రావణుడు

అయ్య! నీడను దప్పకొన్నవాడను, శరీరమునే లంఘింప నంగీకరింతునా? మాట మంచితన ముననే యతిథి సత్కారముగలదుగదా! నత్కారము జరగెను. ఆసీనుడవగుము.

రాముడు

లెస్స—(కూర్చుండును).

రావణుడు

(అత్మగతము) నేనును బ్రాహ్మణమముదాచా రము ననుష్ఠింతును. (ప్రకాశము) వేనయ్య! కాశ్యపగోత్రుడను. సాంగోపాంగముగా వేద ము నధ్యయనము చేసితిని. మానవీయ మగు ధర్మశాస్త్రమును, మాహేశ్వరమగు యోగ శాస్త్రమును, బార్హస్పత్యమగు నర్థశాస్త్ర మును, మేఘతిథి న్యాయశాస్త్రమును, స్రావే తన శ్రాద్ధకల్పమునుగూడ నధ్యయనము చేసితిని.

రాముడు

ఏమియేమి! శ్రాద్ధకల్పమునుగూడ సన్ధ్య
యనము చేసితిరా?

రాముడు

సర్వశ్రుతులను విడిచి శ్రాద్ధకల్పముమీఁద
నాన్ధ్యచూపుట యిదియేమి?

రాముడు

స్వామి! శివశ్రీకృతాథాగ్యము చెడుటచే
నది యిట్టినిరవలసినది.

రాముడు

దానినడుగ నధ్యంతరముచుటకాదు, అయిన
వచ్చును. అటుగింతు.

రాముడు

స్వామి! సింహస్థిదానకాలమందు నిరతు
లను దేనిచే నృప్తిపఱుపగల్గుదును?

రాముడు

క్రిష్ణతో దేవి నోవఁగినను శ్రాద్ధ మగును.

రాముడు

స్వామి! అనాదరముతో నోవఁగినది పరి
త్యక్తమేకాని శ్రాద్ధముకాదు. పరిచే; నేను
విశేషము వెలుగుట కడుగుచున్నాఁడను.

రాముడు

అట్లేని వినుము. మొలకలలో దర్శలు, టప
కులలో తిలలు, శాకములలో కలాయము,
పక్షులలో వాక్యానము, మృగములలో
గోహో భిక్షమో అయినను, ఇట్టివి మనుష్యు
లకు విహితములు.

రాముడు

స్వామి! 'అయినను' అనుటచే నింకఁ గూడ
నేదో కలదని తెలియవచ్చుచున్నది.

రాముడు

కలదు. అది ప్రభావవంశాద్యము.

రాముడు

స్వామి! ఇదియే నా నిశ్చయము.

శి. శిథిలమును నన్ని భావమైయున్న; దును
దీని నెయ్యది పాధింపఁగా దనివదో;
దశను చాలనిదైనను భనువు గలకు
భనువు చాలనిదైనను దశనుగలదు.

రాముడు

కలవు. కాని యిది హిమవంతమున నుండును.

రాముడు

హిమవంతముమీఁదనా? ఏమి! చెప్పుఁడు!

రాముడు

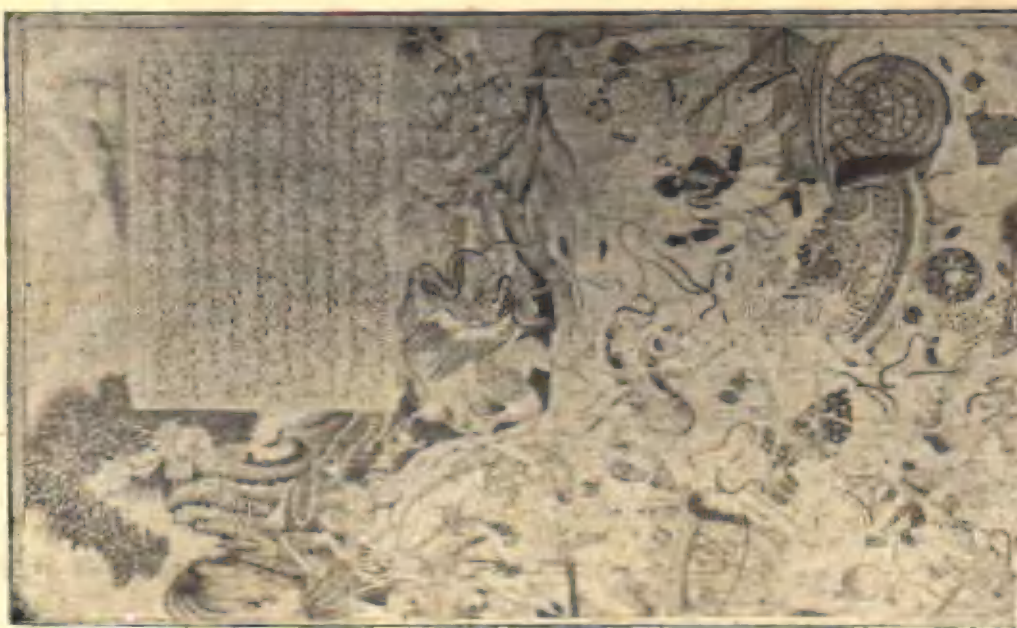
హిమాలయపు నైవేదిశిఖరముమీఁద పాత
ర్పరమశివుని శింశువు నుండి క్రిందికి బడు
చుండు గంగోదకములు ద్రావునది, వైదూర్య
శ్యామవృష్టములు, పవనసమీపములు, కాం
దవపార్శ్వములునగు మృగములు గలవు, కై
భావసేవాభిర్యవైదిశీయాదులగు మహర్షులు
తలఁచినంతమాత్రముననే యిది యరుదెంచి
యావన్నము లగుచుండును. వానిచే వాని
చేయు శ్రాద్ధకర్మలు చక్కఁగా పాగుచుం
డును.

శి. పుత్రికలంబు లందుదును,

పొల్తురు నిర్దమలై, సముష్ణులదే

3. శత్రువధ

గాత్రిములగ విమానగతి
గాంతుడు వేల్పులతో మత్తెల్ల దా
పత్రియ చింతలంబడదు,
సాయక కాంతుడు సార్యకాల మా
ముత్రికసౌఖ్య మమ్ముగము
మూలమునక బరిశ్చత్తులొ పితర.

రాముడు

మైథిలి!

జ. కొమగులమాడ్కి నీరూ గదు
సూర్యుడు లంకలతోడ, నెయ్యపుం
ద్రుమములతోడ, వింశ్యవని
తో, తెలిక త్రియలొ తాళితో
హిమగిరికానవంబుల న
విద్యమహిమధి దీపితంబులం
నమర వసింప నేగుదు మ
టంచు వదించి యనుజ్ఞ బొందుమా!

నీత

ఆర్యపుత్రి! సువ్రప్రకారము.

రాముడు

కొనల్యాకనయ! అంతగా బలుపాటము పెట్టు
కోవలదు, అది మనుష్యులకు గానరావు.

రాముడు

స్వామీ! హిమవంతమున గదా అవి యు
లును?

రాముడు

కొను.

రాముడు

అట్లని స్వాములు చూచుమందురుగాక!

క. మంచుం గుబ్బులితోడల [లే
కాంచనమృగములను నాకు గన్వహింప
చందన్నచ్చరనిహితీ
గ్రోదాచలసామ్యవీను గాంచంగవలె.

రాముడు

(ఆర్యగతము) అహో! అనహ్యముగదా వీని
యవలేవము! (ప్రకాశము) అన్నా! ముఖపులు
రాలుచున్న ట్లన్నవి. కొనల్యాకనయ! ఇక్క
డనే యున్ననుగూడ నిన్ను హిమవంత
దారాధించుచున్నాడు. ఇదే! కాంచనసార్య
మృగము!

రాముడు

స్వాములవారి యనుగ్రహ విది!
నీత

ఆర్యపుత్రి! అదృష్టము!
రాముడు

కాదు. కాదు.

గీ. అహహ నాయకగారిభాగ్యమయి యిది!
తానె యమ్ముగ దివటికి కరలివచ్చె
పూజ కియ్యది రేగియుండె; తోయి నీవు
మైథిలీ! లక్ష్మణునకు నీమాటకెలుపు.

నీత

ఆర్యపుత్రి! తీర్థయాత్రనుంచి తిరిగివస్తూఉన్న
మునిగులకత్తిని ఎదురుకోవలసిన దని సామ
త్రికి అవతించితిరి గదా!

రాముడు

అట్లని, నేనే వెళ్లుచును.

నీత

ఆర్యపుత్రి! నీ నేని చేయవలెను!

రాముడు

స్వామిని సేవింపుము.

నీత

అర్జును! సేవింపు ప్రకారము.

(రాముడు నిష్క్రమించెను.)

రావణుడు

అన్నా! ఇదిగో అర్జునును గైకొని రాకు
వుడు వచ్చుచున్నాడు. ఇదిగో ఇప్పుడు,
పర్వీడుచున్న మృగమును జూచి రాకువు
డర్జును నట్టెయించి ధనురాలోచనము
చేయుచున్నాడు.

గీ అద్విరద్విర! బలము! వీర్యంబు వహవ!
చాగులేన త్రవ్వమయ్యారెజవము! చూడ
రామవరనామచిహ్న మరద్యయమున
నఖిలజగమును బర్వాక్ష మగును దగును.

ఇదే మృగము ఒక్కచాటులో కరవిషయము
పరిశ్రమించి తీలుటవలెలో కేరినది.

నీత

(అత్యంతము) అర్జును! సేవింపు బాసి ఒంటరిగా
ఉండడం నాకెక్కడ దిగులుదిగులుగా ఉన్నది.

రావణుడు

(అత్యంతము)

గీ. పాయః కేసితి రాముని మాయః కేసి
కూఃతలిడుదాని, బాల, నాకొద్ది, నీత
నాగి నమంత్రోక్తమైన యాహుతినివలె ద
పోవనముననుండి కొంపోపువాడ.

నీత

చర్లకాలలోనికి పోతాను. (పోజూచును.)

రావణుడు

(వ్యయోముదాల్చి) నీతా! నిలు; నిలు;

నీత

(భయముతో) అయ్యో! ఎవడివ్వడు వీడు!

రావణుడు

ఏమి యెఱుంగవా!

చ. కణగి మహేంద్రుడొట్టి నుర
కాంక్షము గం కడగించినట్టి రా
వణుడను నేను, శూర్యణఖ
వంచనముకా ఖరదూషణాదిమా
రణమును, గంటి దింటి ను ను
రాత్న మహాలలు, రాము వంచనకా
మణగంగం గొట్టి నిన్ను నుకు
మారి! యిదే పొరియింపవచ్చితి.

నీత

అయ్యో! రావణుడా నువ్వు! (వెళ్ళుచును.)

రావణుడు

అన్నే! రావణునికంటి కగవడి నీమిక నెక్క
డికి లోగలవు?

నీత

అర్జును! కాపాడండి! కాపాడండి!
నామిత్రి! కాపాడు! కాపాడు!

రావణుడు

నీతా! నావరాక్రమమును వినుము!
మ. పురుషాతం బరిభూతుః కేసితిని దా
పుల్ దాచితికా బ్రహ్మ గ
న్నరనాథుం బరిభూతిం బలిపితికా
దండించితకా శండి ని

వైజపాలై దురపిల్లువేల్పులకు నం
వేశం బిసీ! స్వర్గ! మ
య్యర భూలోకము ధన్యమయ్యె గదె నీ
తా! నీవు నర్తిలుట.

నీత

ఆర్యపుత్రా! కాపాడండి! కాపాడండి! సామి
త్రీ! కాపాడు! కాపాడు! నన్ను!

రావణుడు

గీ. శరణు వేడుము రాము, లక్ష్మణుని శరణు
వేడు, దశరథుననియు వేడు శరణు;
అల్పమనుజులు నన్నేమి నల్పంగలరు
కోల్పులని జింకపిల్ల లదల్పంగలవె!

నీత

ఆర్యపుత్రా! కాపాడండి! కాపాడండి! సా
మిత్రి! కాపాడు! కాపాడు!

రావణుడు

ఉ. ఏడిచెదేల! బేల! కను
మీ! నను మీసవిలోలనేత్ర! నీ
వేడెడు నార్యపుత్రా! నటు
వేడుక నేయుమి నన్నుగూడఁ, బా
రాడఁగ నేగుదేరఁ గలఁ
డా యిక రాముడు నేనలెన్ని వెం
టాడిన నేని, వేల్పులు న
హాయలుగా నరుదెంచి రేనియుక.

నీత

(రోషముగా) శపిస్తున్నాను!

రావణుడు

హహహ! అబ్బో! పత్తిత్రతాతేజము!

గీ. ఆకనమ్మున నేను దూకాడునపుడు
సూర్యరశ్మిలుగూడ నకాడలేవు!
ఈమె శపియింతునన్న యియింతపల్కు
తాకుచే నాదుమే నెల్ల దగ్ధమయ్యె.

నీత

ఆర్యపుత్రా! కాపాడండి! కాపాడండి!

రావణుడు

(నీతను బట్టుకొని) ఓహో! జనస్థానవాసు
లారా! తపస్వీలారా! వినుడు, మీరు
వినుడు!

గీ. దశముఖుండు భూమితనయ నిదే! బలా
త్కారమున హరించి తరలుచుండె
త్రాత్రధర్మమందు సామర్థ్యమున్నం బ
రాక్రమించుఁగాక రాముఁ జింక!

నీత

ఆర్యపుత్రా! కాపాడండి! కాపాడండి!

రావణుడు

(పరిక్రమించుచు, చూచి) అన్నా! స్వపక్ష
పవనోత్ ఠేపముచే నరణ్యమునెల్ల త్సుభితప
జుచుచు, చండచంచువగు జూయవిదె నన్నె
దుర్మోచుచున్నది! ఆసి! ఆగుమోయి అక్కడ!

క. గండా రెడు మద్భుజమున
నింజారం దాల్చినట్టి నిశ్చింశమునక
ఖండించి రక్తధారా [త్రుగ.
క్తుండగు నీను యమపురమునకుం బంపిం

[నిష్క్రమించిరి]

పంచమాంకము ముగిసెను.

మ హాంకము

(పదవ వృద్ధతాపములు ప్రసేసింతురు.)

ఇద్దఱు

రక్షింపుడయ్యా! రక్షింపుడయ్యా!

ప్రథముడు

౩. వల్లవో! కల్వచా ల్వలెన

వల్లదివా డెలకర్మిమాంక్షఁ జోర

తల్లదికోలలక నగర

తెట్టలు వాడెను వాడు! వాడెదా!

యల్లదె! రామ్రంజ దిగును

లాడెను రక్కసిజేడు లేటిలే

విల్లదుతోడె వా బరిధ

వింది పొరించెను నీరఁగావతే!

ద్వితీయుడు

ఈమెగదతే! మాతల్లి నీతాదవి!

౪. చేపడి వైపుకప్పి కోరి

తెంది బువ్వతోగొడు చిల్వచెల్వ నా,

బ్రా పుడఁ బొరి యూడఁ నద

రం తెవరం బుమపూవుదీప నా

రావనవాటిదుండి యిడి

ధర్మరహస్థులపిద్ధివోలె నీ

పాది నశామ్యుచేత బల

నంతముగా పొరింబుండఁగాఁ బడె

ఇద్దఱును

కాపాడుడయ్యా! కాపాడుడయ్యా!

ప్రథముడు

(ఊర్ధ్వమునలోకించి) ఆహా! పలుకు పెంటన

దశరథుని యప్పు దీర్చుకొనుటకుఁగా జటా

యపు 'నేనుండఁగా నెక్కడికిరా పోయెదపు'

అనుచు రావణుని గద్దించి యంతరిక్షమునకు

మమికినాడు.

ద్వితీయుడు

వీడుగో! రావణుడు రోషముచే గుడ్డుగిల్లఁ

దిరుగఁగా వెనుకకు మల్లి నాడు.

ప్రథముడు

వీడుగో రావణుడు!

ద్వితీయుడు

వీడుగో! జటాయువు.

ఇరువురును

అన్నా! ఇదిగో! అంతరిక్షమున పొసివడి

యొద్దము.

ప్రథముడు

కాశ్యప! కాశ్యప! చూడు, పక్షిరాజు పాను

శక్తము.

నగర—

తెక్కలే జక్కించి ప్రత్యర్థిని నెరుచురై

లేని యాసింది పోరుగా [తె]

ముక్కుండోప్పొదదంగంబులు చెనకురు

ముట్టడిక జట్టివచ్చుగా [రా

ప్రక్కలే గా ముక్కు ముట్టై వలలునఖము

ప్రచ్చు వలంబు; చాగ

తెక్కలే వజ్రహాని వ్రస్పివఁ బనుభరపు

తెట్టించెనోలె చాలా.

ద్వితీయుడు

అయ్యో, సంక్రద్ధుడై రావణుడు ఖడ్గముచే

బక్షిశ్వరుని దక్షిణాంశచేమును వలె తెద!

ఇర్వురును

అయ్యయ్యా! మహనీయుడు జటాయువు పడి పోయెనుగదరా!

ప్రథముడు

అయ్యో! కష్టము! ఈమహనీయుడు, జటాయువు!

ఉ. అటకువచ్చు నెమ్మివలె

నారసే వైరిని, శక్తి విూతి పో

రాటము వలె నెంతకు ధ

రంబగు నంతకు, దీప్తమైన నై

శాటుని లేజముఁ గనిమ

నంగె, గతీంద్రము పెల్లెసింపఁగా

నాటవి కద్రుమంటు పడు

నట్లు ధరాస్థలిఁగూలె నయ్యయ్యా!

ఇర్వురును

ఈమహనీయులకు వ్యర్థముఖ ముట్టునుగాక!

ప్రథముడు

కాశ్యప! పోవుదమురమ్ము! ఈవృత్తాంతమును రాములవారికి విన్నవించుము.

ద్వితీయుడు

సరి! ముఖ్య మది!

[నిష్క్రమించిరి.]

ఇది విష్కంభము

(అంతః గాంచుకీయుడు ప్రవేశించును)

ఎవరోయి యిక్కడ, కాంచన తోరణద్వారమును గాచాడువారు?

ప్రతిహరి

(ప్రవేశించి) అయ్యా! నేను విజయను. ఏమి చేయాలి.

కాంచుకీయుడు

విజయా! విన్నవించు, విన్నవించు, భరతకుమారునికి; “రామదర్శనార్థమై జనస్థానమునకు వెడలిన సుమంత్రులవారు వీరుగో తిరిగివచ్చినారని,

ప్రతిహరి

అయ్యా! సుమంత్రులవారు వెల్లినవనిచేసుకు నేవచ్చినారా?

కాంచుకీయుడు

అమ్మా! నే నెఱుంగను!

సీ, హృదయగతమైన శోకాగ్నియెగయఁదట్టె

నేముకో! వారిమో మంతయేని వాడ!

వచ్చినారు సుమంత్రులవారు; కాని

వారి గనఁగనే నామది వ్యాకులపడె.

ప్రతిహరి

అయ్యా, ఇది విశేషవృత్తి! నాహృదయము కొట్టుకొంటున్నట్టున్నది!

కాంచుకీయుడు

అమ్మా! ఇప్పు డిక్కడ నెందు కాగెదవు? పోయి శీఘ్రముగా విన్నవించుము.

ప్రతిహరి

అయ్యా! ఇదుగోపెల్లె విన్నవించుకొంటాను. (నిష్క్రమించును.)

కాంచుకీయుడు

(చూచి)ఓహో! ఇదిగో భరతకుమారులవారు సుమంత్రులవారు వచ్చిరన్న కుతూహలముచే హృదయ ముహ్మాంగఁగా వల్కులోతరీయమునుగూడ వైచికొనకయే, చిత్రజటాపుంజ వింజరిత శిరస్కులై యిట్లె వచ్చుచున్నారు!

చ. సకలజగజ్జనప్రభుత

సుమంత్రుడు

సద్గుణవర్ణుడు సూర్యవంశజీ

(సశోకముగా) కష్టమయ్యో! కష్టము!

పతుఁ డమరేంద్రనన్నిభుఁడు

ఉ. ఉంటి నేనె నృపాలనర్తముని మృ

వైరికులాంతకుఁ డన్న యాన ద

త్వప్రాప్తివాఁ డగ్గఁడై

పుక వకలావనీవలయ

కంటి నేనె నృపాలబాలకుల దుః

పాలనపుంబని పూనుకొన్నవాఁ

ఖప్రాప్తియుం బిమ్మటఁ

డకలుఁడుఁ జేర్చునున్నవలె

మింటి నేటికి నేనె రాఘవ్రుద్రుతో

నల్లదె మా భరతుండు వచ్చెడుకొ.

నేర్పాటు భూపుత్రికి

(అంత భరతుండు ప్రతీహరియుఁ బ్రవేశింతురు.)

ట్టుంటా నా గుణమట్లు దోచియు జిరా

భరతుండు

యుష్యంబు బాధించెడుకొ.

విజయా! అట్టలా? సుమంత్రులవారు విచ్చె
సిరా?

ప్రతీహరి

గీ. ఆర్యదర్శనమువకు నే నరిగి తొలుతఁ

(సుమంత్రు నుద్దేశించి) విజయించెయ్యండి!

బడసి వచ్చితి శపథముగా బాడుకలను

అయ్యా! ఇరుగో మేలినవారు! నమ్ముఖా

జనమనోబుద్ధి వయనరంజముని రాము

నికి దయచేయండి!

మరలఁ గని వచ్చినారె సుమంత్రు లిపుడు.

సుమంత్రుడు

కాంచుకీయుఁడు

(చేరబోయి) బాబూ! జయము!

(చేరబోయి) బాబూగారికి జయము.

భరతుండు

భరతుండు

సుమంత్రులవారెవ్వరొక్కఁడున్నాడు?

నాయన, చూచితిరా మీరు లోకావిష్కృ

కాంచుకీయుఁడు

తమగు పితృస్నేహమును? చూచితిరా

ఏరుగో! కాంచనతోరణద్వారమున.

ద్విధాభూతమగు నరుంధతిభరిత్రమును? చూ

భరతుండు

చితిరా నిష్కారగావహితవనవాసమగు నా

అట్లేని శీఘ్రముగాఁ దోడ్కొని రావలెను.

త్పాత్రిమును?

కాంచుకీయుఁడు

(సుమంత్రుండు చింతిలుచు నూరకుండును.)

ప్రతీహరి

బాబూగారి సెలవుప్రకారము.

బాబూగారుగదా! అయ్యగారిని అడుగుతున్నది?

సుమంత్రుడు

(విష్కృ) మించిరి.)

(అంత సుమంత్రుడు ప్రతీహరియుఁ బ్రవేశింతురు)

అమ్మా! ఏమి? నన్నా?

భరతుడు

(స్వగతము) ఆయాసము అధికముగానున్నది!
పంతాపముచే శ్రష్టహృదయులుగా ఉన్నారు!
(ప్రకాశము) నడిత్రోవనుండి తిరిగి వచ్చితిరా
మీగు?

సుమంత్రుడు

నాయన! ఏమానతిచొప్పునరామదర్శనార్థము
బుద్ధానమజకు వెదలివనాడను నడిత్రోవ
నుండి యెట్లు తిరిగివత్తును?

భరతుడు

వారుకోపముచే గాని, లజ్జచే గాని మీకు
సమ్ముఖ మీయలేదా యేమి?

సుమంత్రుడు

నాయన!

గీ. కోపమేల వివేకులకును గలుగును?

లజ్జయేల నిరస్వాంతులకుఁ గలుగును?

వార లచ్చట నాయనా! లేరు; నేను

కూర్కముగు తపోవనమునే చూచినాఁడ!

భరతుడు

అయితే వారెక్కడికి వెళ్లివట్లు వివవచ్చెను?

సుమంత్రుడు

కిష్కింధయని వానరనివాస దేశము గలదు
గదా! అక్కడికి వెదలి రని వినవచ్చెను.

భరతుడు

అన్నా, వానరులు మావపుల తారతమ్య
మర్యాదల నెఱుంగనివారు గదా! ఇక్కట్లు
పడుచు వక్కడ నివసించుచుందురు.

సుమంత్రుడు

నాయనా, తిర్యగ్గాతం లయినను వానరు లు
కారము నెఱిగి వర్తించును.

భరతుడు

నాయనా, అదియెట్లు?

సుమంత్రుడు

గీ. అన్నయగు వారి రాజ్యమునందు నుండి
లడలుపడిచి సుగ్రువుని వెదలవడిచి
వారిఁ గోల్పోయి కర్వతమందు నుండి
కావఁబడె దుల్యదుఁ ఘండుగాన యాతఁడు.

భరతుడు

నాయనా, తుల్యదుఁ ఘండుంటిరే! అదియెట్టిది?

సుమంత్రుడు

(అర్చిగతము) అయ్యో! లంకయును తెప్ప
నేడితివే నేను! (ప్రకాశము) నాయనా! ఏమి
యులేదు. విశ్వరూపశ్రంఖముచేత నగునమాన
తను నేను బేర్కొంటిని.

భరతుడు

నాయనా, దాచుచుంటిరా? స్వర్గమున
మహారాజుగారి యడుగులతోడని యెట్లువెట్లు
చున్నాడు. మీరు వెత్యవలను మఱుగుపలు
పరాదు.

సుమంత్రుడు

ఏమిగతి! వినుము.

గీ. మునిజనావనమునఁ దెనువైర మొక పెను
రామచంద్రునకును రావణునకు.
మాయఁ బూని దాన మాయమృ నీతమృ
నయ్యయో! హరించెయ్య, వాడు.

భరతుడు

ఏమీ! హరించెనా?

(మోహముఁబొందును)

సుమంత్రుడు

ఊఱిడిల్లుము; ఊఱిడిల్లుము.

భరతుడు

(ఊఱిడిల్లి) అయ్యో! కష్టము!

ఉ. చేరువలేరు బాంధవులు

చెంచె దివంబునుగన్నతండ్రి, కాం

తారములందుఁ బెక్కులు వె

తల్లడకుచుకా వసియించుటయె, నీ

తీరగు నంకటంబున న

తీవరహంబును గల్గె, నాక్కడ

య్యో! రహిఁబాసె నుట్టు మూఁ

గొందిన చందురుమాడ్కి నిర్తతిన్.

అయ్యో! యిట్లుండేమి చేయుచును! కానీ!
తెలిసికొన్నాను. నాయనా, మీరు నన్ను
వెన్నాడుడు.

సుమంత్రుడు

బాబు సెలవుప్రకారము.

(ఇర్వయను బరిక్రమింతుఁడు.)

సుమంత్రుడు

నాయనా, పోవలదు; పోవలదు. ఇది దేవేరుల
చతుశ్చాల.

భరతుడు

ఆ ఇక్కడనే నాకుఁ బనికలదు. ఓ! ఎవరిక్కడ?
ప్రతిహరి!

ప్రతిహరి

(ప్రవేశించి) వియము బాబులుగారికి! నేను
విజయను.

భరతుడు

విజయా! నారాకను అమ్మగారికి తెలుపుము.

ప్రతిహరి

ఏ అమ్మగారికి తెలిపితి?

భరతుడు

నేను రాజగౌరవలెనని కోరుకొను నమ్మగారికి.

ప్రతిహరి

(అత్మగతము) అయ్యో! ఏమిటోకదా! (ప్ర
కాశము) దొరా! చిత్తము!

[నిష్క్రమించెను.]

(అంతః శ్రవణము ప్రతిహరి వత్తురు)

శ్రవణము

విజయా! నన్ను చూడడానికి భరతుడు
వచ్చినాడా?

ప్రతిహరి

అమ్మా! అవును. రామబాబులుగారిదగ్గర
నుంచి సుమంత్రులవారు వచ్చినారు. వారితో
కూడ భరతబాబులు అమ్మగారిని దరిసించ
డానికి వచ్చి తమతో మనవిచేయుచున్నారు.

శ్రవణము

(స్వగతము) అది ఏదో నుట్టు పెళ్లబెట్టినమ్మ
నిందించడానికి వచ్చినాడు భరతుడు.

ప్రతిహరి

అమ్మా, బాబులు రావచ్చునా?

కైకేయి

పో! పోడుకొనిరా!

ప్రతీహారి

అమ్మా! అట్లానే. (పరిక్రమించిచూచి) జయము బాబులుగారికి! దయచెయ్యండి బాబులు!

భరతుడు

విజయా! ఏమి తెలిపితివా?

ప్రతీహారి

అహా! తెలిపినాను.

భరతుడు

అట్లయితే లోనికి పోవుదము.

(ప్రవేశింతురు)

కైకేయి

విడ్డ! విజయ చెప్పినది రాముని దిగ్గరనుంచి సుమంత్రులు వచ్చినారని.

భరతుడు

అంతకంటె మెచ్చుముచ్చటను నివేదించుకొనుచున్నాడను మాయమ్మగారికి.

కైకేయి

విడ్డ! ఏమి కాసల్యను, సుమిత్రను కూడా పిలుతునా?

భరతుడు

నారు వివరలనివదిగాదమ్మా అది!

కైకేయి

(ఆత్మగతము) అమ్మా! ఏమిటోగదాయిది!

(ప్రకాశము) చెప్ప నాయనా?

భరతుడు

వినుము;

గీ. అమ్మ, నీయనుజ్ఞ నాత్మరాజ్యంబు వర్జించి యడవులందుఁ జేరె నెవ్వఁడతని భార్య సీత యపహృతయయ్యె; నిజారణమ్మ, నీమనోరథంబు!

కైకేయి

అమ్మా!

భరతుడు

గీ. అమ్మయో! యున్నతమనస్సమంచితులకు సత్త్వమహితుల, కియ్యకుసంభవులకు దాపరించితినివు గోడలవు తల్లి, కలిగెఁ గాంతాపహరణసంకటముగూడ!

కైకేయి

(ఆత్మగతము) కానీ! ఇదీ సమయము చెప్పడానికి; (ప్రకాశము) నాయనా! నీవు ఎరుగవా మహారాజులుంగారి శాపమును?

భరతుడు

ఏమీ! మహారాజుగారికి శాపము గలదా!

కైకేయి

(సుమంత్రునితో) అయ్యా! నవిస్తరముగా చెప్పండి!

సుమంత్రుడు

తమ సెలవుప్రకారము. నాయనా! వినుము. పూర్వము మహారాజుగారు వేటకు వెడలి యుండఁగా నొక సరస్సునఁ గలశమును ముంచు ధ్వని వనగజబ్బంహితము నోలె వివరమైనది. అది వనగజబ్బంహితమే యనుకొని శబ్దవేధి శరముచే మహారాజులుగారు కొట్టిరి. కన్నులులేని యొక మహర్షిని గన్నుగాఁ గాపాడుచున్న కన్నకొడు కొకఁడు దానిచే జంపఁబడెను.

భరతుడు

చంపకబడనా? పాపము! అయ్యో! పాపము!
అపైన! అపైన!

సుమంత్రుడు

అంతనట్లు చనిపోయిన కొడుకును జూచి
గీ. వత్సభాషియైన నయమి యాతఁ డ
పేడ్చిఁగోచి తుదకు నిట్టులనియె
ఓయి! నాకుఁ బోలె నును రుడుగునుగాక
నీకుఁగూడఁ బుత్ర శోకమున నె.

భరతుడు

అయ్యో! యిది యాపత్తుగదా?

కైకేయి

నాయనా! ఇట్టిస్థితి తటస్థించేటందు కామహర్షి
శాపము నాపై అపరాధము మోపి చిరంజీవి
శ్రీరాముణ్ణి అరణ్యవాసమునకు అంపినది.
అంతేకాని నేను రాజ్యలోభముచేత చేసినదని
గాదు. తప్పించుకోరాని దామహర్షి శాపము.
పుత్ర విప్రవాసము సంభవించకపోతే నెర
వేరదు.

భరతుడు

అయితే, పుత్రవిప్రవాసమంటివి; ఎవరయినను
సమానమేకదా! అరణ్యమునకు సన్నే యేల
పంపకపోయితివి?

కైకేయి

నాయనా! మేనమామగారియింట్లో ఉన్నావు
గావున నీవిప్రవాసము స్వాభావికముగానే
ఏర్పడిఉన్నది.

భరతుడు

అయితే, పదునాలుగేండ్లని యాప్రవాసము
నకు హద్దెలపెట్టవలెను?

కైకేయి

నాయనా! ఆబెడదలో నాగుండె దడదడలో
మనసు చెదరిపోయింది. పదునాలుగునాళ్లు
అపబోయిన నానోటినుండి పదునాలుగుయేళ్లు
అని మాట జారింది.

భరతుడు

అని. ఇందు బాగుగా ఆలోచింపవలసిన సంగతి
సందర్భము లున్నవి. అయితే, ఇది గురుజన
మున కెఱుకపడినదా?

సుమంత్రుడు

నాయనా! వసిష్ఠ వామదేవ ప్రభృతులు నీని
నెఱుంగుదురు. వారు దీనిని సమ్మతించిరి.

భరతుడు

అన్నా! వారు త్రైలోక్య సాక్షులుగదా;
అబ్బా! మాయమ్మ యనపాధురాలు!
అమ్మా! అన్నగారిమీది యధికభక్తిచే
దుస్సహక్రోధమున నిన్ను దూషించితిని! నన్ను
మన్నింపవలెను. దానినెల్ల మఱచిపోవలెను.
అమ్మా! అభివాదనము చేయుచున్నాడను.

కైకేయి

కన్నతల్లి యెవతె నాయనా, బిడ్డతప్పును మ
న్నించకుండా ఉండేది? లే, లేమ్ము; ఇందులో
తప్పేమి ఉంది?

భరతుడు

అనుగృహీతుడను. అమ్మా, సెలవదుగు
కొనుచున్నాడను. ఇప్పుడే నేను ఆర్యునకు

సాహాయ్యమగుటకై రాజమండలము నెల్ల
నన్నాహాపతిచెడను.

ఇదిగో! ఇప్పుడే నేను!

గీ. సింధుతీరంబు మదసింధురాంధకారి
తంబు, పైన్యోనుశిలిరవద్దం బావర్లు
సాగరము రావణునితోడ నమముగాంగ
గ్గానిఁ బొందింతు పైన్యలంఘనముచేర.

ప్రతిభాని

(ప్రవేశించి) జయము బాబుగారికి! ఈవృత్తాం
తము విని పెద్దదొరసానిగారు మూర్ఖపోయి
నాడు!

కైకేయి

అయ్యో!

భరతుడు

ఏమీ! మూర్ఖపోయినారా!

కైకేయి

రా, నాయనా, అమ్మరు ఓదార్పుము.

భరతుడు

అమ్మగారి పెంపుప్రకారము.

[అందరు నిష్క్రమించిరి]

ఇది మహాంశము

సప్తమాంశము

(అంతః కావసుడు ప్రవేశించును)

కావసుడు

నందిలక! నందిలక!

నందిలకుడు

(ప్రవేశించి) అయ్యో! ఇదిగో ఉన్నాను.

కావసుడు

నందిలక! కులపతులవారువిజ్ఞాపించుచున్నారు.

కావసుడు

నందిలక! కులపతులవారు రాజ్ఞాపించుచున్నారు.

“స్వదారాపహర్తయు, త్రైలోక్య విద్రావణు
మను నగు రావణుని నాశపఱచి, రాక్షసగణ
విరుద్ధవర్తనఁడును, గుణగణవిభూషణుఁడును
నగు విభీషణుని నభిషిక్తుఁడేసి దేవదేవర్షి సిద్ధ
విమలచారిత్ర యగు సీతాదేవిని దోడ్కొని
ముక్తరాక్షసవాసరముఖ్యులతోఁ బరివృతఁడై
శ్రీరామచంద్రులవారు శరద్విమలచంద్రుని
వలె నభిరాములై యిక్కడికిదె యరుడెంచి
నారు. కావున విష్ణుడియాశ్రమవదమున మన
విభవమునకుఁ దగినంతమట్టున నేవేని సత్కా
రసన్నాహములు గావించవలెనో యవియుల్లఁ
గావించవలసినది” అని

నందిలకుడు

అయ్యో! అంతా సిద్ధమయింది. కాని;

కావసుడు

ఏమిది?

నందిలకుడు

ఇక్కడ విభీషణసంబంధులు రాక్షసులుకూడా
ఉన్నారని! వారిభక్షణాలను గురించి కుల
పతులవారిపెలనేమో తెలుసుకోవలెను.

కావసుడు

అది యెందుకో?

నందిలకుడు

వారికి కలుకుట్లు మొదలయినవి కావలెగా
నండీ!

చ. దివముననుండేదేని వెలి

శృంగిరి శివుని! కుందుమీదుమా!

భవ నమరీతికలంబున

ప్రాథమ విష్ణు లభించె నాకు, నే

తవరి విధింపనైతి; నీక

వాదకు పశ్చిమభారవాటానై

ప్రవినులధర్మవర్తతి

కాలనామమును విల్లలోకమున.

భరతుడు

మ. నమమాతా శృంగరీంద్ర, మోక్షమయ

చృత్రియ పెల్లొందె, మూ

ర్థముపై వివ్వమనీశీతి నొకరె,

కలలై నీకాధిశ

కము, లోకుల ప్రణమిల్లుదుండీ, కల

కాకుల విప్రంభించె, నే

ద్యమతీరియ్యెను మాత్మ చంద్రవటుమా

కలకాద నాకామ్యరె.

శక్రేష్వుడు

క. చంకురు పాడుపున నిల దెలి

వంజివచందమున వాన్య పరిగీతమున

గంధర్వై కామమునల

యతకమున పవ్వెదవ్యయము శిథిలైక.

రాముడు

వర్మ, శక్తిగృహేను రావ్యము పరిగమించితిని

శక్తిగృహుడు

ఆర్యా! మా యద్యప్తమున దొరిప్పటికి ఆల
రారుచున్నాను.

కాంచుకీయుడు

(ప్రగీరింద) అయ్యము! మహారాజులుగారికి!

వీరగో విభీషణులవారు విన్నవించుకొను

చున్నాను. మృత, నీల, మైంక బాంబులవర్తమా

మర్మములుగూడ తెలుపవచ్చును. విన్న

వించుకొనుచున్నాను. 'మా యద్యప్తమున

దొరిప్పటికి ఆలరారుచున్నాను' అని.

రాముడు

మహారాజు! యదుప్రపామున నలరారుచుండె

నని వారీకి తెలుపుము.

కాంచుకీయుడు

మహారాజులుగారి పెంపుప్రకారము.

శక్తి

ధన్యరాల నయితినిగదా! ఈ యధ్యకయ

మును ఆయోధ్యలోగూడ చూడగోరుతు

న్నాను.

రాముడు

అమ్మా! చూడంగలవు. (చూచి) అహో!

ప్రభలవే నీవనెట్లు భాస్కరు మన్నదివలె

తెలుగుచున్నది. (జూహించి) అహో! ఇది

వది. మింటియుకీ రావణవిమానమును పుష్ప

కము పచ్చినది. పృథివీవంతనే వచ్చుటల్ల

వివాసముతో నేర్పాటుగలదు. అయిన నీక

నందలు వారోహించును క్షణ!

(అందలు వారోహించును.)

రాముడు

1. ఇప్పుడే నీ నయోధ్యకు చేరువాడ

కాంధర్వులు దిక్కులుచుదోడ బలపరారె.

౧. ఇండ్లు ధ్వంసమగుటచే ఆకులైన లేని చెట్లకింద నివసించుచున్న పేదజనము

౨. ప్రోనుహాసుపేటకు పోవు మార్గమున పూర్తిగా పడిపోయిన యిండ్లు

నల్లూరు తుపాను

3. పెద్ద మార్కెటు

ర. నల్లూరునందున్న లోమనుకాథలిక్ చర్చి

లక్ష్మీమణి

కాంత్రిగావుత మిపుడ నాగినులు నిన్ను
దాదకాన్వితం నుదయచంద్రముని నోలె.

భరతవాక్యము

గీ. నీతతోడ బంధుజాతంబుతోఁ బొంది
పొనఁగి రాముఁ డుర్విలోచిన్లు
ప్రేమఁగాత మాతృభూమిని లక్ష్మీవ
మేలుదగుచు మామహేశ్వరుండు.

[ఎల్లరు నిష్క్రమింపఁబడు.]

సప్తమాంకము ముగిసెను.

ప్రీతిక

ఇప్పటి కించుమించుగాఁ బడునేజేష్ఠకుఁ
బూర్వము నే నీనాటకమును తెలిగించి
తిని. ముద్దిత్రులు ప్రహృత్తి మావవల్లి రామ
కృష్ణకవిగా రష్టమ తిరువవంతపురమునఁ
గార్యాంతరమునఁ గొన్ని మాసములు వసించి
భావనాటకములఁ గొన్నింటి నక్కడనుండి
వ్రాసికొనివచ్చిరి. అప్పటి కింకను తిరువవంత
పుర గ్రంథమాలలో నానాటకములు ముద్రిత
ములు గావేడు. ఆవ్రాతప్రతులను అట్టియే
కవిగారు గొన్నినాటకములను తెలిగించిరి.
నేను గొన్నింటిని తెలిగించితిని. పెద్దదగు
నీప్రతిమానాటకమును నేనష్టమ ముద్రింపఁ
జాలనయితిని. తరువాతఁ దిరువవంతపుర రాజ
కీయ సంస్కృతగ్రంథమాలా సంపాదకులగు
శ్రీగణపతికాత్రిగారి ప్రతిమానాటకమును
రెండుమాన్సు ప్రకటించిరి. రెండవవారి స్వర

చిత వ్యాఖ్యానహితముగాఁ బ్రకటించిరి. నే
నిష్ఠుడు నీనిని ప్రకటించుటలో నావ్యాఖ్యా
నము తోడ్పాటునుసాదఁ బడసితిని. రెండు
మూడువోట్లమాత్ర మీ వ్యాఖ్యానరీతిని
పాఠరీతిని, విడిచి తొలుత నాకుఁ జోచిన
యర్థమును, నేను జూచిన వ్రాతప్రతిపాత
మును బొటించితిని. అవియే యనుగుణముగా
నున్నవన్న వమ్మిక నాకుఁ గలదు. పెక్కు
పట్టుల గణపతికాత్రిగారి వ్యాఖ్య మిక్కిలి
చక్కఁగా నున్నది. భావనాటకములని గణ
పతికాత్రిగారు ప్రకటించిన నాటకచక్రము
భావకృతము గాదని యిప్పుడు గొందఱు
దోషించుచున్నారు. కాని యాయుద్దోష
ములు గణపతికాత్రిగారు చెప్పినకారణ
ములవల్ల ఖండింపఁజాలినవిగా లేవు. రామా
యణ, భారతకథలుబట్టి భావము రచించిన
నాటకము లాతఁడు, రామాయణ భారత
కథలలోని యనౌచిత్యములను సంస్కరించు
టకై యభిమానించి రచించినాఁడేమోయనఁ
దగినట్లున్నది. ప్రస్తుతమయిన యీప్రతిమా
నాటకమున నట్టి సంస్కారములను బరికింప
వగును. కైకేయీవృత్తమును, నీతాప్యర్థ
మును విందుఁ జక్కఁగా వరింపఁజేయవలసివి.
కైకేయికే దుర్బుధి యీ నాటకరీతిని గా
రాడు. నీత హిరణ్యమృగమును గోరుట
గాని, లక్ష్మీమణి సహద్యవచనము లాడుట
గాని యందుఁ గానరాదు. సంపదుషష్ఠాంక
ములు జూచిన నీవిషయము తేటపడును.
సప్తమాంకమున వల్కల కల్పవము
తృతీయాంకమున దశరథప్రతిమాకల్పవము

పంచమాంకమున దశరథ శ్రాద్ధకల్పవము నిందు పరిక్రొత్తవిషయములు. ఇవి మిక్కిలి సరసములై, సంగతములైయున్నవి ప్రతిమానాటకరచనలు గొన్ని శాకుంతలనాటకరచనలో పమకలింపబడినవి. తృతీయాంకమున రథవేగవర్ణనము, పంచమాంకమున “కసుగందుకా” ఇత్యాది సీతావనస్థితివర్ణనలు, కాలిదాసుని శాకుంతల రథవేగవర్ణనమును, ‘సరసిజమను విద్ధ’ మిత్యాది శకుంతలావనస్థితి వర్ణనమును, జూడఁదగును. సీత చెట్లకు నీళ్లు పోయి చుండుటను వర్ణించు “నీ, ఆలవాలముల నిండార నురువులువాటి” అను పద్యము (పంచమాంకము) స్వభావోక్త సాధాగ్యముచే సంతయు హృద్యముగా నున్నది.

నవప్రయోజనముగాజరపివ సంస్కారములుగాక వాల్మీకిరామాయణముపకును, నీనాటకమునకును భేదములు గొన్ని గానవచ్చుచున్నవి. అట్టి దొక్కటి. ఇందు, లక్ష్మణుడు పెద్దవాడుగాను, భరతుడు చిన్నవాడుగాను గానవగును. లక్ష్మణుడు భరతుని ‘వత్స!’ యని పిలుచును; ఆశీర్వదించును. భరతుడు లక్ష్మణునకు మ్రొక్కును; ఆర్య! యని పిలుచును. ఈ విషయము వాల్మీకిమాయణమున సంశయగ్రస్తముగా నున్నది. బాలకాండలో:—“పుష్కేజాతస్తు భరతః—సార్వే జాతౌతు సామిత్రి—” అని కలదు. భరతుడు పుష్కసత్రిమునను, లక్ష్మణశత్రుఘ్ను లాగ్నేహసత్రిమునను జన్మించిరి. కాన భరతుడే శ్రేష్ఠుడగును. కాని, దీనికి విరుద్ధముగా లక్ష్మణుడే శ్రేష్ఠుడగుననుటకుఁ

గూడ సాధనములు గొన్ని రామాయణమునఁ గలవు. యుద్ధకాండమున ౧౨౦ వ సర్గము ౨౯ వ శ్లోకము:—

“తతోలక్ష్మణ మాసాద్య వై దేహీం చాభ్యవాదయత్, అభివాద్య తతః ప్రీతో భరతోనామచాఽబ్రవీత్” అని కలదు. సరళరీతిని జూడఁగా నిక్కడ భరతుడు లక్ష్మణుని, సీతను నమస్కరించినట్లర్థ మేర్పడును. ఇట్లు చెప్పిననే ‘వైదేహీంచ’ యనుట సమర్థమగును. జన్మకాలమునుబట్టి భరతశ్రేష్ఠ్యము ప్రవృత్తమగుచుండుటచే రామాయణవ్యాఖ్యాత లిక్కడ చిక్కుపడిరి. గోవిందరాజు “లక్ష్మణ మాసాద్య-శృతనమస్కారం లక్ష్మణమాలింగ నవసంభాష్య, ఇదంచలక్ష్మణస్యకనిష్ఠత్వాత్, లక్ష్మణేన చీర్షితో నమస్కారో రామవన్నిభాభరతేన ప్రతిషేధితః ఇతిచాశ్చుః. వైదేహీంచాభ్యవాదయత్-చకారో రామనమస్కారం నమచ్చినోతి.” అని వ్రాసెను. మఱియు సీతను “సీతామారాయగచ్ఛత్సమగ్రతో భరతాగ్రః” అని స్థలాంతరమునఁ గల వాల్మీకిరామాయణప్రయోగము సరళరీతిని లక్ష్మణశ్రేష్ఠ్యమును తెచ్చుచున్నను జన్మకాలరీతికివిరుద్ధమగుటచే, “భరతాగ్రజశ్రేష్ఠ్రిలహుప్రీహిరిత్యుక్తమ్” అని క్లిష్టార్థము గల్పించెను. “నసంశ్చే భరతానుజః” అని యింకొకచో భరతశ్రేష్ఠ్యవ్యంజకప్రయోగమునుగలదని గోవిందరాజు పేర్కొనెను. తిలకవ్యాఖ్యానమున ‘తతోలక్ష్మణ మాసాద్య’ యను శ్లోకమున లక్ష్మణునకు భరతుడు నమస్కరించినట్లే యర్థము చెప్పబడినది. కాని,

దాని నాతఁడు వేటువిధమున సమర్థింపఁ జూచెను. — “యద్యపి లక్ష్మణో భరతాత్క నిష్ఠో వయసా—స్వప్తంచేదం జన్మప్రకరణే. లభాఽపి శ్రేష్ఠానువర్తనేన స్వాపేక్షయా అధికగుణశ్చైవ స్వవ్యవహారేణ శ్రేష్ఠానువృత్తి రేవం కర్తవ్యేతి భరతం ప్రతి ఉపదేశదానేన చ గురుత్వబుద్ధ్యా తస్యనతి రుచితైవ” ఇది వైష్ణవసంప్రదాయరీతి నున్నది—పాయసప్రదానమునుబట్టి, వివాహమునుబట్టి, లక్ష్మణునకే శ్రేష్ఠ్యము గాననగును. గోవిందరాజు దీనిని బెర్కొని యది జన్మకాలరీతిచే బరిహృతమయ్యె ననెను. ఆర్వాచీనులు పలువురు భరతశ్రేష్ఠ్యమునే యభిమానించినను, స్వాచీనుడగు భాసునినాట లక్ష్మణశ్రేష్ఠ్యమే లక్షితమైన టినాటకమునుబట్టి తెలియనగును. లక్ష్మణశ్రేష్ఠ్యము వాల్మీకి సమ్మతముగాదని కూడ స్పష్టముగాఁ జెప్పఁజాలము.

భరతునివృత్తి మిందుఁ బరమోత్తమముగాఁ గాపాడఁబడినది - వాల్మీకులవారు గూడ భరతుని వృత్తమును బహుపవిత్రముగాఁ జిత్రించిరి. ఈనాటకమున భరతోక్తి యెంతయు హృద్యము!—

“శ. పాపాత్ముండగునేని.....దీటుతక”

(తృతీయాంకము)

‘కొడుకుదుష్టఁడని ఘటశ్రద్ధయిచేసి వానికపుత్రత్వమును గల్పింపవచ్చును. వానికి దాయమీయనక్కఱలేదు. వానితో నాశౌచాది సంబంధముండదు. కాని, తల్లి యెంతదుష్టురాలైనను, నామే మాతృత్వముమాత్రము

తొలఁగదు.’ అని ధర్మశాస్త్ర నిర్ణయము గలదు. ఇతరదోషములున్నను మాతృత్వము తొలఁగకపోవచ్చునుగాని, యామే భర్తృద్రోహము చేయునేని యష్టమే మాతృత్వము తప్పక తిఱిపోవలసినదేయని యాధర్మశాస్త్రమును భరతుఁడు సంస్కరింతుననుట హృద్యాతిహృద్యము! ఇట్టి విషయము లనేకము లిందుఁ గలవు. సరసులు గుర్తింపఁగలరు.

బహుకాలమునకు ముందే రచించినను మూలఁ బడవైచిన యీనాటకమును, మన్మిత్రులు, విద్వాంసులు, విసీతులు నగు శ్రీజయంతి పురము జమిందారుగారు వాసిరెడ్డి శ్రీదుర్గా సదాశివేశ్వర ప్రసాద బహద్దరుగారు ముద్రింపఁ బోత్సాహపఱిచిరి. వారిచేబోత్సాహితుఁడను గానిచో నేనిష్టమే దీనిని ముద్రింపఁజూసను. ప్రకటనమునకు బహురచనములు పయిపయి వచ్చుచున్నను, నప్రోధకృతమయినను నాయీనాటకమునందుకొని ప్రకటించిన భారతీవత్తి కాధిపతులసాహాయ్యమును ప్రశంసించుకొనుచున్నాఁడను. మధురకవితారచనాప్రథితులగు బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారుగూడ నీనాటకమును దెలిఁగించినట్టును, ప్రకటించినట్టును వింటిని. కాని దాని నే నింతవఱకుఁ జూడలేదు. ముద్రణమున దొరలిన దోషములను బుస్తకమున దిద్దితిని. గుణదోషవివేచనమునకు సహృదయులు ప్రమాణము.

మదరాసు
౨౩-౧౧-౨౩ } వేటూరి - ప్రభాకరశాస్త్రి.

వివాహము

కావ్యతీర్థ బంకుపల్లి మల్లయ్యకాశ్రీ గారు

ప్రస్తుతము 'ద్విజాతకు యువతీవివాహము ముఖ్యమా? వస్త్వికావహాహము ముఖ్యమా?' అనువిషయము విచారించవలసి వచ్చినది. దీనిని ముందుగా వివాహపువసావేళా విచారించితే తర్జియ్యవలసివచ్చును. ఇది స్మృతుల సహాయమున చేయవలసియున్నది.

వివాహ మనగా 'మేమి? వివాహ సామాన్యము. మునుపటిలో ఇదమితముని ఎవరూ వ్రాయలేదు. యోక్తమయిన అర్థము తెలుసుకొనలేనంత రిక్కమువల్ల తెలియవలసి ఉంటుంది.

గౌరవము - "వ్యాకర్ణానాం మే తిక్తా-ఽర్థ్యపాఠాః అనుమాన మర్థ్యపాఠాః అభిధాన్యర్థావహాదీ" అని. కనక పూర్వగ్రంథములనుబట్టి నిర్ణయించవలెను. మహాభాష్యంలో "కవ్యాయాః కవీషవ" అనేముక్తముక్తింప "కవ్యాకర్ణా-ఽనం పుంసా అభిసంధిపూర్వకే సర్వప్రయోగేషి త్రతే యా వేదాసీం ప్రా గభిసంధాత్వంసా సా సర్వప్రయోగం గచ్ఛతి గిహ్యం కవ్యాకర్ణా-వర్తిషిర. కవ్యాయాః కర్తృకాయాః కవ్యాభిమతాయాః మదర్థవాయాః యదవత్తం సకావీషః" అని ఉన్నది. దీని కర్థము: కవ్యా అనేపదము పురుషునితో అభిసంధి పూర్వకమైన సర్వప్రయోగము కలగగానే మరిచెల్లదు. ఏకవ్య ఇతరు అభిసంధికి పూర్వమే పురుషునితో సప్రయోగమును సాంక్షింపి వానియందు కవ్యాకర్ణముండకేయున్నది.....దానికి పుట్టివచ్చును కావీషము.

అయితే యిక్కడ అభిసంధి, సర్వప్రయోగ శబ్దాల కర్థం చెప్పవలసి ఉన్నది. కావీషము మహారసంభవ మున "స్వర్ణాభిసంధి ముక్తతం వందవామిష మేనితే" అభిసంధి అనగా ఉత్తేజముని అర్థం. ఇట్లే మరికొన్ని వాట్లు "స్వర్ణాభిమతాయాభిసంధా" అని ఉన్నది. వేదాంతాస్త్రమున పూర్ణాభిసంధి వహితకర్మతల్ల జ్ఞానము కలగనుట అన్నాము. సర్వప్రయోగము: ఏదనిల్లు సంతాపముతో ఆపని.

ఇందులో మరొకమాట విచారించవలసి ఉన్నది. అభిసంధిపూర్వక సర్వప్రయోగముతో కవ్యాత్వము పోవునన్నాము. అదేవాళ్లుకూడా ఏచోతో కారణములచేతను అదిపిల్లకు వివాహం అలభ్యంగా అయినప్పుడు అమ్మా! ఇన్నాకర్ణకు పిల్లకు కన్నె చెలి వదలింది! అంటున్నారే. ఈవిషయంలో సందేహించేవారెవరూ ఉండరని వాదముకము. అయినా పరాకరమాధియంలో 'లోకస్థితైర్మ కవ్యాకర్ణో వివాహరహితస్త్రీమూత్ర మాచక్షే. ఏవం సతి కాస్త్రీభు బహు: కవ్యాకర్ణా అనుగ్రహితాధవంతి' అనినీ, భారతంలో 'బురుహ్నా తాను యాశుక్తా సాక శ్చేక్యేధీయాతే' అని ఉవాహించియున్నది. లోకంలో కవ్యాకర్ణమునకు వివాహంకానిఅనది అని అర్థము. వివాహం కాగానే కవ్యాత్వం పోతుందికదా! కనుక మిది భాష్యంలో ఎప్పుడు కవ్యాత్వం నితర్జిస్తుందన్నాచిగా! ఉత్తేజపూర్వకసప్రయోగముతో. పతే, ఇది నిర్ధింపడానికి వస్త్వికా (రజస్వలకానిపిల్ల) వివాహంలో మనమిప్పుడు సర్వే సర్వత్ర ముఖ్యముని అనుకొంటూ ఉన్నవాటిలో వివాహాది వ్యావహారిక తెల్లవారుజామున శేషహామావంతరం చేసి సమావేశంలో అరింగన గూడంగా ముద్రింపించుచున్నాము, అది 'స్మరణం కీర్తనం శరీర' ఇత్యాది యెనిమిది విధములయిన మైఖలములలో నొకటి కనుక. పతే; మహాభాష్యంలో (కవ్యాత్వవివర్తక అభిసంధిపూర్వక) సర్వప్రయోగ శబ్దానికి మనమిప్పుడు చేయుచున్న సందాహరణ అర్థమా! అంతిమాశ్రంతో సంతాపము కలగుతుందా? కవ్యాత్వము నితర్జిందినదా! మఱిఅయితే కన్నె చెలి విడిచింది యేలాగనుకంటున్నాము. సమావేశములే గృహ్యతూత్రభాష్యంలో 'మైఖలవాద్యంకేయవం' అనినూడా అర్థం వ్రాసివారు. పోనీ, పర్యాయ గర్భాధావం యథావిధిగా ముగిచేస్తున్నానుకదా అంటారేమో! కాదు. అదియందు కలగతోపు గర్భానికి సందాహరణగాని వధూవరులకయ్యే వివాహ సందాహరణ కావీషము. యా

చింది దానిపంకలము:- 'ప్రథమ గర్భసంస్కారత్వం
 పర్యగర్భసంస్కారార్థం' అని. పథువు కిన్నిగర్భం
 కన్నుచూపియి ఒకటిగర్భము. కనుక ఇక్కడ గర్భ
 మంటే కనువులోనిది 'గర్భము' అని పేరు. అది
 అనిపించును. యిరుదిమము పదియారెంటిలో చేయ
 వది గర్భధానము. ఇదిరకాలములు చేయువది మెరు
 విమాత్రమే. దీనివలెవిధము వివాహసామాన్యతనము
 ఏమి చెప్పవలె చెప్పవలె అధిసంస్కార్యక పరివ్రయో
 గము అని. అయితే యేకదేశము! ఏకదేశపూర్వక
 ముగా సంప్రయోగము చేస్తే వివాహము అనిపించుకుం
 టుందో అది. ఇదిలాగు తెలుపుచి గృహ్యసూత్రా
 లో చెప్పిన పంకలమునుబట్టి. ఉద్దేశము, పంకలము
 పర్యాయపదాలే. ఏమని పంకలము! 'గర్భపూ
 సంపత్త్యర్థం స్త్రీయయద్యహే' అని సూత్రం. దీని
 భావము:- 'గర్భపూసంపత్తి' - 'కౌలేషు, గార్హస్థ్య
 పూర్వేషు కర్మకర్తృభ్యంధర్మసంపత్తి, ప్రజా
 సంపత్తి ప్రత్యేకం' అని. దీనికర్థం:- 'కౌలేష్యురది
 కర్మకర్తృభ్యంధర్మసంపత్తి, ప్రత్యేకం
 పర్యాయపదాలే. ఇందులో రెండుదేశాలున్నవి.
 ఇది యాలానంపించు. ఈసూత్రం తెలియ 'గర్భ
 ప్రజాసంపత్తి వారేవాన్యం కర్మకర్తృ' అని ఉన్నది.
 దీనికర్థం:- 'వివాద చెప్పిన గర్భసంపత్తి, ప్రజాసంపత్తి.
 రెండు మొదటి భాగ్యయందుంటే రెండో భాగ్యము
 పెండ్లివానివలె దానితెలియక సూత్రంలో, 'అవ్యత
 ధాతృ కర్మకర్తృ' అని ఉన్నది. వివాదెప్పిన రెండు
 భాగాలలో ఏయిక్కటి లేకపోయినా దానికోసమై
 మరొకరేమ చేసుకోవచ్చును అంటే ఆచార్య
 వదిం చేసి వివాహమేదా! దానికి పంకలం ఏమని
 చెప్పవలె! 'గర్భసంపత్త్యర్థం స్త్రీయయద్యహే' అనియి
 'ప్రజాసంపత్త్యర్థం స్త్రీయయద్యహే' అనియి! అట్లు
 గాను, ప్రత్యేకసంపత్తికి గర్భసంపత్తిని పేర్కొని
 అమలంపించు భార్యతో సంప్రయోగముచేయదా!
 చేయరాదా! అలాగు కృత్యము విశేషించుచో దానికి
 పుట్టివచ్చు రెండు ప్రత్యేకపదాలే! కనుక వివాహసం
 గానీ రెండుదేశాలు కలిపిన ఒక్కఉద్దేశమే ఉండక
 తరము. కనుక ఏవివాహంలోనైనా 'గర్భపూసంప

త్త్యర్థ'మృతే రెండుకలిపి పంకలము. ఈపంకల
 పూర్వక మయిన సంప్రయోగముంటే ఏమి! ఇది వివా
 హము. ఇక్కడికిరా పరివ్రయోగకర్తృత్వము పుష్టపద
 లేదు. వివాహో బద్ధవిధము అన్నది. అది వివరించగా
 పన్నిటిలోనూ విశేషగర్భాగము వది విశేషగర్భాగము
 పర్యసామాన్యంతే పేర్కొనయోగ కర్తృత్వము, దానితో
 వివాహముగానూ చూచా రేయేదేవా యాతాము.
 ఏదైనా ఒకపదార్థంలో అనేక భేదములున్నానా అన్ని
 టిలోనూ సామాన్యభాగ మొకటుండక చెప్పదు. అట్లు
 లేకపోలే ఏకపదార్థంకాదు. అదేదీ లక్షణాలు
 యాచించి. గౌరమును (1) వివాహాచార్యులనుబోధించు
 వన్ను పది కన్యకలకరించియున్నట్లు - 'ప్రవాహము. (2) ఈ
 మెతోనే సామాన్యం 'రించిన కుడిచేయి భార్యచేయి
 వియున్నట్లు ప్రవాహపర్యం. (3) పెండ్లివానితెలియక
 రెండావులు మూలమే యియున్నట్లు. (4) యజ్ఞం
 చేయించినవారికి దక్షిణాకాలంలో యజ్ఞ చేసినా కన్య
 వియున్నట్లు. (5) వివాహం తనోకన్యకేయి
 సంయోగించుట-గాంధర్వము. (6) కన్యకలందీ, పన్ని
 కన్యకు కలిపియున్నట్లు. (7) బలవంతముగా
 కన్యకు తెచ్చుట-రాక్షసము. (8) కన్యకు తెలియ
 ముదా (కేరీకన్యకలకేరీకన్యకు) సంకమము చేయటం-
 వైశాకము. ఇందులో 1, 2, 4, (6-7)లో దానం
 ఉన్నది. అంతేసూత్రంబట్టి వివాహవిధయిందా! కా
 లేదు. ఇంటికి తెచ్చుకోవడం మాత్రంబట్టి వివాహవిధ
 యిందా! కాలేదు. దీనితో 'యాదో'దానివలెగది తెలిపి
 పోయింది. గాంధర్వాలలోనూ, వైశాకాలలోనూ రూ
 స్యసంభోగము చెప్పినాడు. అది వివాహమయిందా!
 కాలేదా! వారేవారేము. చూచండి! రేమలు- 'గాంధ
 ర్వాదివివాహము పుష్కలైవాహికోవిధ్యకర్తృత్వక్ర
 కర్తృత్వమురైవాహి పాక్షికం' అని. దీనికర్థం:-
 గాంధర్వాదివివాహాలలో తిరిగి అన్ని పాక్షికవివాహము
 మూడు వర్ణములవారు చేసుకోవాలి, అని. ఇక్కడ
 తిరిగి అన్ని, మూడువర్ణములవారు అనిపిస్తే ఏలవారు
 తిరిగి వివాహవిధి అవదెంబట్టి అవదెంబట్టి వివాహం అయిందా!
 యాదువర్ణములవారు అవదెంబట్టి వారుగో
 వర్ణంవారికిది అవదెంబట్టి చేయదా! సూత్రములు మొదటి

అప్పుడు నిజమేకాని రజస్వల అన్నాడు యిటుమరి అస
లేదు. శ్రీకాలు మామండి. అష్టవర్ణాభిషేకానంత
కు సోపానం వరకు వర్ణాభిషేకాన్ని అత
ని రజస్వలగా గానీ చదువైన వాక్కులను-తైలం
గలవాడేనవ్వే, కన్యా దన దృష్టిలోకం కారనం
కురజ్వలగా అని ఉన్నది. పదేళ్లుగాటిలే రజస్వలే
కదా! మరి ముఖపు శ్రీశివస్వామి వసాత్మకాన్ని
స్వాస్థ్యం క్షాంతివార్షికం అన్నాడు. వరకంలో పడ
మనేనా అని అగ్నిప్రాయం. లేకపోతే దానంలేని గాం
ధర్వాదులే చేసుకోమనియో! మరిన్ని, 8, 9, 10 ఏళ్లు
దానములు మా కక్కనలేదు. పిల్లలకున్నాది ముఖం
గా ఉండేది అని ప్రత్యేకములం కోరుకొని దానం చేయ
రాదా! ఫలం కోరకుండా కర్మలు చేస్తే ముక్తియందు
నని ఉపనిషత్ప్రకారమకదా! ఉత్తమమయిన ముక్తి
నొందుకుంటున్నా! చేస్తే వరకం వస్తుందన్నాడే. ఏలా
గంటారా! వరకంబట్టి కాలంలో మానివేయండి. దాని
కళంకం ఏలాగు చేస్తారు. యజ్ఞకాలంలోమాదా
మైలో భుజించే దానం చేస్తారా? ఆలాగే రజ
స్వలాకాలం ముట్టరానంటే రక్షణకావాలంటే చేసిన తర్వా
తేమాదా మరిముట్టరానకదా మా అక్కలు. యిటున్నా
తాను యాచిదా పాకాన్యేత్యర్థియేనీ, అయినాడే.
ఎక్కడయినా యిటున్నానంటే చేసినదానిని దానం చేయ
కుండేనని వదనముంటే మామెట్టండి, విచారించాము.
ఒకేలే వేదవ్రతవలనంబూరా! గ్రహయజ్ఞే వృత్తికాం
కన్యా మృతకాలభయం వృత, యిటుమత్యంహిరిత్య
ప్రకారం గోమః పిరత మృచ్ఛతి అనేది. యిటుకాలంవచ్చి
పోతుంటేమా అను భయంబట్టి వృత్తికనే యిచ్చివేయ
వలెను. యిటువలె అయి ఉంటేపోతే తల్లిదండ్రుల గోమమ
అరిగినా అర్థము. దీనివల్ల యిటుకాలం వచ్చిపోతుం
డేమా అన్న భయంలేత ఇచ్చివేయండి. యిటుకాలం
వచ్చి యివ్వకపోతే గోమం వస్తుందనికామాతృత్వం.
యిటుకాలంలో ఇస్తే గోమం చెప్పినాదా! ఇయ్య
కుంటే గోమం చెప్పినాదా! ఇయ్యకుంటే గోమం చెప్పి
నాదు. అయితే యిచ్చివేయండి. అందుచేతనే శోధా
యనుకు 'అవినా సుగహినాయ' శోపయంత్యాద్రజస్వ
లాం' అన్నాడు. 'సుగహినవక్షా' యిచ్చివేయండి.

కాని రజస్వల అయినదానిని అర్చకంబో అన్నాడుకదా!
లేకపోతే 'శోపయంత్యా'త్రం'ంటే ఉంచితేయకండి
అనియో! అయితే ఉంచవద్దు. వర్ణంకే ఏలాగుచేస్తాలో
ఉంచకంటేస్తాలో? దీనిముందు ముక్కు ఏమిటి? 'దర్వా
గ్గణతే కన్యాం వృత్తికాం ప్రహృదాగిణే, అవినా సు
గహినాయ' అని. సుగహిణుడైన ప్రహృదాగిణే రజస్వల
కాని పిల్లకు ఇవ్వవలెను. రజస్వల అయితే సుగహిణుడ
కైనా యివ్వవలెను. 'దర్వా'త్రిన్నాడుగనుక అని అర్థ
మంటారా! కానిండు. సుగహిణుడైనా రజస్వలను
ఇచ్చున్నాడు. ఇస్తే వరకవనలేదు. ఏమి మిక్కిలి
విధిస్తున్నాడు. 'శోపయంత్యా'త్రం'ంటే అర్చనయు అని
అర్థంబంటే అది వివాహం చేసుకొన గోరకల్పదా;
ఒక రచనవచ్చివచ్చుదా! వివాహం చేసుకొంటానంటే
సుగహిణుడైనా యిచ్చివేయండి. అర్చనయు. అని
కాంకా యిచ్చి వేకుండా ఉండి అర్చనవచ్చివేకుండా సు
గహిణుడైన ముఖపు చెప్పివల్ల 'కామమా మరతాత్రి
క్షేత్... సుగహినాయర్హిరిత్య' అనేదాని ఇంట్లోనే
ఉండవచ్చును. రిశలకారమునకెన్ని అర్థాలున్నవోయా
డండి. విశ్వక్సేమిక్కంటేకాదు. కనుక కష్టము ఇచ్చి
ఉంటే రజస్వలకారిదానిమాదా సుగహిణుడు మును
అయినా వాడం చెప్పవలెయున్నది. రజస్వల అయితే
ఇచ్చుకున్నప్పుడు సుగహిణుడైనా యివ్వవచ్చును. రజ
స్వలకానిపిల్లకుమాదా ముంచినందు కావలెనని యిచ్చి
ఉండరా! తల్లిపించినపుడు చేయవచ్చు. ఇంతెందుమా,
విషేధాన్ని దావాలవచ్చాయి గాని వివాహానికి లేవు.
కనుక ఫలం కావలెనంటే దానం చేసేవేయండి. యిటు
మరి అయితేనేగాని వివాహమునకు ముఖ్యకాలము
కాదు. కన్యాదానికి వివాహములలోలో వంశం
లేదు. నిమిషికాయదాదానికి చెప్పేవంశము, కన్యా
దానమంద్రము ఒకటే. కనుక వివాహంలో భాగమిది
కాదు. దానికి భేదము ప్రధానమని వాస్తవ్యులం
టామా! అయ్య పవనములు చేయమన్నది ఏవివా
హామా చిత్రించండి! ఆర్థమా! ఆకుతనా! ఇల్లకేమ
న ఆకురానికే ఆర్థానికే అవసరము. లేకుంటే ప్రాప్త్య
నైవారులకర్థం లేదుకుండి. ఆపస్తంబ గృహ్యసూత్రం
మాడండి. ఆర్థమయితే రెండవదిస్తున్నా! రక్షణ

వైయాకటగిరిలోనుండి, వారణాశి గంగాధర కాశీకి గారు

కోకిలా! క్రావ్యతరళవత్కుతరమున
నేను పరమార్థమున్నదో యెఱుంగరాదు;
కాని-చెవిపోకినంత జగం బవంత
మోడరపపూరములలోన మునిగిపోవు.
అదిగో! స్వాతంత్ర్యోదయము ప్రత్యగ్రభావ
భూషితంబైన యుద్ధాది పుష్పరథము
నధివసించి ధరిత్రి వాహ్యుని వెడలె
ఋతువిభుండుండు జాటించు నేమొ నీవు!
యోమినీవక్త్రకుహరఘోరాంధకార
పటల విరగ్ని భగ్నప్రపంచమునకు

ధన్యతాధాయి చైరన్యదాయి రాక
పూర్వమెఱిగించిమేలుకొల్పుదువా యేమొ?
వచ్చుచున్నట్టి సూతనవత్సరమున
క్షేమమరసి చరాచరజీవతతి!
సుఖముసూర్య విశ్వేశు సంస్తుతి యొనర్చి
స్వస్తివాచక మేదైవః జనువునువాళా?
కలభవత్కుతరభావ చలితులగుచు
వెంటాడికమీంద్రు లింత సంకల్పితి లేక
నిన్నెమాటికి వర్ణించుచున్నవారు
చికమ, కూతరభాగ్యంబు విప్పిచెప్ప.

రాజులో అపరాధమున్నది. చెప్పబడుచున్నది! అయితే
ఆసురమా! అందరూ ప్రస్తుతకాలంలో సామ్యుత్తయ
గుంటూనే చెప్పున్నారా! "ఏతచ్చవరక్రేషణాది ఆసు
రార్థయోరేవ వాన్యేషు అర్థలో పో"ర్తన్నాడు ఆప
స్తంబగృహామిత్రభాష్యంలో. మతమేమిన్నదొకటి,
చెప్పమన్నదిగోకటి అవలం. వస్తుందేమో నీవ్విబట్టి.
మరొక్కమాట.

వివాహ కాలం మనసువు, గౌరవమును,
ఆధస్తంబము మొదలగువాని వివాహప్రకరణంలో చెప్ప
లేలేమో! దావము వివాహప్రకరణములో చెప్పక

మరొకప్రకరణంలో విల చెప్పివారు! ఇంకెందుమా
వారిప్రాయం ఇప్పుటికి లేటెల్లదుయిందికా! ఋతు
గుతీవివాహము ముఖ్యము. దానందేయవచ్చును. నన్ని
కాదివాహము గొరము. విధిలేనప్పుడు-అవగా మరి
ఇంతకు ఉత్తమమును తొలకవత్తునది. నీవీతెల్లవా
ఋతుగుతీవివాహము మాడవలెకాది, చక్కకేదివాహ
ములేమికోవలెను అదిగాని మనములు యాచిస్తే ఆపైని
ఆప్రిప్రాయం మాన్పుకొందునో; సమాధానముంటే చెప్తు
దునో. దావర్లోకాయిమాత్రం చదివీకెట్టుండి; వివాహ
పర్యాయాలు గలవే జరగండి.

క్రైస్తవత్వ సూర్యరావు గారు

(జనుకటిసంచిక రెండువాయి)

ఒక్కవాయ మానాయన మావరచ్చివాయ. విద్యయన పది కన్నుల వయయిటికి దీసికొని వెళ్లి వాయ. పదిదివయ లక్ష్మీపెట్టుకొని నాయన-ఒక్కది నిది యే గొడవ-వచ్చువారు, పోవువారు; వచ్చియొదివారిం టికి: నిరుగఁ జూడఁజోవుట-మమ్ముఁ జూచి మావనిం చెవారు, దీవింబువారు. కుచ్చి పిచ్చి గారియింటి కొక్కా క్క-వచ్చును వెళ్లువారను. “మిద్దియంతుఁడు, అల్లుఁడు- మందివారి కెక్కడ నున్నను గొరవయ్యుగాఁ గడవిపో వును. కొచ్చిగారివహతుఁడు బుద్ధియంతుఁడు కాకను” యని పలువు రావనించువారు. మావచ్చి కుగరితో వమ్మఁ జూడ వచ్చును. గొరివి, కంకరవి, మిఠి-రావలె నది, మేను వెళ్లుచున్నా’ మని యుక్తవయస్సు వ్రాసినది. వారివయస్సు పిల్లలయ వచ్చివారు. వాల్లదివయస్సు కి ర్యాక-మాయంటికి మందువచ్చుది మాయంటికి మందు కమ్మని వమ్మ చూర్చి-వారివయస్సు పట్టుపట్టువారు. ఎవ్వరి మీద వెళ్లుచు వయగలలో వారియింటికి నీవు మందు పుచ్చువు. అని వారు వమ్మ మాటలాడినీకుండఁజేయువారు. మియిద్దలమియను వాడు సమావ ప్రేమయే, సమావ సయయే-నీక కాలమందు మియిద్దలయిండ్లకు నీ వెక్క- తె వెళ్లు వత్తును. కాబట్టి మిగిలువును వాయెద్దవేయం డులు కుందిననియ, లేదా, మనమందఱు మం దొక్కనింటికి వెళ్లి యక్కడ నాలుగువాళ్లుండి మఱి యొకచోటికి వంతుండు వెళ్లెదమని సమాధానము చెప్పి

తిని. అక్క-మమ్మ, నీకళలు విని, నీతో నుండి చాలవారల యివని-అని చెప్పు, గొరి మియనది ప్రాణమాయ-నీకు వత్తుమ మియవరే, మిగిలినెత్తన మమ్మనే వమ్మమి యింటికి రమ్మనుటను-మిగిలిన లూరవన్నాడు. మిగిలినని వ నీ వెట్టువత్తును. మి గొకరిచేరి క్రిందివారు-మి గుగ. తె క్క-టికి రమ్మనివ వక్క-వనవత్తును-ఏమిలక్ష్యవారాయగు; కంకరచీక్షినులు! మియిద్దలలో వెవ్వరియింటికి మందుగా రమ్మనియెదమని! అని వారివంకఁ జూచిని. కా రొకరినొక రు మామకొని-యేమియు వనలేక, మియిద్దలు, మి వెవ్వ రియింటికి రావలయుననియన్న వారియింటికి రంకనిది. “మిగిలినమిగిలిన మాటలాడుచున్నాని! మిగిలిన “గురువుగా రినిబట్టి మిమ్ముమేము గొరనింపబలినదే.” “గురువుగారిని బట్టి గొరవమదేయట కధికారము వాడు లేదా-నీ వివృతికి మిగిలిన గొడవ వచ్చివను సరియై చెప్పు, గొరి యనియే పిలిచెదను.” “అట్లే నిలువలయును-మమ్ము గూడ గొరనింప వక్క-నదేను.” “మఱి యెవ్వరియింటికి మందు రమ్మయగు” చెప్పరేమి” .. “మాకు వెలియదు. మామాటమిగిలిన వాయనదిరా! మియిద్దలలో మందె వ్వరి వెలులెదగు” వారియింటికి మందు వచ్చుట వాయను.”

ఈమాటలలో లక్ష్యవారాయగు మాయంటికి వచ్చువుగావచ్చివవారిలో మిగిలినవాడగుటచే చెప్పి

మందు చెళ్ల నుసినల్పవది-గారి, "అట్లుకాదు, మారకారము లాలోదింపును-ఎవ్వరియోదు మారకుగా నున్నచో వారి యెదురు మందు వచ్చుట వ్యాజ్యము-లచ్చి-మాయాదు పితామహులకంటె బిడ్డ-యిదియేను. "ఎప్పుడు రమ్మని యు ద్ధము వచ్చుచో-వచ్చినతర్వాత తొందరపడకలయును-మన కొక్కసారి వ్యక్తయోదు చెల్ల-తర్వాత పితామహులు చెల్లియంటివా వారిలోనున్నదిగనుక పితామహులలో శేర్త రెక్కి చెల్ల వచ్చు"నని మానాన్న నుదిగవత్తచేసెను. అట్లే కాదిందిరి. వారివారి యింట్లోకడ, వామవారుచేయుచున్న పనులు, చేయించి కొన్న పనులు, మొదలైనవి చెప్పిమహి-కొన్ని వాళ్లు వాకానందము గల్గించిరి. వాకన్నీటికంటె విక్కిరియైన యానందమే మనగా వామచెంది చెండ్లొడ్డుచేసిన మేము ముగ్ధుల మిట్లుండట మాయటను మారెల్లనండు శిరికాలము నీరిందియుండట-వాక ద్రవ్యములద్రవ్యము, ఒక్కవారికేత వారు, వొక్కవారికి మామగారును దీర్ఘాయుష్కులై యుండట - లచ్చికొక్క-మారును, మామగారికంటె శిష్టుది. గారి కొక్క-కొడుకు, మామగారికంటె తేజ వాడు.

మామయ వికాశపట్టువను చెల్లినతర్వాత-వాడే రుసేమకళాకర్మముగా నున్న దనియు-బంధువుల మార్పు చేయించికొంటివనియు-విక్కివారాయనతో పీడితితో యిచ్చి తిన్నగాఁ వికామరములో నై రెక్కించి బంధువులను నిల్లలను బంధులనినదనియుఁ దండ్రాగారి కేర వ్రాసిరి. వారు మారెల్లద్రాగారి కేర వ్రాసిరి. మారెల్లద్రాగారు వికామరము వ్రాసిరి. మేము ప్రయోగ మునవచ్చితినిమనఁజాలక, మానాన్న గారు, మామగారును వికామరము వచ్చివారు. "మేము మాడఁబోయిన మనలివారము; నీవు మాడఁబోయిన జచ్చువాడవై పోయితివి. ఎట్లో తెలుపిచేసికొని దోకునకువచ్చు నుపాయము మానికొనుండు. ఈయిగా నున్నవారిని గదలెరమ్మకుచున్నామని మఱియొకలగున భావించులను" అని వాలోఁ బలికిరి. "బదుగనిండు కొన్ని వాళ్లు: మాకెప్పు నీచ్చిందిగానుండునో యప్పుడు రాకేనచ్చెరము - అక్కడ మన కెవ్వరున్నాడు. శివక్కడను చెల్లి యు ద్ధము వ్రాయించెన"ని వచ్చిచెప్పి బంధువులము చెల్లింది.

బంధువులము మందియూలే. మావారికిఁ గాకివాని రాజకుమార్తెదవరము. బంధువుల మాయెల్లదు,గోడలకు ఎక్కడ నున్నాడు. వారి సంబంధమునుబట్టి కేవల దేవుడు చెల్లి మామమందుగావను. ఈయెదురులలో మాకాస్త్రీ ఇరువురుకలగివది. వా కాకోళ్ళుమానో యున్నది. ఏదో యింట్లో మనకేట్టి తిరుగుచున్న వాడు. కొంచు యాలోనవదియే మానానిది తేజవరువులని యెత్తింప చేతము-మరువులలో క్రమ-విప్పటివారికి గాధ ముగాఁ జదివిన వచ్చెను పట్టుట. ఇరువురూ భర్తీంపవు. కైలయ్య-బలోనే నాలుగుమక్కులు మాటలాడెను-మనుగలు నీరులు, మాపాయలు అనాఁలు రెక్కలు కట్టుట-మక్కులు-మని తీగిలమా నవవులు - మరెవ్వరూ వానికేట్లేమ-మలో-పయిన విరువరిమా-పాయలు కొరకపోవువా యని యూహించితివి. కైలయ్యగము చొచ్చింది. గౌరవమువను గౌరవము-హాయికి హాయి-విజ్ఞానము నెల్లము. ఇతికార్యాలను మలలోపలె నిం దంత పక్షపాతము తేజవారిలోఁ దగ్గున. ఎవ్వరి పని వారు చేసికొనిపోవులయ్యె కనువులోని చల్ల కడలమండ నూత్నుండట మపాయము.

మన మేమి యెవ్వరు చువులు చదివివారము. అన్నయ్యము చెప్పిచెప్పిరాదు. ఎక్కుదురువులు చదివి నీడు కలవరు కాలోవువా, మనము మాచెదమా! "అంశ్యం పితౄణామరం" మన్నాను. వామగన్న బాలు పని మామయ వాలోఁ తెప్పిరి. అంశదాత్తిగ నిరక్షుల నుక్కి గాదు - వానిప్రాణమునకుఁ దగిన ఇరువురాయును జరువుచున్నాడు. యెంత వనాడే. పాపము! చదువు చుకేయున్నాడు. అదెల్లలకుఁ జరుగేదిటి యెను వారిలోని వానకే నేను. ఇరువఁగా నైదుబదలు, నుదిరిమి, కాకినక్క-కొమ్మలు, చాచలెల్లులు, బుట్టులు, కట్టులు, కేలెల్లులు-నిదియ! నీదికై యాచిలేలేన పంతులమ్ములు గావలయువలు. ఒక్క-మక్క వ్రాయలేదు. ఒక్క-పచ్చయిన కర్తము చెప్పలేదు. నీదికై కీడితలైన పంతులమ్మకేదాని రాకలకుఁ జరువుచెప్పటను వాలుల మక్కులవచ్చిన మగవారు పనికిరారంట - చదువుకొని యింటచేయించిన యొక్క-వారిక-వియ్యము చేయలోఁ బోలి వియ్యలేదు. కనీసి వాన వియ్యలేదు. చెంబులు తొలఁచుట చేతగాదు. వియ్యములోని తేజ్జలెలేదు.

పంతులమ్మకి చేతగాదు. ఏ బాలిక యింటికేవచ్చి తన యింటికే గావలసిన పేజీకోళ్లనది. చాచలు సేసినది. బుట్టల్లినది! “మహాజనో యోన గత స్వపంథా” అని - సూక్ష్మమాత్ర మెక్కడఁ బుట్టినది! అట్లే చదువుచున్నది. శాస్త్రీమాత్రము కొంచెము చారిత్ర బడివాఁడు. తల్లిదండ్రులింటియొద్దఁ జెప్పు చదువు గడచి పెద్దచదువులోనే పడివాఁడు. ఇప్పటి వానిపాఠములు లెక్కలు మాకర్థముకావు.

పదు నెనిమిద వయంకురము

ఒకరిం గాంచిన నోకరి కనూయ యెంచునుం / లను-నాకుఁ బదిరూపాయలుశీతము, వానికిఁ బదేనేల యని నాకంటె వాఁడేమి పెద్దయని-ఏమిబుద్ధికారియని. ఏమిపనివాఁడని-యెంచును. ఇదియొక చిత్రము. నేను ది నమెల్ల వ్రాసిపెట్టిన కాగితములమీఁద నొక్కచోవ్రాలు చేయుట కీయవకింతకీత పేల యనువానికిఁ దనకంటెవా వికెంత బాగ్రత్త యుండవలయునో యన్నది తానును దీవనశయున నంతవాఁ డగుదాడఁ జెలియదు. పాధారణ మగా యజమానునకుఁ గ్రిందివానిం బ్రీతింపవలయును, దప్పులు పట్టవలయుననియే యెంచును. దొరకుండకుండఁ దప్పుకోవలయునను నూహతోపాటు, మన మెట్లు తప్పు వ్రాసిననీమి దిద్దుకొనువాఁడుగదా యధికారి యనుదు రూపా చాలమంది పంతులు. తన శ్రేమణి గాఁగోముల్ల గ్రుచ్చుకొన్న ను నది తనకష్టములుము లెఱుంగని యధికా రిమూలముననే వచ్చినదని భావించువారు కొందఱు. ఈ విషయమై యెత్తికెత్తఁ చలఁచితివా యీయంకురమం తెలియకాదుగదా యీ మానందకందమంతయు నగును- ఈక్రిందినింత వినిన మీకు లోకములో నమాయ యెన్ని విధములో-అయిలో గది యెన్నవనో గ్రహింపఁగలరు. మావారు సెలవుపుచ్చుకొన్నచే కాని మరలఁ బని లోఁ బ్రవేశించినది యెఱుంగని యొక్క తల్లిత్రీవార్తా నిర్వహకుఁడు తనప్రక్కఁజేమనులోనున్న యింకొక పేరిగ్రాపు సిగ్గులరును, రైలు రోకపోకులేక చాలవ్య ధిగానున్న పురుషులులోఁ దందిగొట్టివాఁడు. గ్రహచా రణశయున వపును జేమనులో వతఁడు లేకుండుటయు, మావారుండుటయుఁ దటపించినది. అతఁడు గొంగుగంట వాయించివాఁడు-చాలనే పెద్దయను బలక లేదు. మావా

రు పల్లి గదిలో నిలిచి యేమియని యడుగఁజూపునపుడు సిగ్గులరు వచ్చి-ఎవ్వరు ఏమని యడిగెను.

మొదటివాఁడు—(మావారి యుద్యోగముతో తెచ్చి) పనిలోఁ బ్రవేశించివాఁడా (అనియడిగెను.)

రెండవవాఁడు—దగ్గఱనే మావారుండుటచే యింపడఁ-టపుట్టికునుని కొట్టుచుండఁగా-ఏమియని యెవ్వ రాయనగువారని తామె యక్కడఁ గూర్చుండి నీ కేమిపని వానితో-ఇంకను సెలవులోనేయున్నాడన సెలవు పొడిగింపుకొన్నాఁడట-నీచేమైనఁ జెప్పుకొనవలసియున్నదాయని యడిగిరట-పేరిపోమలోవదె నింకొకంగవ్వని తెలియదుగదా! అందుచే, వాఁడు-ఆతఁడొక కష్టములుము లెఱుంగని కఠిమఁడు, విద్యావంతుఁడని గాఁడు. అదృష్టముకొలఁది నీట్టియధికారము వచ్చినది. ఆగర్వముచే మావంటివారిని బాధించుదున్నాఁడు; ముఖముగానేననిన నాతనికిఁ గోపము-నాకంటె వెనుక వచ్చి వానికిఁ బెద్దపని యిప్పించివాఁడు; నన్ను మూలఁబడఁజేసాఁడు. ఎవ్వరికీఁ జెప్పుకోవలసినను నీవిమూలమున గదా పోవలయును; నేను వ్రాసికొన్న కాగితములన్నియ బుట్టలోఁ బడవేయును. అని తనయనూయ వెడల గ్రచ్చుకొనుచుండెను. నీనేమయిన నాకేపెట్టి యాదా కపోయినావా! అని మావారు—

ఆతఁడట్టివాఁడైనయెడల నింతనీపా! దమ్మిడి పట్టఁడు. అట్లయిన ఆరాగువచ్చినది యీలూగు వాఁ కర్పించును. వా కెంతలేదన్న ను దీతముకంటెఁ గొంతె ముచ్చగానే దొరుకువన్నది. పుచ్చుకొని యుపకారము చేయు బుద్ధియు నాతనికి లేదు.

అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చినతర్వాత, సరేలే, వా కింక యెద్దఁ బనియున్నది. “త్రీ అప్పు” వచ్చులోపల నేనొ పారి యంగడికిఁ జోయి వచ్చెదను. నీలయిననో సాయ కాలము నేమ నిన్నుఁ గలసికొందునని మావారు మర్యాద గా నన్ని మాటలును, జ్ఞాపకముగ వ్రాసికొనిరి. అక్క యుద్యోగితో, నీ పితనితో మైత్రిగలిగి యున్నాడేవా మీలో మిరిట్లు స్వరీషయములు చెప్పుకొనుచుందురా ఈసంగతి నీవు వానికిఁ జెలిపినయెడల నీకుఁ జాలవడ్డవ గలరును. బాగ్రత్తగా నుండుమని లేదనంచి ప్రాలీఖం

[illegible]

విష్ణురూపంగా విజ్ఞానించుచేయు నుద్బుద్ధుల
లోకమున నుండగా నుంచినారీ? గతిహోతులు లు
దురా. పాప నామమిట్లును నెవరో? విచారికలమును
విది తెలియని తెల్లముగనుకేలొని అంపవందములు
తలపెట్టక, ప్రయాణికులను బాధింపక భద్రముగా నుండి
కొల్చును. మాకు తెంచుదలవచ్చునులూ? బరతభరము

వంశీ మాతృభాగిని, లక్ష్మణాశ్రయః, శ్రాద్ధక్షేమకు
పెట్టలమునగి గ్రామములవారు వ్రాసినది. అక్కడ
ప్రేమకుమర లాభమేయనిమావారు పైకిఁబరియఁజేసి పని
ప్రాకఁబడిరి. ఇంతలో మామయ్యగారు పనిపించినది
చక్కఁగోతుమండగా - మన కిష్టమయ్యగారిమాట కిలంభ
నమనవి శ్రాద్ధక్షేమకులో పిరికి మేస్తురుపని యీశమయ్య
పని-అట్లుఁదని వ్రాసిపోయిరి. కనుక మామగారు తప్పక
యిట్లోగోతో చేసి పోయిరి. కాదుమనఁదని
ప్రేమకుమరు, భరిమకు గాని తెలుగునఁ జెప్పియుండిరి.

శ్రాత్తగా వచ్చినవారును—అతడు భయభక్తులతోఁ బనిచేయుచున్నాడు శ్రాత్తగా నిలువఁబడినట్లేదు నట! ఇనుపనికర్కముల వాలోదించుచుఁ బ్రయాణింప నుపజికిచ్చి కర్కముల చిత్తునకుఁగ కంటెనీక బాధయు కడఁబడిచినయెడల, మర్యాదయు క్షేరపముమయము, బాధయు కడఁబడినచో స్త్రీకును శత్రువేయును దరియఁ భయపెట్టిరి. అమాటవినఁజేసి యతఁడు భయఁ అనుములతోఁ బనిచేసి అమరమెప్పుడు జడపి, అధికారులనే మించినాఁ దరిపించుకొనియింపెను తురితిగా మావా తెదంబుతో ముక్కునులను పంచమాద్ద ముతమఁ చెచ్చిరి. కంటెనీకాతుకు నీరొగులులను దరిపికొనిరి. ఇంకకంటె నేమి కాఁబయును. పట్టినట్లు అంగారయ్యెను. నీరేవని లోఁ బ్రవేశించినను వానిని అక్కఁగా బదునట్లు కట్టుకట్టుములుచేసి క్షేరమునువారు. శిష్టశిష్టవారలన్నీవా ముగల బాబూలు కాపాడుచున్నార. ఇప్పటికిని చాలిదయ పూర్తముగా నున్నది. రైలుచే అధికారులబంబుకు పలలో నీ వాలుకవలె మెలంగుచున్నార. వా రయలు పలిపక్కపడుగలవాఁడు - కంటెనీక మెలుచేయువాఁడని చెప్పవలెగలిగి, ఇట్లుకర్కము పంచకర్కముల నడిచినది. బంగారీబాబులు మాయొద్ద నున్న వివాదాదులకును తీవ్రానిపాముని యుద్దేశము ప్రాసరి. ఇదేమి, యిట్లు ప్రాయుటకు గలిగేమియని యాలోచించి నెలపుపుచ్చుకొని చాలియొద్దికి వెళ్లి యడిగిరి. తాము వృద్ధులమనియఁ దనయులు విద్యాభ్యాసంగములోనుండి యామాద్దమునకు రాదనియు, విశ్రాంతిగోరియెన్నారము గావున నీసాముని యొద్దికిఁ జేరుట మంచిదియని యెచ్చిచేరి. కాకివాదభ్యాసంతోఁ బడతది

కొంటిమి-తర్వాత బాబూల వ్యర్థములను, వీరూరలు పంపిణీనకు వింటిమి.

కాలమొక్కసరిగా పెప్పరిసి గడువదు. మా యివుర యే క్రమానుసారము వృద్ధులైరి. మీరు మార్గశీరమం గురించి వారి కంతమాత్రము విష్టములేదు. రమ్మలి వ్రాతః కొదలిరి. ప్రముఖము రావన్నది. ముహూర్తములు లేవు. పట్టవారికి వివాహము మాగన్నులతోఁ జూచి యుండంపఁ గోరుదున్నారమని వ్రాసిరి. పెద్దలలో ద్వి-చిర్యమందులు వ్యాధియగుదురు. వారి కంతకాలము గడుదు. ఎవ్వరు యెంతో యెఱుంగరాదు. సభ్యుల స్త్రీలు మృత్యువారికి మరల మామూలలు తెలవు పెట్టి దేశము నకు వచ్చితిమి. పెద్దవారియహుత లెప్పుడును లెద్దయోహుత-వసంబంధము లేయవలయునని-యరువుకొన్న వారా! యుక్కోనిగా! పట్టమని యిరువదియేండ్లయి వవన్నవా! ఎవ్వరు విద్వదిల్చెదరు! అది మీ మాలోదిం మకొనుననే విద్వివారము. ఎన్నియో క్రొత్తయి-లో నులు లేయనుంటిమిగాని-ఒక్కవారును మా కీయోహుతోడలేదు-వచ్చివతర్వాత క్రమముగా పెప్పరియిం బు లెల్లయున్నది. పెండ్లిలేయులు యెల్లువి మాత్ర క్రమానుసారము లే వడిగిరి. వారియ క్రమానుసారము వారును వడిగిరి. కట్టివారా : వడిగిరివేల! మనయింటనే యున్నారని చెప్పిరి. అందఱును గూడఁబంపకొనియే మా కు క్రమము వ్రాసియుండుదు. అద్వియారు రమ్మము చెప్పిరి. మరవానికి అద్విమాత్రము లేకొని, మనవిడ్డకు గొరిగొనుమన కిచ్చిన బాగుగా నుండును. రెండువివాహములు నొక్కయహూర్తముననే చేయవచ్చును. సంతోషమునకు పం తోమను, పాత్యమునకు పాత్యము-మనహృదు మనయిం బనే యుండును. విల్లుకరివచ్చును. ఒకసోసిరిడ్డ లొడిగోనే యుండును. అదిగ పెద్దవారిమాటలు విని కొండెక్కిచాము. లక్ష్మీవారా! యిటువను నీక్షితునకు వ్రాసి వాము. వారువచ్చివారు. మాయోహు లెల్లున్నవని తెల్పి వారము. వారు వడితావలయు నొందరి. ఎవ్వరిమట్టును వారికి గొంపెతొ గొప్పయొ కలదు. ఒక్కరిపై ఒక్కరాధారపడి యుండులేదు ఎవ్వ రేమేమి విశేషములు చూచినను, అది యొక్కొక్కవి శేషము క్రిందనే యుండును - అందఱునును నదా క్రమకొన్నారము.

రెండు వివాహములను మామయినే జరుగవలయునని మామామాగారికి- మమమరాతి వివాహము లెరు యింట జరుగవలయునని మానాయనగారికి-మానాయన గారి కన్ని విధముల మేముమొగ్గురము సమానులమే. లక్ష్మీ వారా! యిటుడు కేలకరిచీరలు నిరువురకొప్పులు- గతువుగా లెల్లు చెప్పినను వారికి మామమాటయందెరు. కాని అద్వికి దనయింటికి నమ్ము దవలెనొప్పి చెప్ప వలయుననియున్నది. గొరికి మామింటికి దలెలిరావలయు వనియున్నది. ఎందుకనను లెద్దలయిట్లుమని పమాధాన పడియొన్నాను కావున లెద్దలయొందఱుననునగానుమా య క్రమారయింటనే రెండు కుళికాశ్యములు జరుగు నిర్మయిందివారు. సభ్యలెల్లుల వ్రాసివారము. పండిట్ల పాకలు వేడివారు. రెండవకొక్కములు కలగ్గముగా జరిగినవి. పెండ్లి లెల్లులయి యొ పెప్పరియొందెరి- వారిలెల్ల వరు విశేషమగ జలదు.

మామయిలు లెరువారి, మరల మరొక్కరు మాట తెలవునకు రావనది. వాయవా నేను వృద్ధుడను. ఏదో కేమో, నీవు మరలదేశము వెళ్లు వా లెట్లుమలేదు. నీవును జక్కయ వాలోదిం మకొనును- తర్వాత నీయి ట్లును, నీ పెండ్లియిట్లును-అకేష మేనయొక్కడ! ఇం వాయవి వలనుమని నేను గలలోను చలద్రుకొనలేదు. అయి యున్నావును లోనికి లోవును. మంద ములగ గలదు. దైవ మింపయతః గవఁబడియెను. ఇప్పటి కంయము ముఖం లెల్లు యున్నారము. అక్కడ మీయి రెయియొనును, లా కంతుల వన్నచాళికారి వారును దెప్పిదియవ పడిలోని వారు. మీకింగను వడి మరలలేదు గావున మరొక్కము చేయవలయుననియు యుండును. మీతో నమ్ము గొని పోవలయునని యుండునుగాని యాతురీయ-వెప్పలో మా వమాట్ర మెల్లువిడిచి వకలెల్లులలో నుండువలయునను తెలవు లేదు. భుక్తి తెలిగియుల్లు కట్టకనవల విధుండులను మనస్సులించును. అది యెంతయో మా మామగారు మహా దునిఁ బోధించిరి. వారికోటికిఁ బ్రతిచెప్పచాలరైరి. పరియె యెట్లకొనిండు, నీకొక్కసారి వెళ్లి యధికారమును జూచిదిచ్చెదను. అక్కడ వారితోఁ తెప్పి వ్యవహారము ముగించుకొని రావలయును. అది కమయమాత్రము చెల్లి, నేను బదిచాలించుకొందును. మాకిద్దరుగలను వృద్ధులు,

గృహశ్రమమునకును బిడ్డలుగొన్ని తీర్పుకొన
బలమునుబొంది, అది యతికష్టముమీఁద వారిని సమృద్ధి
పఱచుకొనిరి. 'కంపెనీయధికారి పెద్దదొర నిజమిట్లు
జూడఁబోయిరి. నీకొమారుఁ జేయిచేయుచున్నాఁడని
చొరగా నడిచిరి. ఇంకను అనువుచున్నాఁడు, కాఁ జెప్పటి
కైవ మీజాఁడేయని నీరు చెప్పితి. ఇప్పుడే పంతురాదా
యని చొరగాను జోరిరి. మా కేకఁబ్రతుఁడు, చివ్వుతనము;
మాతఁజేతులో విడిచియుండఁజాలము-పిచ్చుప మిది బ్ర
ము. అది నీరు పవిత్రముగఁ జెప్పిన-భయములే దిక్క-పఁ
గొంతకాలముండెడియ్యు. క్రమక్రమముగా దక్షిణ మహారా
ష్ట్రము కంపెనీవారికిఁ బ్రాపి మిప్రాంతములోఁ జేయుదు
నట్లు చేసెదను. అది పదయులై చొరగాను పదిందిరి. మా
కాత్రికిఁ గలకత్తలో నున్నానను చొరికిపది. అది చొర

గారి పన్నిదికే-మేము మా పూర్వపరిచయలో-భద్ర
యగా మాచానిది జూరుదుండుఁడని చెప్పి, మహారాజా
పెద్దదొరగారిచేతులోఁ బెట్టి వచ్చి యిక్కడ విశ్రాంతిఁ
తెందియున్నారము. చొరలు, అందువను గొప్పయుద్ధో
గముగలవారు-వారి కెవ్వరిపైవఁగారి విశ్వాసము కలిగెవా
యెన్నఁటికిని వారికి భిన్నాభిప్రాయ ముండదు. తిలలు
కొనిరా వారి కంతపనికైన జేయుదురు. మాజాఁ దిక్క
డఁ బ్రజేసిందిన రెండేండ్లలో మాఁడుమె పైక్కి-వాఁడు.
పదయున్నాయలకైవ చొరచొరగాను, మాపాతకులకు,
భగవంతుడును వ విది మమ్ములెకే పదికాలముల
పాటు కటాక్షింపుమిమిమి. మే మిక్కడ నృధనంపే
వనమునఁ గాలము గడపుచుందుము.

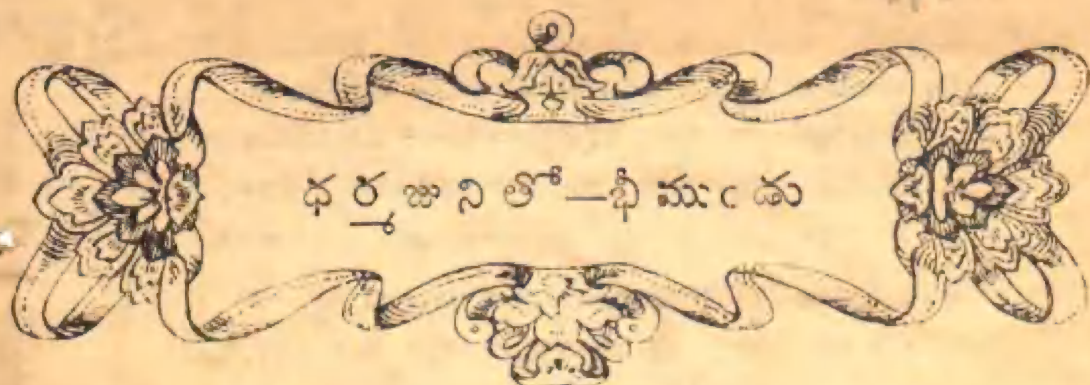
సమర్పణము

శ్రీ వేంకటకాచార్య కవులు

(ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్య పరిషత్సమము)

వికచ మృదునవ్య పద్మినీ విమల మధుర
మధుర నప్రాయ గాన సంపదలలోన
పాటపాటం గారు కన్నీటిపాట్లు మంచి
ముక్తియుమ్ముల ప్రోవులు పొల్పునేమో!
వాని నన్నింటిఁ బ్రేమసూత్రానఁ స్రుచ్చి
జేవజేవ! యాహారముం దీసికొనుము
లలిత జీవకళానుధం జలుకువట్టి
యమల గీతరహస్య భాగములలోనఁ
బ్రథలు వెలయుచురత్నములే వరలునేమో!

వానిలోపల స్ఫుటముగాఁ బ్రతిఫలించి
నీయసంతాన్యతాకార నిజయమెల్లఁ
గమలకు విసోద మగువట్లు కనఁబరుపుము!
పరు లెఱుంగని యేకాంత భావ మొదవ
మాటిమాటికి నాపాడు పాటలోన
నెవ్వియుండిన నుండఁగా నిమ్ము నీవు
కైకొనిన నెవ్వి పూరము ల్లాకపోవు?
విమలప్యాదయాన నీకు నర్పితం గానఁ
గోర్కితో మంచి కంచుఁ గైకొమ్ము పామి!
—(ఏకాంత సంగీతము)

ధర్మజునితో - భీముఁడు

మాగంటి రామకృష్ణ శాస్త్రి గారు

హా. స్యమునకైన బరుల కెగ్గాడవైతి - నొచ్చియును శత్రుమదివైన నొంపవైతి
జ్ఞాతులిడు చెట్టలకు మారు నలుపవైతి - ధర్మజా, యిట్టిమూరట తగునె నీకు.

చ. వినుతులు కారవుల్ కపటవృత్తులు; దండము లేమి జూచి మే
షము కటవందలంచె ననుసామెత దోష, బ్రశాంతులైన మీ
శమము నెఱుంగజాలమి నశక్తులగా మనలం దలంచి యా
కుమతులు గేలినేయ, మనకుం దగవొక్కొ యుపేక్ష వారిపై.

చ. కక్ష వహించి కారవులు గర్వితులై మన కెగ్గొనర్ప, హ
ర్యక్షము మత్తకుంభినివహంబులవ్రచ్చెడిలీల, శత్రులకా
శిక్షయొనర్పవేల? రిపుచ్చెయికి లోగద; బ్రహ్మణుండనే?
భైక్షుకవృత్తి జీవనము పాడియె? రాదకొలంపు ప్రోడకున్?

సీ. నీమూలమునగదా నెలతలన్నము జూచి - పెంపేద నొదలల్ పంపవలసె
నీమూలమునగదా నిఖిలశాస్త్రవకోటి - హాసియింప గానల కరుగవలసె
నీమూలమునగదా నిలువ నీడయు లేక - పరులపంచల జేరి బ్రదుకవలసె
నీమూలమునగదా నీరు నన్నము లేక - నీచతనాన చేజాదవలసె
నీదుమూలంబుననకాదె యాదురాత్ము - లిడినయగచాట్లకు ఫలంబు గుడుపలేని
బడుగులట్ల మనంబుల నడలవలసె - ధర్మపుత్రక! యిట్టి నీధర్మ మేల?

ఉ. జ్ఞాతులదుండగంబులకు సైవగరానివ రాభవాన్ని మా
చేతములం దహించి ప్రతిసేతకు నిచ్చలు ప్రోత్సహింప, న
నీతులొ పల్కి మ మృణాళునేరుపు జూపెద; రాచపాడి యే
లా తలపోయవైతివి? బలా, యిది యెక్కడిశాంత మక్కటా!

డి. వంతల గూర్చినారు పగవా రనుచింత యొకింతయైన నీ
స్వంతమునందు లేదు; రిపువర్గమహంబులి పొంగివచ్చినకా
కాంతము కాంత మంచు మము కావనశేషు నీ దేటిపెట్టి, నీ
కాంతమె యింత నెచ్చె; రిపువంపావనంబుల కావలేయనే.

చ. ముదకలకుంధి కంకుళము మాడ్కి నదా భవదాక్ష నాకు, దు
ర్మదులగు కారవప్రతితి మార్కాన బోవగ నంకిలయ్యె, మీ
ముదల యొకింత యీవిమత భూజము గుంకటివేరు తోడ నీ
యదన లెకర్చి క్రోధరహుకాగుంబ కాశుతి నేయకుండునే.

చ. భయదగదాభిభూతముల వైరులయా పడగించి వత్తు న
న్నయ! యన మీర లల్ల నలదన్న నహించితి నేటిదన్న, నే
నయినక బాల నింక, బలకౌర్యములం బ్రకటించి యట్టి దు
ర్గయుల వధించనేని సుజనాని గణించునె నన్ను భీముగాన్?

కి. భీమరణంబుకా విమతభీకరభూరిగదాభిరామ ప్రా
దౌ మధుబాదిలాసమున దర్శితకాత్రవరాజమస్తక
స్తోమము ఘోరశబ్దములతో ధర గూలగ నేయకున్న, నా
నామము భీముడే? రిపువినాశనహేతుగదం ధరింతునే?

చ. కదనము నీతి గాదని యఖండమనీషులు ప్రోణభీష్ములకా
విరుగుడు బల్కుచల్కుల చెవిం జొరవీడటె? యాసుయోధనా
భిధు నెస దర్శలంబు గుడిపించక యూరక పుత్తునేని కో
వితులు ధరాధిపుల్ పుడమి భీమునిగా నను లెక్క నేతురే?

చ. నిరంతము పొందుపుత్తులెడ నేరమె నల్పేడి యాతకాయి గా
వరమున గర్ల నొలలులలాహుమనోబలసిద్ధి నమ్మి, నం
గరమన నుమ్మి పొట్టరిడు కారవనాథుని గూల్చనేని కక
వెరవిడి నారె భూజనులు? భీమునిగా నిక లెక్క నేతురే?

డి. కావున నావతిమ్ము క్రుటికాలములో గురురాజుబట్టి యా
కావరమెల్ల మానె, తనకైతవశ్యత్యభలంబులెల్ల నే
డివిధిగా భూతిపుమని యేర్పడ లెచ్చి పరేతరాట్పురికా
నే ననియింపనేసి కమమెపున వచ్చెద ధర్మసంధవా!

రోహిణి సుధాకరము

గుల్లపల్లి వారాయణమూర్తిగారు, యల్. యస్. యస్.

౧

బ్రహ్మ, రము. — ముఖ్యముగా న్యాయ
ప్రశ్నములు, అంగీకారవిద్యకాలము, విదేశ
వస్త్రములు. — ఈ త్రికరణములే తీర్థపట్టణ
ప్రచార వహాయవిరాళకరణోద్యమమున ముం
దంతెచ్చెలి యుద్ధభూమి నుండినవారిలో కా
నాన పట్టణవాసులకు ముఖ్యప్రశ్న మీయక
లేవుదు. కానీనాడలో కాంగ్రెసు జరిగినందున
కానీనాడపేరు దేశ దేశముల మ్రోగిపోయినది.
కుద్ధఖద్దరువస్త్రములతో దయారమున కాం
గ్రెసుదేరా, ముద్దులు మూటగట్టు కాంగ్రెసు
మంటపము, వివిధ దేశమునుండివచ్చిన ప్రతి
నిధుల శీర్షాటయిన బహు, ఆచార్యలేగాదు
తెజదిన ఖద్దరువస్త్ర ప్రదర్శనము, భక్త్యా
వేళము గరిగించు సతాకోర్కెలము, ఇది య
న్నియు దర్శనమాత్రముననే దేశసేవాప్రాము
ఖ్యమును ప్రబోధించుచుండెను. స్వచ్ఛందసేవ
కులు విరామములేక తిరుగుదు ప్రతినిధులకు
పదుపాదుముల నొసర్చుచుండిరి. నలోనీ
దేవ్యాది ప్రముఖురాండ్రే పన్నిధి ఖద్దరు
వస్త్రధారిణులై యావనవతులగు స్వచ్ఛంద
సేవకురాం ప్రసన్నువన అంధ్ర దేశాధ్యక్ష
యమును జూచుచుండెను.

నభాధ్యక్షు డగు మూలానా మహమ్మ
దాలిగారి గుడారము తక్కిన బహుళంబు
మిక్కిలి యులంకరింపబడెను. అం దస్వచ్ఛంద
నిమిత్త మొక స్వచ్ఛందసేవకుడును, వారి
శల్లిగారి సేవనిమిత్త మొక సేవకురాలును
నియమించబడిరి. ఆ సేవకుని కాసేవకురాలి నది
వరకచ్చటవో చూచినవృత్తి యుండెను. ఆమె
యెవ్వతెయో తెలిసికొన నాశనికీ కుమూహ
లము జనించెను. అత డామెవంక తదేకదృష్టి
జూడసాగెను. ఆమె నడకలో ఘనత, ఆమె
వాక్కున మార్దవము, జాగరూకత, చూపు
ముగ్ధత్వము, వడవడిలో విషయము, ఆహార్య
మున దంభరాహిత్యము, ముఖారవిందమున
విద్యాగంధము పొడగట్టుటచే నామె యొక
నిరుపేదలయిన నిగర్వచూడామణులగుమర్యా
దభూలయుంటుట్టిన పదుదని చెప్పక చెప్ప
చుండెను. ముఖమున గుంకుమధరించిన ప్లాక
పాలియైన నామె గోదరింపకపోవుటచే భర్త
హీనలై దుర్గతి తెంది భారతమార్కగర్భ
మున జన్మపెట్టిన యువతిమణులయొక్క
తనపాప్రపంఖ్యలో నామె చేరనేమో
యని సేవకు మూహించినను అధునిక
పదనాగరికతావలంబమున సనేకుల వలె

వాదమును తిలకధారణమును వివర్ణించిన
 "దేహా యదుపదేహము మాత్ర మాత్రని
 గలుగకపోలేదు. అప్పుడప్పు డితరదేవకురాం
 ప్రామము దిలిచిన పలుపులుబట్టి యామె చేసి
 రోహిణి యని యాతడు గ్రహించుకొనినాడు.

అప్పుడును తన తల్లియున్న గదిలోని
 "గీ. "వలంటియర్" అని పిలిచి యక్కడ
 నున్న కవచంబలముల నొదిచి తన తల్లిగారి
 పిమ్మరి దేవకురారి వాక్కుపించెను. పరధ్యుత
 ముగమున్న దేవకు దది విని యధ్యక్షుడుతన్ను
 దిలిచినదేహా యను పరిప్రాయమున నాగదిలో
 నికిపోవునప్పుడు నియమితకార్య మొనర్చు
 గాతావలైతమును గడుగుటకు బయటికి వెచ్చు
 చున్న దేవకురా లాతని తెదురుపచ్చును.
 ఆయాళురతలో, ఆ కావ్యోత్సాహములో,
 అప్రయత్నముగ, అనాలోచితముగ కేవల
 ము పాపకాటన వారియపుని నొకరినొకరు
 తాకిరి. పట్టికాకుటయే కాదు—దీక్షించిరి.
 ధార్యాధర్మము కాదు; చిరఃపరితంబు కాదు;
 ఒకనాడైన నొకరితోనొకరు సంభాషించిన
 వారు కాదు. కేవలము పరులు; ఒకరితో
 నొకరి కట్టిపంబంధమును లేనివారు. అట్టివారి
 దేహములు పరస్పరము దీక్షింపకము—
 పప్రయత్నముగ గానియు, అప్రయత్నముగ
 గానియు—ఫలిత మొకటి; పరిగిసపరియొకటి;
 వారివారి మనోవిధుల పంచరించు ధావము
 తెట్టితై యుండునో పాపకాటన దుర్గోపాము
 కాదు. దేవకుని కిరీరము పులకాంతిమైన
 కని యొప్పుకొనకలేరను. కారణ మారని
 మనోవిహంగము కొంతకామునుండి యామె

పై పాదపాదకు ప్రాయుండుటయే. దేవకు
 వాదమునుండియు సిగ్గుపడుట కారంభం
 చెను. పులకాంతిమైన యిరదికిరీర ముప్పుదే
 ధయకంటితమైనది. ఆమెను దిలిగి చూచుట
 కారనికి కైర్యము చాలకపోయెను.

పథాకార్యక్రమము జరుగుచున్నప్పుడు
 సుదారముల దేవకులుకన్న ప్రతిభలు లేరు.
 కొందఱు దేవకులును సుదారములలో పనిలే
 కని పథావిశేషముల తెలిసికొడుటకు పథా
 మంటపమువకు లోయియుండిరి. అనవసర
 మున కాకినాడలోని యనాధకరణాలయాధి
 కారి యాధ్యక్షమునకు వచ్చి రోహిణిని పిలి
 చెను. రోహిణి యచ్చట లేదని తెలిసికొని
 దేవకుని వారి గూతఁడు వెలుగించెను.
 "ఒహో, సుధాకరగుప్తగారా! కాకినాడలో
 దనువుకొని మీరు వెళ్లివచ్చినుండియు మీ
 కర్మము ముగిల కలుగలేదు. ఇప్పు డేమి
 చేయుచున్నాడు?"

"మాటవర్తించిగారికి రావలసిందైనదె
 మున ఖడ్గరువర్తక మున్నది. నేను నాచెయి
 చూచుచున్నాను. ఈ రోహిణి యనే పిల్ల
 ఎవరు?"—ఈమె యొక అనాధ బాలిక. చిన్నతన
 ముననే తలిదండ్రులునుభర్తయునుమరగించిరి.
 చాలకాలమునుండి యామె మాయనాధికర
 ణాలయముననే పెరుగుచున్నది. ఈమెకు దో
 మగ నొకచెల్లె లున్నది. కడుదేవరాలు. భవ
 పంతులును, దేవదేవావరాహులునగు మీ
 పంతులు త్రిమూర్తిమ కేవైవపద్ధతికావలెరా?"

"నా కొక్కటి యపాయము తోచుచు
 న్నది. స్త్రీలలో ఖడ్గరువ్రచారము జరుగుట

లేదు. ఈమె మామగారు వచ్చి, మాదుకా
గములోనిబట్టలను తీసుకొని స్త్రీలకమ్మవయె
డల నామెకేవనోపాధి! వలసిన రుసుము లభిం
చును; ప్రచారమును జరుగును."

"మంచిది; నే నామెతో నాలోచించి
పంపుదును; వెలపు."

ఈవార్తలు సుధాకరుని మనస్సెరుదుద్రము
వందలియాపాధంగముల సంచలనమునకు గా
రణమైనవి. ఈయనాథ బాలిక దురవస్థ కారకు
మిగుల బరితపించసాగెను. ఇట్టియనాథలదుర్గతి
తొలగికున్న దేశమునకు సాధాగ్యమే లేదని
యార డూహించెను. "దమానందవరవృక్షు
లు, కేశవచంద్ర సేనులు, రాజా రామమోహ
నరాయలు, విశేషలింగములు సెంద యుద్ధవిరిచి
యెన్ని ప్రయత్నముల జేసిన నేమి? విధవావివా
హములకు ప్రోత్సాహకరములగు నెన్నిచట్ట
ముల మార్చిన నేమి? ఎన్ని స్త్రీపురుషులవాహ
ములు చేరి దారిచూపిన నేమి? దేశ మింకను
చెడత్రోవనే యున్నది. ప్రజ లింకను తమపు
త్రికలదురవస్థను తిలకించనేలేదు. మగని మొగ
సెఱుగని బాలికలు, సంసారసౌఖ్యమును జూర
గొనుట కట్టులుచాపిన యబలలు, వివాహిత
లైన సెందలో వియలను, దేశభక్తును కనగల
మారలు, పులుసును కారమును చినుచు
మనసు పట్టలేక సంఘదూషణకు వెఱచి
తమకోర్కెలను తామే దిగమింగి కృశించి
వివశిలైన యువితలు, ముండిత కేశలై, అపవ
ిత్రచిత్రవర్ణాంబరలై ఏకభుక్తలై, భూతలశ
య్యాగతలై, పితృగృహమున బండపనికై
పెరిగినదూడలై, మరోవృత్తికై యత్నవారిం

టికడ నగచాట్ల బతుచు, శాశ్వతదుఃఖిణి
నులై, శుభకార్యమారగలై, నిమిషయావన
మును శాఖోటకఫలప్రాయముగ జేసికొని,
విభవలైయుండుట దేశమార దురదృష్టము
కాక వేరేమనగలము? వరవిక్రయ
మద్యపాన విశేషములకు బాటుచును
సంస్కర్తలు తమదృష్ట్యల నీడిక్కున ప్రస
రింపజేయనే లేదు. ఉపన్యాస వేదికలపై
నులుము లులుమువారు తమవలకు వచ్చిన
తగవు లేదని తప్పుకొనుచున్నారు. బ్రహ్మసి
మాజముపై మనసుకలిగిన మాన్యులు, ఇంటి
లోని ముసలమ్మల యానదీంపులకు వెఱచు
చున్నారు. నేకకామ్రుపారంగతులు శ్రుతివృ
తు లంగీకరించిన పునశ్శుద్ధివాహముల ప్రోత్స
హించుటకుమాటు శిష్టాచారములలో జక్కు
కొనినారు. దేశబలము క్షీణించుచున్నది. శిశు
మరణము లక్షయ మగుచున్నది. బాలవిరం
తువులసంఖ్య మీఱుచున్నది. వ్యభిచారదో
షము ప్రబలుచున్నది. ఇంకను మనదేశము
నకు ముక్తి యెక్కడ? ఈకాంగ్రెసుసంధర్భ
మున వైన నిందువిషయమై తగుప్రయత్న
ములు జరుగునో లేదో." ఇట్టి తీవ్రమగునా
లోచనములతో నిండినమనస్సుతో కాంగ్రె
సున కవంతరము సుధాకరుడు రాజమహే
ంద్రవరము బయలుదేరెను. లోహిణీవిషయమై
తానొనర్చిన సలహా కార్యదాపమును దాల్చు
నో లేదో యను బెంగ యాతనిమనస్సున
నాటుకొనెను.

౨

కొంతకాలము గడచినది. రాజమహేం
ద్రవరమున వార్యాపురమున సుధాకరునివ

జాలకుండెను. పైగా నతడు గర్జించి "ఏచెల్లెలు
బ్రతుకునో! చచ్చునో! నాలుగురోజులనుండి
బట్టలే తినుకొనిపోలేదు. రోజున కర్మయాపా
యిరునుము వచ్చునట్లు బట్ట లమ్మలేవుకాని,
అయినచూపాయిలు తినుకొనివెల్లి యప్పుతీ
ర్పుదానవా? వ్యవహార మేడ్చినట్లే యున్నది.
అప్పులేదు, సప్పులేదు; పొమ్ము! ఇంకను కద
లనేమి?" యని కవరుటతోడనే యామె
చేయువదిలేక భయకంపితయై, వెక్కి వెక్కి
యేడ్చుచు, చెల్లెలిదురవస్థ తనకనులయెదుట
తాండవమాడుచుండగా నాహాలు విడచి
మెట్టు దిగిపోవుచుండెను. సుధాకరుడు తత్క్ష
ణమే యామె వెనుక పోయి, తనవద్దనున్న

సుధాకరుడు లోహిణీకి ధనవిషయమున
సహాయము చేయుట కిది మొదటిసారి కాదు.
ఆమె యదివరకు సుధాకరుడేచ్చిన ధనమునం
దించుకయు నుచితముగ గ్రహింపక తీర్చివే
యుచుండెను. ఇననీజనకులు లేక, కట్టకొన్నను
గడులేక, తోడునీడయైన చెల్లెలును గతించు
టకు సిద్ధముగనుండ నేకాకినిగ నీడుఃఖముయై ప్ర
పంచమున లోహిణీని నిలుపుటకు వృష్టికర్తయే
కనిపప్పునయ్యడై యున్నప్పుడు సుధాకరుడు
తప్ప నింకెవ్వరు నామెకై విచారించువా
రీలోకమున లేరని యామెకు తెలియును.

రాత్రి దుకాణమును మూసినపిదప
సుధాకరుడు, నాతనిపినతండ్రియు భోజ
నముల ముగించిరి. వెంకట్రామయ్యకు
వంతతిలేకపోవుటచే సుధాకరుడే యా
తనియాప్తికి వారసుడైనను దయానా
ముద్దడగు సుధాకరుడు పినతండ్రి
లోభత్వాదక్రూరబుద్ధుల కాలని నన
హియించుకొనుచునేయుండెను. అనహా
యోద్యమము నాధారముగ తీసుకొని
వేలకొంది అర్జించిన పినతండ్రియింట
నుండి, అవ్వతంత్రియై గంగిరెద్దువలె
నాతనివాద్యములకు శిరఃకంఠన మొన
ర్చుచుండుటకు సుధాకరునికి కష్టముగ
దోచుచుండెను. లోహిణీపట్ల దయారస
ముతో నిలిచిన యాతని హృదయము పిన

యైదురూపాయలకాగిత మామె కీర్చి ధైర్య
ముగ నుండునునియు, మరునాటియుదయ
మున తా నామెయింటికిపోయి కావలసిన
సహాయ మొనర్చుననియు చెప్పి పోయెను.

తండ్రియెడ నాదినమున క్రోధరసపూరితమై
పోయెను. అదివరకు నోరెత్తియెఱుంగని సుధా
కరుని కాదినమున పినతండ్రి నెదిరించుటకు విప
రీతమైన ధైర్యము కలిగెను. భోజనానంతరము

విధియగునుపై చరిత్రలుచే చుట్టకాల్పుచుండిన
మెంట్టమయ్యవద్దకు సుధాకరుడు చేరి :

“అయ్యో! మధ్యాహ్నము నాలుగుసూ
పాయలిచ్చిన నామె పంతోపించియుండదా?
పాద మామెచ్చెల్లెలి కట్టున్నదో?” అనెను.

“నాలుగుసూపాయలు! నాలుగుసూపా
యలు! ఎంతమలకనగా నున్నది. వ్యవహా
రము చేసినవారికిగాని కట్టువీలుక నెలియదు.
నీకేమి పోయినది? నీకు సూపాయలైన చిల్లిగ
వ్వలయిన కావు.”

“నాకు కట్టువీలుక నెలియునుకాని మని
షిల్లువొక పుట్టినవారికి కనూదాక్షిణ్యము
యివ్వవలెను. ఇంతకు నామె యెప్పుడొకటి;
ధర్మమున గనుగలేదే.”

“నాకు కనూదాక్షిణ్యములు లేవయ్యె;
నేను మనిషిని కాకనుకొంటివా? నున్నపోతు
ననుకొంటివా! గాడిద ననుకొంటివా! నోటికి
వచ్చినట్లును ప్రేలుచున్నావా! నీ కాటల్ల
మీద మనసున్నది కాలోలును. నీవద్ద నున్న
దో నామె కిచ్చుకొనరాదా.”

ప్రార్థన విక్రమించిన విక్రమముల రా
ండిలో నైదుసూపాయ లామెకు ధర్మముచేసి
రిది. ఆమెపై నాకు మనసున్నమాట వశ్యమే.
కానివాకకాంగ్రెసుకు వెళ్లవచ్చుచే నా కామె
పై ప్రేమ ముండురించెను. లోకములో ‘నా’
అన్నవారు లేక తెక్కలకష్టమున నామె కేమి
చూచినప్పుడినుండియు నాప్రేమ బలపడి
నది. త్వరలో నామె యింటగలించినచో

నామెను వివాహమాడి నాయుద్దేశములను
పార్థకమునుకొన నిశ్చయించుకొంటిని.”

“వంతు! నీకును వివాహకాలము
వచ్చినది. వివాహకాలము రావట్టి విడితలుబ్బ
లును పుట్టుచున్నవి. నిన్నింతకు పెంచి పెద్ద
వానినిచేసి, పెండ్లి చేసి నాయూర్తి కప్పగింత
మనుకొనుచుంటిని. నీ వింక కనికరావు.
పోమ్మ! పోయి వానిచెల్లెలితోపాటు నీవును
రావుము.” సుధాకరుడు మాటుమాటాడిక
నడచిపడిరి యగును దిగి పోవుచుండెను.
“ఓరీ సుద్దయ్యా! చేతులనున్న మురుగులు,
నుంగరములు నిక్కవ పెట్టి మిఁ! రావుము”
అను మెంకలరామయ్య కేలకు మాటులు
కక సుధాకరు చానికమున బయలుదేరినా
యెను.

3

సుధాకరు దెన్నియోదీపులదిరిగి మిరక
నిధిమున్న లోహాగిగ్నపామును గనుగొనగలి
గెను. అత బాంబులతో గదివరి కెన్నియను
పోయియుండలేదు. ఆయింట నొక్కటి గది
యొండెను. అం దెవరో నెరువిచ్చిన దొంగ
మొగమొంచముపై భవభవప్రసంధాచితమును
లోహాగిచెల్లెలి మృతకేలరము పొవయము
భేదించునట్లుగుచుచుండెను. కవచాగరణము
చేసి దుఃఖించి దుఃఖించి తెద కూరికొప్ప
లోహాగి కూమించమువద్ద నవనోయియై నీవ
వదనము తోచ కూర్చొనియుండెను. సుధా
కరు బాంబుల ప్రవేశించునప్పటికి కెల్లవారు
చుండెను. ఆగి నీంట నడుగుపెట్టగనే లోహాగి
వెక్కివెక్కి యేమనచోగెను. సుధాకరుదామె

నోదార్పి గతరాత్రి తనయాధరణముల దా
కట్టిపెట్టి తెచ్చిన నూలుపూపాయలలో నిరు
నదిపూపాయలు ఖమ్మచేసి వాహకుల నను

“రోహిణీ నూలు పయవద్ద..... పొచ్చునియుండెను.”

కూర్చి రోహిణీ చెల్లెలికి దహననంస్కార
మును జరిపించి పుణ్యము కట్టుకొనెను. ఆ
సాయంతాలము సుధాకరుడు తిరిగివచ్చి రోహి
ణీకి ధైర్యము చెప్పి తాను బసచేసిన మిక్కిలి
యింటికి జోయెను. మఱునాటియుదయమున
నట్టి సుధాకరుడు రోహిణీయింటికి వచ్చెను
గాని యచ్చట నెవ్వరు నగపడలేదు. ఆచిన్న
యిల్లు నిర్మానుష్యమై యుండెను. రోహిణీ
శ్రాడ తెవ్వరు నాతనికి చెప్పబాలకపోయిరి.
శ్రీరామనవమి సమీపించుచుంటుచే సోదరి
వియోగమును భరింపబాలక మనసుక కూటట
కలిగించుకొనుటకు భద్రాచలమున కామె
ప్రయాణమైయుండవచ్చునని సుధాకరు డా
హించెను.

౪

ఆ తెల్లవారుజామున రాజమహేంద్రవర
పురేవునుండి పడవలు భద్రాచలమునకు బయ
లుదేరెను. ప్రయాణికు లనంభ్యాకులు
భద్రగిరికి బయలుదేరిరి. భిక్షుకుల యార్
నాదములు మిన్నముట్టెను. పుస్తకవిక్రే
తలు క్రొత్తపంచాంగముల నమ్మిరి. సూ
ర్యోదయసమయమున పడవపై నొకచిన్న
మూటను దగ్గఱనుంచుకొని దుఃఖభరమున
నొకమూల గూర్చొనియున్న రోహిణీ
చుట్టును గొందఱు స్త్రీలు చేరి యామె
విచారకారణ మెఱింగి యామె నోదార్పు
చుండిరి.

భద్రాచలమున నుత్సవసమయమున
భద్రరువిక్రయించి లాభమును పొందుట
కాపడవలోనే ప్రయాణముచేయుచు నంత
దనుక నేమూలనో నిద్రించుచుండిన వెంక
టరామయ్య యప్పుడే పడవపైకి వచ్చిరో

హిణీయెదుట నిలచి, “ఇదిగో! నీ వెక్కడికి
భద్రాచలమే? నీచెల్లెలి కేలాగున్నది? మాదా
ర్భాగ్యు డేదీ? నీవద్దకే బయలుదేరినాడే?”
యని పల్కిన శ్రుతికతోరములగు ప్రశ్నము
లకు రోహిణీ బదులుచెప్పలేదు.

“ఆమె నేమి ప్రశ్నించి చంపెదవయ్యా
ఆమెచెల్లెలు పోయినదట! ఏకనాదముగ
నేడ్చుచున్నది. పోలవరమురేవులో మేము
వండుకొని యామె కింత పెట్టగా నొక్క
మెతుకైన నోటబెట్టలేదు.” అని కొంద
ఱుస్త్రీలు చెప్పగా నాత డానలమునువీ
యేనో పద్మలజాచుకొనుచు నాపడనయ
చున గూర్చొనియుండెను.

క్రమముగ పాపికొండలు నమిపించి నవి. అచ్చట గోదావరి నన్నమై మెలికలబడి నూలుగజములకంటె నెక్కువ పెడల్పులేక కొండలమధ్య ప్రవహించుచున్నది. పడవ కెదురుగ రెండుపడవలు వచ్చుచుండెను. పడవవాండ్లు జాగ్రత్తగా నుండుమని ప్రయాణీకుల హెచ్చరించుచుండిరి. ప్రయాణీకులందఱును ప్రాణములు పిడికిట పట్టుకొని యుండిరి. పడవయంచున కూర్చొనియున్న వెంకటరామయ్య లేచి భద్రముగనుండు స్థలమునకు పోవ యత్నించెను. “ఇప్పుడందఱను గలివిలి చేయకయ్యా, బాబూ, భయము లేదు; జాగ్రత్తగానే దాటిస్తాము” అని పడవవాండ్లతని వారించిరి. అనదీగర్భమున నొకపెద్దమడుగుండెను. అట్టిసుడిగుండము లనేకము లాస్థలమున గలవు. పడవ సుడిలో బడి గిట్టున దిరిగి వడితో నొకమెట్టను డిగొనెను. పడవయంచున కూర్చొనియుండిన వెంకటరామయ్యయు నాతాకుడుకు తూలిపోయి నీట బడుట సంభవించెను. పడవ మెల్లగ సుడిలోనుండి తప్పుకొని మంచిమార్గమున బడెను.

“అయ్యో భగవంతుడా, దిక్కు మొక్కులేని నాకైనను జాప్ర పెట్టక శ్రీమంతుడగు నాతని కీదుస్థితికల్పించితినేమి?” యని రోహిణి చింతించెను. పల్లెవాండ్రువున నీట గంతివెంకటరామయ్యను బహుప్రయానతో నొడ్డునకు తీర్చిరి. అతనిచుట్టును తాటియాకులమంట వేసి కడుపుపైనను, గుండెలమీదను నొక్కగా కొంతపేటికి వెంకటరామయ్య స్వపావచ్చి కనుల దెరిచెను. నలుగురుపడవవాండ్లతని

నెత్తి వగ్గఱనున్న పల్లెవాండ్రగుడిసెలోనికి దీసికొనిపోయి నమిపముననున్న యొకపల్లెవానియింట నొక గుక్కినులక మంచమును దెచ్చి యందుపై నాతని కయి నింపజేసిరి. రోహిణి దీనావస్థలో పరుగుములాడిన వెంకటరామయ్య కీలోకమున తత్వాపసలము ననుభవించుట కీశ్వరుడొసర్చిన శిక్ష యదియే కాబోలు. రోహిణి సహజాదార్యముతో పడవ దిగి వెంకటరామయ్యతో గుడిసెలోనికి పోయి యాతనిప్రక్కనే యుండి యాతని కుపచరించుచుండెను. అతడు నోరు తెరిచినపుడెల్ల గోదావరిజల మాతనినోట నామె పోయుచుండెను.

వెంకటరామయ్య రోహిణిని చూచెను. ఆవెంటనే యాతని కనివార్యమగు దుఃఖముదయించెను. పరిపక్వమైనపాపము పశ్చాత్తాపము గమాతెను. గద్గదస్వరమున, నెడలేనికన్నీరు కాలువలుగట్ట నాయాసముతో నాతడు రోహిణిపాస్తమును బట్టుకొని యిట్లు చెప్పసాగెను:

“అమ్మా! నీవేనా! తల్లీ నీవే! - నాకాచూస మగుచున్నది. ఇక నేను బ్రతుకను— నేను—బ్రతుకుట—వట్టిది. నాకు—ఒక—ఒక—ఇక్కడ వరున్నారు తల్లీ” —

“ఎవరును లేరు చెప్పండి” అని రోహిణి బదులుచెప్పెను.

“నాకు—ఒకలక్ష—రొక్కము - ఆస్తి ఉన్నది—ఇల్లు ఉన్నది—నాభార్యకు సగము—నీకు సగము—నేను బ్రతుకను—అంత్యదశలో

శలో-ఉపచారము చేసినావు-వాకునీచే-కొడుకువు-కాగితం - కలం-పీలు-పదీ".

పదవనుండి దిగిన యొకయువారపురుషుడు శాసితమునకు, కలమునకు ప్రయత్నించెను కాని లభించలేదు. రోహిణి వెంటనే తనమూట విప్పి యందున్న కాట్ను పుకడురును తీసి యాగుడి సెవంచనున్న క్రొత్తకాటియాకు జింపి పదవ దిగవచ్చిన పురుషుని కియగా నాతడు వెంకటరామయ్యకోరిక ననుసరించి మరణ శాసనమును లిఖించెను. రోహిణి సుధాకరుని కేర మరణశాసనమును వ్రాయించుమని కోరెను గాని వెంకటరామయ్య యంగీకరింపలేదు. వెంకటరామయ్య ఎట్లెట్ల రోహిణి

సంతకము చేయుట చూచుచుండెను. ఈదృశ్యమును చూచుచుండిన రోహిణికి తనకష్టము లొక కష్టములు గావనియు, మానవుల నహింసకత్తిని పరీక్షించుట కీశ్వరు దీర్ఘకష్టము గల్పించుననియు దోచెను. వెంకటరామయ్యకృమముగ నాయాసమును, ద్వారమును సభివయ్యెడు. కొంతవర కాలము బాధపడినపిమ్మట శరీరము చల్లబడి నృపహతప్రగా నాతడు రాత్రియే మరణించెను. రోహిణి యామన నాచే భద్రాచలమునకు బయలుదేరెను.

౫

శ్రీరామనవమిదినమున భద్రాచలమును సత్సవము మిగులను తాపహముగ జరుగించుండెను. మారదేశములనుండి యెక్కో కష్టములు కొర్కివచ్చి వైవదిగ్రహదర్శనమున కాశురతనా గుంపులుగుంపులుగ పోవుననమూహము ముందుగా పోలినవారి తెత్తిముల బెట్టలు తిజకుండ లోని పోచాలకుండెను. యాత్రికుల సౌకర్యములకై నిర్మించబడిన పద్దిశాలలున అశోగ్యశాఖవారియాశోగ్య రక్షణయములును ప్రశంసార్హములైయుండెను. ఖద్దరు ప్రచారకు లనేకస్థలముల ఖద్దరప్రాముఖ్యమును సూర్చి యుపన్యసించుచుండిరి. రోహిణి భద్రాచలము పో

లేవదీయగా మెల్లిగలేచి యా కాటియాకు శాసనముపై సంతకము చేసెను. రోహిణి వెంకటరామయ్య వెనుకకు పడిపోకుండ యాతని వెనుకనుండి వీపుపై చేతులమించి యాచి యాశ్చర్యముతో హాశాసనముపై నాతడు

యుంచునని యూహించి యదివరకే భద్రాచలము చేరిన సుధాకరుడు నొకచో నుపన్యసించును. ఉపన్యాసానంతర ముతడు తీర్థప్రజలయజ్ఞాదగా వెనుకతోయివత్తిగ కాటికికి విజట్లు రోహిణి యాతని దృష్టిపథమునబడెను.

అతడు రోహిణిని చేరబోయి యాత జామ జూడ తెలియక సింగ రేణిమీచుగా భద్రాచలమును చేరినవృత్తాంతమును తెలియజేసెను.

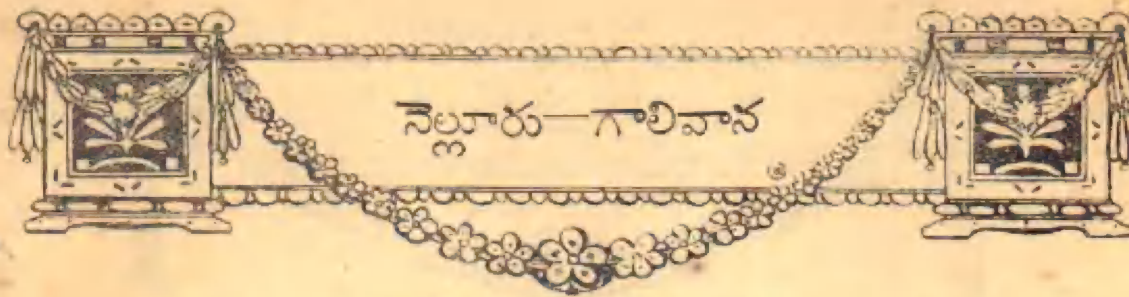
రోహిణియు వెంకటరామయ్యకు కలిగిన యాకస్మిక మరణవార్తనుమాత్రము సుభాకరుని కెఱిగించెను. ఎంతకఠినాత్ముడైనను చిన్ననాటనుండియు దన్ను పెంచినవాడగుటచే వెంకటరామయ్య మరణమునకు సుభాకరుడు కొంతతడవు విచారించెను.

భద్రాచలమున నుత్సవములు ముగిసిన పిదప రోహిణిసుభాకరు లిరువురును బయలుదేరి యుష్ణగుండమును, పర్ణశాలను జూచిరి. సుభాకరుడు తనప్రేమనందేశమును రోహిణి కేఱిగించ నుద్యుక్తుడగుచుండెను. పర్ణశాలయందానాడు భోజనానంతరము రోహిణి యలసియుండుటచే నిద్రించుచుండెను. సుభాకరుని మనస్సునకుమాత్రము తాను రోహిణి నాధుడగువరకు నూటలు కలుగునట్లు తోచలేదు. రోహిణి నిద్రావస్థ నున్నప్పుడు సుభాకరుడు సాహసించి, వివీలకుంతములచే నొప్పారు రోహిణిమూర్ధము నెత్తి తనతోడపై నిడుకొనెను. అత జామచెక్కుల నొక్కముద్దు తవ్వరింప ప్రయత్నించునపుడు నప్రయత్నముగనో ప్రయత్నముగనో, రోహిణిహస్తవల్లదు లాతనికంతమును బంధించెను. ఒక్కక్షణములో వారిరువురును గాఢమగు బాహుప

రీరంభణోత్సాహప్రవాహమున దేలిపోయిరి. కాంగ్రెసులో కలిగిన పరవ్వరవ్వర్య మిట్లు పరిణమించినది. కాకిమి? సుభాకరునిహృదయము ప్రేమార్ధనమున రోహిణి ప్రేమ యొక్క అంతిర్యాహిని. ఇప్పుడా యంతర్యాహిని బయటికున్గతమయి ప్రేమనముద్రచూప గలిగి పోయినది.

పిదప కొంతకాలమువరకు రోహిణిసుభాకరులు పరిణయము చేసికొని తమయాభీనమైన ధనమును ఖద్దరుప్రచారమునకు వినియోగించుచు సంఘసేవకును, దేశసేవకును, జీవితముల సర్పించుట చూడ మిగుల నానందజనకముగ నుండెను.

నెల్లూరు-గాలివాన

దీపాల విద్వయ్య శాస్త్రి గారు

ప్రభవ కార్తికశుద్ధ నవమిని, భామ-వానరోదయవేళఁ జూపట్టె సింహ

పట్టణంబున నొకకొంత వర్ష రేఖ-చిటుకుపొటుకునఁ జటిపొటి చినుకుతోడ.

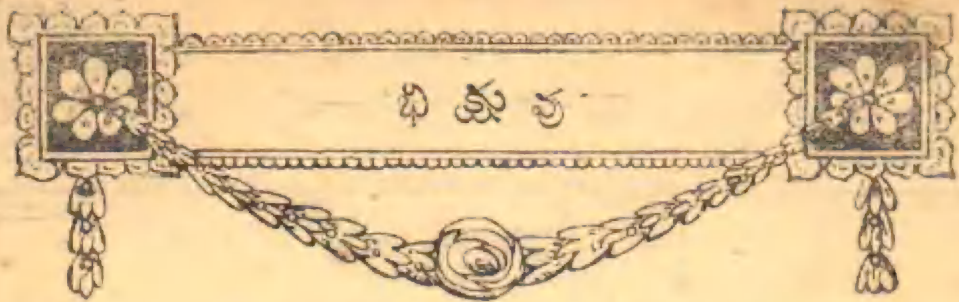
- క. వర్షమున కెనురుచూచెడు-కర్షకసంతాన మాత్యః గడుఁగడుఁ బ్రమదో
త్కర్షము నెనయఁగఁ ఘనసం-ఘర్షణ మపు డడరె గాఢగర్జనాస్ఫుర్తి.
- గీ. ఘనఘనాఘనసమితి యాకసముఁగ్రమ్మఁ-జమ్మచీకటిగుంపు లోకమ్ముఁ గ్రమ్మె
దీక్షకలికా నముజ్జ్వలదీప్తి వెలిఁగె-మట్టమభ్యాష్ణమునఁ ద్రియామమునఁ బోలే.

* * * * *

శ. ఆనందంబును గొల్పి తొల్లొలుత పై నాశ్చర్యము సూర్పి యా
పై నెంతేని భయావహంబగుచు నాపై దిగ్భ్రమాపాదయై
పై నత్యంతవిహదసంజనకమై పాపిష్ఠ ఝండ్ధానిలా
నూనాటోపము చూపుమాపెంగదె నెల్లూర్పట్నపుం బొంకముకొ.

- గీ. అందమగుమందిరముల నుద్యానతతులఁ-జెనకి చెడఁగొట్టి తనప్రభంజనతఁ జూపి
పవనుఁ డక్కట! తనమహాబలతఁ దెలుప-భామములఁగూల్చె వృక్షజాతముఁ బెకల్చె.
- గీ. అగ్ని సాయంబుగాఁ గొని హతముచేసెఁ-గాల్చి మునుపు సుతండు లంకాపురంబు
నీరు సాయంబుగాఁ గొని నేడు తండ్రి-అయ్యయో! కూల్చి నెల్లూరు హతము నేసె.
- గీ. పవనదుష్ప్రవృత్తివే భంగమొంది-ఆత్మసాభాగ్య మడగాఱి యసురుసురయి
చెల్ల చెదరయి చెడిపోయె సింహపురము-రాక్షసుడు పట్టివిడిచిన రంభవోలె.

సీ. ఒక్కతాఁకునన మహోన్నత పురసాధభావుక సాభాగ్యపతిమ డుల్చెఁ
గూకటివ్రేల్లితోఁ గూల్చెను నకలమార్గముల కడ్డము మహాగములగములు
మూలముట్టుగఁబట్టి నేలకు నదిమె నయోమయ యంత్రాలయోత్కరంబు
వికటాశ్చత్విధ ధూమశకటాలయమ్ము లయమ్ముయిపోవ హుమ్మనుచుఁ దగిలె
నుక్కుతీగలు త్రొంపె; తెంపెక్కి తైలు-బండ్ల నాపెను; మఱి నిండు పారసేగ
తైలభాండంబులను బడదన్ని డొలిచె-దర్పమొప్పుగ గాడ్చు వస్తాడువోలె.

మొక్కిపాటి నరసింహకాస్త్రి గారు (సాహితీనమితి)

‘మూలా నాస్తి పితౄ నాస్తి నాస్తి బంధు సహోదరాః, అర్థం నాస్తి గృహం నాస్తి...’

○

అది పుష్కమాసము. ఉదయము ఆరుగంటలు అయి వది. చలి చాలా ఎక్కువగా ఉన్నది. మందు కూడా ఈ సంవత్సరము మామూలుకంటే చాలా ఎక్కువగా ఉండి పన్నులి పెద్ద పు టు. పురులవలె పడుతూ ఉన్నది. కన్నాకన్నా కనుపడడము లేదు. దైవవాడ బళ్లవలె ననే ఉద్దేశ్యముతో రైలుకొరకు గోదావరి స్టేషనుకు తెల్లవారుజ్జూయననే బచ్చి కూర్చున్నాను ఎంతమాత్రము ఎవ్వరికి అవసరము లేదు గనుక గోదావరి వివాదమంది గాలి రంధ్రునిబిమ్మ గజగజాడిమ్మ ఉన్నది. మును దోహతెగవలె అన్ని చైపులనూ కప్పించేడు ముచేత ఎదురమన్న రైలుపట్టాలుకూడా కనుపడడము లేదు. స్టేషనువయిట బళ్ల చప్పుడు, మనుష్యుల మాటలూ మట్టుకు వివపడుతూ ఉన్నాయి.

‘మూలా నాస్తి పితౄ నాస్తి నాస్తి బంధు సహోదరాః, అర్థం నాస్తి గృహం నాస్తి.....’ అనే లోకము నాచెలిని వడ్డది. మాతృశబ్దమువకు పర్యవర్తిములా ఉదాహరణగా మన్న మాఅమ్మకూడా స్వరస్థురాలై అప్పటికి శిలగోజులుమాత్రమే అయినది. అప్పటి నాఅవధి రిలువకుంటే సరిగా ఆలోకములో పెప్పవట్టే ఉన్నది. ఆమాటలు నాచెలిని పడివడడముగా అప్రయత్నముగా నాకళ్ల చెంబి నీర్లు వచ్చినాయి.

ఎవరు చెప్తూ ఈ ప్రకాంధప్రభాతవేళ ఈ వేదాంతోపదేశముతో కలిగిఉన్న నా హృదయాన్ని మరింత కల్లోల పెట్టినవారు అనుకున్నాను. మాటలు

చెలిని పడడమే కాని మందులో మనిషి కనుపడలేదు. నావలె రైలుకు వచ్చిన చాటసారి అయిఉంటాడా? పాపము అతనూ ఏమికష్టములో ఉన్నాడో అనుకుంటుఉండగానే నాసంజేహము నివారణ అయినది.

‘కామక్రోధం చ లోభం చ మోహం చ మదమత్సరాః’.

‘తెలిగొండ్రులారా, కడుపుకాలిపోతోంది. నాలుగుగోజులయింది అన్నము కళ్లమూచి. భర్తము చెయ్యండి పుజ్యాంకులారా! ఈనిరుపేదను రక్షించండి’ అనే ఆర్తనాదము నాచెవులవడ్డది. చెంబునే మనిషికూడా కనుపడ్డాడు. తొంభయివళ్ల తొక్కులా ఉన్నాడు. గోరీ పెట్టుకున్నాడు. ఇంకొక చిరుగులగుడ్డ కప్పుకున్నాడు. చేతులో ఒక పెనురుకర్ర ఉన్నది. దృష్టి బాగా మందగించినట్లు తెలుస్తున్నది. తలా గడ్డనూ వివాదనూ నెరసి ముగ్గులుట్టలా ఉన్నవి.

మాడుచొక్కాలు తొడుక్కని పైన కొలవ కప్పుకున్న నాకే చలి భరించడానికి కేక్యము కాకుండా ఉంటే ఇంక పాప మాభిక్షువుసంగతి వేరే చెప్పడమెందుకు.

ఆ ఆర్తనాదము విని ఆమనిషిని చూచేటప్పటికి నాకు పట్టరాని దుఃఖము వచ్చినది. నాకు ఎప్పుడు ఏమప్పివానిని మారినా చాలా బాలిగా ఉంటుంది. వాడి కివ్వడానికి చగ్గర ఏమీ లేకపోలే ఏడుపున నుంది. అప్పుడుకాత్తూ కాస్త ఉన్న ఇంట్లో పుట్టడము చేత కాని లేకపోలే, ఆ అవస్థలో ఉండవలసినవాళ్ల మేకదా అనో, లేక ఏమీగములోనో ఉన్నది కాస్తా ఉన్నీ పెట్టుకుపోలే ఇలాగే బయలుదేరవలసివస్తుంది

కదా అనే భీతో, లేక, అందరికీ ఒక్కమొదట అవి కాశములుఉండి దీపయ్యత్రలో అంతా ఒక్కచోటనే బయలుదేరు లే ఆదివృగాడే ఒకప్పుడు మనకంటె ఎక్కువగా ఉండవచ్చుననే అనుమానమో : ఏకాగ్రమో తెలియదుకాని భీమవును చూచినప్పుడు మట్టుకు చేతపైన సాదోయ్యము చెయ్యకుండా వెళ్ల లేను. ఏకాగ్రమేవా కావచ్చునుకాని చవుకగా పుణ్యము సంపాదిద్దానుని, ఏ పాపలా దబ్బులకో స్వర్గముకొందామని ఉద్దేశ్యము మట్టుకులేదు.

అందులో ప్రస్తుతము నే ఉన్నస్థితిలో ఆభీమవు స్వయాపము చూచి వాడు అన్నమాటలు విశేటప్పటికి వాగుండే రెరుక్కుపోయినది. వానిది పిలిచి, దబ్బు ఇద్దామని చూచేటప్పటికి దగ్గర చిల్లరదబ్బులు లేకపోయినవి. ఒక్కఅణాకాదు ఉన్నది. పోనీఅది అదితీసి వాడి చేతిలో పెట్టినాను. వాడు అది కళ్ల దగ్గరగా పెట్టి చూచుకుని 'దామీ వాదగ్గర చిల్లర లేదండీ. నాలుగుకోశాలనుంచి ఒక్కదబ్బు వాచేకులో పెట్టినవారు లేరండీ' అన్నాడు వెనుకకును. 'పరవాలేదులే, చిల్లర అక్కరలేదు. ఏమైనా కొనుక్కులిను' అన్నాడు. వాడు మాట్లాడడం గా మళ్ళీ ఆ అణాకాకుకేరి చూకి, పనికి నాలుగుము ఒక్కమాటు పరీక్షగా చూశాడు. వాడి కళ్లలో నీర్లు ఎండినాయి. ఆ దుఃఖముచూడలేక, నేను నాదుఖము ఒకపక్కను తిప్పుకున్నాను. అంత ఆభీమవు నిటాళ్ళు నిలవబడి, కళ్లు ముసుకుమని, ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి 'Thank you sir, may God bless you' అని ముందుకు సాగినాడు.

ఆమాట ఇంగ్లీషున అవడమూ, ఆధావ. ఉచ్చారణా విశేటప్పటికి వాడు ఆశ్చర్యము కలిగినది. 'ఎవ రా భీమవులే యిచ్చుకున్న వానివలె ఉన్నాడే! మొదట ఏకోరంకుల్లోకములు యిచ్చులే దీనికి భీమటనచేయడమున పుకరి ప్రతిని చేర్చుకున్నాడు కాబోలు నమకున్నాను. అందరినీ బాగా చదువుకున్న వాడేమో. ఇలా ఉండడము ఎరు ఎంతెంతిష్టము లనుభవించి ఉండవలెనో, ఈస్థితికి ఎందుకు వచ్చినాడో' తెలుసుకుందామని బుద్ధిపుట్టినది. ఆమాటకు వాప్రయోగము ఆహాయివాసరే వానిసంగతి తెలుసుకోవలెనని నిశ్చయించుకున్నాను.

లేచి పదిఅడుగులలో అతన్ని కలుసుకున్నాను. అతన్ని పలుకరించి, 'రండి, కాఫీహోటలును నేను తీసుకువెడుతాను. వామా ఆకలిగాఉండి నేనూ చెడుతున్నాను' అన్నాను. భీమవు ఆగి, 'అయ్యో, నేను సామాన్య భీమవును; తమరు గొప్పవారు, యిచ్చుకున్నవారు. నన్ను బహువచనములో సంబోధించవలసిన అవసరములేదు. నేను మీకంటె పెద్దవాడినే అనుకోండి వయసులో. అయినా ఆకారముచేత నోడ్డుమీద కనపడే ప్రతిమాదకుళ్ళి, మీలోంటు, గారవించ నక్కరలేదు' అన్నాడు.

'అవునులెండి; ఆమాట నిజమే. కాని ఏకాగ్రముచేతనో మియ్యలను చూస్తే, మీరు మామూలు బిచ్చగాండ్రుకారనీ, కొంత పెద్దబ్రతుకు బ్రతికే, కాలవశమున ఈ అవస్థ అనుభవిస్తున్నారనీ తోచి మియ్యలను గారవించబుద్ధిఅయినది. దానిలో తప్పుఏమున్నది! వడవండి కాదు దాము' అన్నాను.

'అయ్యో, తాము నాకోసము వస్తున్నట్లు తోడున్నది. ఇంతవరకూ తాముచేసిన ఉపకారమే ఎక్కువ. నేను భీమటన మారంభించినప్పటినుంచి ఒక్కరుమాడా ఒక్కసారి అణా ఇచ్చినవారు లేరు. ఇచ్చిన స్వల్పమేనా విమోక్షకుండా ఇచ్చినవార్లు బహుఅరుదు. అట్టిస్థితిలో తాము మాట్లాడకుండా నన్ను పిలిచి అణా ఇచ్చడమే కాకుండా ఇంకా నాకోసము మీరు శ్రమ పడడము వాకు ఎంతమాత్రమూ ఇష్టములేదు' అన్నాడు.

'నేను మీకోసము రావడములేదులెండి. వచ్చివారిప్పులేదు. దీనికి గోరంత కొండవలెనే మీరు అలా స్త్రోత్రము చేస్తూఉంటే వాడు సిగ్గుగా ఉన్నది' అన్నాను.

'నాకోసము కాదంటే నేనెలా నమ్మును. ఇంత ఉదయాన్నే ఈచిలిలో చేరుతుకు దీనికికన్నవి మాకోసమగదా, ఎక్కిడికేనా ప్రయోగముమీదపై ఉండవలెను కదా, రైలుకు మెయిలువది. అరుగో గంటకూడా భాదుకున్నాడు. యెంచేసి వాడు వెలుపు ఇచ్చించండి. పూర్వజన్మ సంధితము అనుభవిస్తున్నామకదా! ఈయావలలల్లు ఉత్తరజన్మమునకు కొంతెటుము బాగ్రతిపెట్టుకుంటున్నాను కదా! అవసరమైతవంటె నన్ను ఎక్కువబులుగుణిగా

చెయ్యకండి. బాబూ, నానువది ఏది. తమరు చదువు చెయ్యండి.' అన్నాడు. 'నేను వల్లకాచది పట్టుపట్టి కాఫీరాలంటుకు తీసుకువెళ్లి వాను.

అక్కడికి వెళ్లివచ్చేటంత లోపలే కమ్యూని రావచ్చాడు. ఎన్నివిధముల చెప్పినా వివలేదు. అందు లేకును ఇద్దరూ బిథిఅనుకుంటున్నావని భావించాడు. అయితే కాదు అనిపించుకొని అయిన అడుగుమందానే కది పెట్టి వద్దనేవరకూ వెళ్ళింది ఇచ్చించినాను. ఫలసారము అయ్యేంతవరకూ మే మేమీ మాట్లాడలేదు. ఒకటి రెండు సార్లు భిక్షువు కళ్లనుండి కన్నీటియక్కలు అయిన ఆటలో పడవము చూచినాను.

ఫలసారముకాగానే లేది, అయినసామ్య ఇచ్చి లేసి, 'చదువుచెయ్యండి పెడగాను' అన్నాను.

'అక్కడికి, బాబూ! ఇక్కడ నా నినువది చూచు కోరా' అన్నాడు.

'పెడతారెండి! చదువుచెయ్యండి' అన్నాను. మానుమాట లేకుండా నాచెంబు వచ్చాను.

తమ్మనా గోరూపిరీరమునకు వెళ్లి అక్కడ నువకు అనుకుంటూ భావించాను.

'అయ్యో! వాడక్కోరిక ఉన్నది. తమర్ని అనుకుంటున్నారని ఒకటి అనుకుంటాను. అక్కడ భావించక, తమకీదిరనిత్ర కొంత చలవివ్వకలెను. నాకు వివ వలెవది చాలా మరూపాలకుగా ఉన్నది. తమకు కష్టముగా ఉంటేనుట్టుకు తమరని క్రమపెట్టుకు' అన్నాను.

'అయ్యో, ఈలో నావరమరు నాకు చేసిన మహోపకారమునకు నాకృత్యకర్త ఎట్లా చూపవలెనో తెలియకుండా ఉన్నది. ఈజన్మలో నే నెప్పుడూ మరవాల వివముకు నాయోమ కనుపరచినాను. నా చరిత్ర చెప్పడానికి అధ్యంతర మేముంటుంది. కాని చెప్పమనివంత విలేమ మేమీలేదు. ఉన్నదికాస్తా తమలోట్టుమి అవం దించేదికాదు. అయినా తమకు వివలెవది ఉంటే, చెప్తాను' అన్నాడు.

'మూర్ఖముగా వివలెవది ఉన్నది. చదువే చెప్పండి' అన్నాను.

మాయ ఇంకా తెలిపి ఇచ్చలేదు. గోరూపిరీరము మరీ ఎక్కువగా ఉండి నీరునాని నీటిమేలి పవలలుగాని పక్కనున్న చైలుమంతెన గాని కనుపించడము లేదు. దగ్గరనున్న పెట్టువీరముంది శ్రీలు నీళ్లలింజెలు లుకాన ఎత్తుమనివరూ వకుమూ ఉన్నట్లు, కాళ్ల అంతరి చప్పుళ్ల వల్లను తెలుస్తున్నది. మనము అనుకుంటూ మాకు కొంచెము మారములో వలసకురు తైరానలు మార్చుని 'అయి కోకర్ థగవాన్' అని ముగ్ధముగ్ధ గంకాయి నీలుస్తూ వచ్చుమూ భావించాను. లోడుమీద నోక లింజెడుమిండి వెచ్చుకుగా మనికీపాట్లువకుమూ వకు తున్నది. భిక్షువు 'అయితే వివండి చెప్తాను' అని వివ కథ ప్రారంభించినాడు.

2

భిక్షువు కథ

ఏదెమిది సంవత్సరములక్రితము నన్ను మీరు చూచిఉన్నట్లే ఇప్పుడు నన్ను గుర్తించలేకపోయే వారు. మీరన్నమాట ఏమిటి. నాభార్య నన్ను గుర్తించ లేకపోయినది. మీరు ఆశ్చర్యకరమైనది పదిలేను, మీ గురుమంటిన్నట్లు ఏమనంతర్వేదములకారము మిడినో ఇంకమాన్యును తీసుకురాలేదు. ఒకలేమ అది సాగ్యమైనా ఇంతటివారమో అవకా ఉండకపోయేది. అట్టి మాన్యు క్రమేగా వచ్చేది. వస్తున్నదని మనకు తెలిసేది. మనము అందుకు కష్టపడి ఉండేకాళ్లము. కాని ఒక్కోలోలో ఇంకమాన్యు వస్తుందని కలలోనై నా భార్య నై నా నమ్ముగలరా? కాని జరిగినదంతే. ఒకత్రుమ్యము నాడిపోవడమునకై నా నాని అలూయదుర్గాయములో కొంచెము ఇంచుమించుగా నాంగవంతముకాలము పరు మెండే. ఒకమిడి ఏమిగులాటివాడు ఇలా మారడానికి ఎంతకాలము పట్టవలెనో ఆలోచించండి. ఎంత ప్రలు న్యాధి ఉన్నా ఒక్కోలోలో ఇంకమాన్యు చూ గలదా? Oh! God! తెలుసుకుంటే నుండే బుద్ధివోది ది. తమిలించి. మెదలు చెప్పకుండా మనకు వస్తున్నా ను. నాసంగతి చలయముంటే ఆనెళు పట్టలేను.

నే నిప్పుకు మనవిలేనట్లుగా ఏ దెమిదిది పువ త్వరములక్రితము నేను వేరగా ఉండేవాడిని. ఇప్పుటివర

పరిపూర్ణము లగుటకు ఉండేవాడిని కాదు. నిందు యోగజనులలో ఉండేవాడిని. తీవ్ర క్రమము కాలి పాఠములో దిగి ద. జో. ౧౦౦లో గోదావరీవలె వార క్రమగతులలో ప్రవహిస్తూ ఉండేది. చిన్నప్పటి నుండి బాధానానకప్రదించుచు ఆస్తిగా ఉండి కృషి చేయుచునే వాగీరయ కంఠములే పాశ్చాత్య శిల్పి వెక్కిరి శిలారక్రపాములె చూచి ముగ్ధులగుండేరి. వాగీరయకు మామగంటి వాళి ఎంతో పంతోమము గా ఉండేది. అందులేకు చాది ౫వో బాగ్గరిగా కాపాడుకుంటూ ఉండేవాడిని. ఈ అంగభాగ్యములను తోడి. కామగతులూ బాగ్గరిగా ఉండేదని అందరూ అనుకునేవారు. అయి ఎక్కువ అందము లేకపోయినా, మునిగి పిడుగులా ఉండి నిందుయోగజనులలో ఉంటే పాశ్చాత్యులైనా అందముగానే కనుచుకాదు. వారిలో తోడు కొందరు యోగమును ఉంటే ఇంక చెప్పక అగ్రవరేయి అయితే ప్రతివాడూ వాళికి చూస్తూ, ఇన్న ప్రాంతమునూ, కావరావాలను వచ్చేస్తూ ఉండేవారు.

వా రింకొకరిన కేకగ్గివకే పట్టివారు. అందులే ౫వో గావాలయంగా పెరిగివారు. అలల అంబా పాటాయనూ ఉన్నట్లే కాదు గురువులో ఉండేవాడు. బాగ్గరివారములలో అందే యద బద్ధ అల్పవికారు. తమకు ఏదెలాగో ఏదెలాగో ములో యువులూ ఉండేవాడిని. ఏదొందినా ఏదొందినా పోయినా బద్ధునిగా మూలమైన పాశ్చరయ ఇంటికికియింకో ప్రవేశించివారు. పెరిగింయ్యోర ములో యువులూ ఉండగా వాడు వివాహము పెరిగి. వారివారా మేది బాధించుకుంటే మరెక్కడాను పాశ్చాత్యుగా కాదు చేసేవాడు. పంపించు పెరిగి పట్టె. పంపించుంటే పెద్ద కారణంలే ఏదొలేదు. ఏదో బాధిగా ఉన్నవాళ్ళనుకాని అంత బాధుగా లేని వాళ్ళనుకాదు. అయినా వాకుమట్టుకు యువనాది అయిందెకాదు. అందుగని యువులూని కొన్నాళ్ళ ఇంటియ్యం కులికి పుచ్చురి కాంతునువలేసేవాడు. అలా ఉలికి పోళ్ళొవరుకు వాళి కావారేకపోయినది. అందులేకుఉళ్ళొప్రయత్నము లేసేవాడు. అధికారిఅన్న

అద్దమైవవాళ్ళయిట్టూ పెరిగిరిరి ప్రాముఖ్యిని ఆరయత్నము మానుకొన్నాడు.

ఇలాకొన్నాళ్ళ గవరివరకువారి పోతుఇంకా క్షరీ ప్రయత్నము చేయవలెనని బుద్ధిపట్టింది. ఆరయత్నము చేయగానే, పెరిగిరిరిగాక, వాప్రయత్నము పథమైనది. పెరిగ్గను దొరికింది.

పంపించిపోయూ ప్రయనింపియ అళ్ళొగములో ప్రవేశించివారు. చాలావ్యాయముగా ఉండవలెనని, కష్టపడి పనిచేయవలెనని, పుష్టిగోపము కాపాడవలెనని మహావాళియయింకో ఉళ్ళొగము ప్రాచురించి వారు, కొలింకాలములో చాలామందివాడినని, వ్యాయముదనని, యుగైవవాడినని పేరుకొందివారు.

ఉళ్ళొగములో ప్రవేశించిన బాధిలోవలకే వా భార్య కాళురమనకు వచ్చింది. అదియేదా చాలా చక్కని మునిగి. ఈ ముద్దవలె చిలకా గోదవలె వలె ఉండేవాళ్ళు. మట్టుచక్కవవారు చా అనుకుల కాంపయితు మంచి ఎంతో పంకోగింపేవారు. వా భార్యకు వాడై మట్టులేకు తలచుకుంటే వాళి అల్పి న్యయగానూ ఒకప్పుడు ధయయగానూ ఉండేది. వాడును పంపియోమలాలూ ఒక్కొక్కయింకానా మట్టు విసిరి ఉండలేదు. నేకు కష్టపలేకపోలే పట్టింటికినా ఇలేది కాదు. అలాంటి పంపియోనా అన్యకీయనా, మావవాడినా అయిన పాశ్చయకు అనుభించింకాదు.

పంతోమము ఎప్పుడూ యుకుమతో మిగిలెను కాకుంగా ఉండెను కాళొం. ఒకరియని పంతోమములో ఉండగా మాఅత్తు వాలింకోగల బద్ధము వచ్చి పుష్టమరా వైంది. విశ్రాంతి నా అందయర మ్మలో ఒకపెద్దరయి ఉండింది. అయి బయలుపేరింది. చా అన్యపొయిన వివారములో ఉండి చెప్పకీయనని ఉండగా, కొంత మునియగానే మత్తయవను మార్చిలా మని, ఒక్కపంపియరయ అగ్గిని పనిచేయలెనని అన్నకు వచ్చింది. వానితో సేమిద్దరయ మి రెంక పెట్టుకున్నాడు.

అదివల్లప్రాంతములను వా భార్యనుకూడా ఎట్టా తీసుకువళ్ళెది. అది పాశ్చయకాదు. అందుగని తమకు

పుట్టింట విడిచి వెళ్లవలెను. ఒక్కసంవత్సరము ఆమెను విడిచి ఉండవలయు ఎట్లాగు. నామాట ఎలాఉన్నా అందుకు నాభార్య ఒప్పుకోలేదు. ఘోరముగా పుట్టింటికి వెళ్లవచ్చింది. తనూ నాతో వస్తావన్నది. లేకపోలేనన్న ఉద్యోగము మానుకోవలసివచ్చింది. ఉద్యోగము మానుకోవడము ఎట్లాగు? పనియందు నాకు ఉత్సాహము కలిగింది. మంచి చేరుకూడా వచ్చినది. ఏరో ఒక ఏడాది పాటు శ్రమపడితే తిరిగి మద్యము విడిచి వచ్చేసరికి ప్రమాదమకూడా అవుతుంది. ఇంతలా నాభార్యకు బోధపరచి చెప్పినాను. తుదకు ఏలాగైతే నేమి సమాధానపరచి పుట్టింట దిగపెట్టినాను. కాని మాజీదర్జా కూడా మనసులో ఒక చెప్పరాని భయము లెంగా బయలుదేరినది. ఈజన్మములో నింక ఇద్దరకూ కలుసుకోమేమో ఆశుకున్నాము. ఏరో గొప్పకష్టము రానున్నదనే భ్రాంతిమట్టుకు మాకు బాగాతోచింది. ఆ లెంగతోలే ఒకరోజున బయలుదేరి నాఉద్యోగము చేయవలసివచ్చింది.

3

ఆ అర్థశతాబ్దముల సాంస్కృతిక మార్పుల వర్ణించడానికి నాపాటివానికి శక్త్యముకాదు. ప్రస్తుతము అవసరమాలేదు. కాని ఒక్కమాటమట్టుకు చెప్పక తప్పదు. అక్కడి ప్రకృతిసౌభాగ్యమును చూచి ముగ్ధుడనైపోయాను. ఆ ఆనందములో నా లెంగను కొంత మరచిపోయినాను. ఇటువంటిచోట నాకు ఏమి అపాయము వస్తుంది అనుకున్నాను. నాలో అంతిమము సాందర్యకాంక్ష, కవిత్వము, ప్రకృతి యందరి ప్రేమ, భావనాశక్తి, విశ్వాప్రేమ, అన్నీ ఒక్కసారి బయటపడ్డవి. నన్నొక్కడికు మార్చినందుకు నా పై ఆధికారములకు వందనలు లభించినాను.

నేను ఒక్కడినీ ప్రేమలోనే ఎప్పుడూ కాలక్షేపము చేస్తూఉండేవాడిని. మా ప్రేమకు దగ్గరలోనే ఓవర్సీరుఆఫీసు ఉండేది. ఆ ఆఫీసుకు దగ్గరలోనే టీబి రీమర్, దాక్షిణాత్యము, తనభార్యతో కాపురముండేవాడు. నే నక్కడకు వెళ్లిన కొద్దిరోజులలోనే మా కిద్దరికీ స్నేహము కలిగినది. తరువాత నేను వారింటికి

వెళ్లడమో లేక ఆయన నాబసతు రావడమో జరుగుతూ ఉండేది.

ఇలాగు ఏ లెంగా లేకుండా గుమారు ఎనిమిది మాసములు గడచినవి. ఇంకను తిరుగ ఇంటికి వెళ్లేరోజులు సమీపిస్తున్నవిగా అని సంతోషిస్తూ ఉండేవాడిని. కొద్దిగా వచ్చినప్పుడున్న లెంగ విస్తే తుకము గదా అని నాలో నేనే వత్సకుంటూ ఉండేవాడిని.

నేను ప్రతిరోజూ రెండుపూటలూ నాగర్రము మీద సికారుబెడుతూ ఉండేవాడిని. మామూలు ప్రకారము ఒకరోజు మధ్యాహ్నము మూడుగంటలకే బయలుదేరి సికారుబెట్టినాను. ఆరోజు మామూలుకంటే చాలా మారము వెళ్లి నాను. ఆ అడవికి అదివరకు నే నెప్పుడూ వెళ్లలేదు. నే నిదివరకు చూచిన అన్ని అడవులకంటే కూడా చాలా అందముగా ఉన్నది. గుర్రమును అక్కడే ఒక చెట్టుకు కట్టివేసి నే నొకరాతిమీద కూర్చుని ఆ సాందర్యమును చూచి ఆనందిస్తున్నాను. అలాగే నాకు తెలియకుండానే మార్కాడ్రుయము కావచ్చినది. ననుకూర్చున్న చోటుకు దగ్గరగానే ఒక చెద్దలెరువు ఉన్నది. కొన్ని లేళ్లు వచ్చి నన్ను చూచి సందేహించి నేను నిశ్చలముగా కూర్చోవలెనున్న భయమువలన నీళ్లుతాగి ఆక్కాపోయినాయి. చెట్టులో పక్షులుచేసి కొడతో వెవులు గింగురుమని పోకున్నాయి. కొంచెము దూరములో ఒక నెమల్లగుంపు పడుగల్గునపోతోంది.

మూర్ఖుడు అర్థమింకపోకున్నాడు. చెరువుకు నీళ్ల అడుగున ఎర్రని దాకులేకు పరిచిపట్టుగా ఉన్నది. మధ్యమధ్య చెల్లినదపడి చాలా చక్కగా ఉన్నది. ఆ చెరువుకే తడేకడిగగా చూస్తూఉండగా మారాన్ని ఒక చెద్దపులి వెన్నుదిగా ఒక చెట్టుచాటునుండివచ్చి నీళ్లు తాగుతోంది. దాన్ని చంపుదామా అని చక్కనున్న గుహాకీచేకి చెయ్యి పోయింది. కాని ఆ సమయములో అంతర్భూతికృత్యము చెయ్యబుద్ధి అయిందికాదు. చెయ్యి భుషాకిమోదమంది తీసివేశాను. చెద్దపులి, దానిదారిని అది పోయింది. నే నింక బహద్రమంది తనపోకున్నాను. నా నమక నుంచి కిలకల వత్స విసవచ్చింది. లేచి వెనక్కు తిరిగి చూచాను. నాచెమక ఒక చెట్టుకు విలాసముగా చేర్చిపడి గుమారు పదనిమిది సంవత్సరముల

‘ఇంతకాలము తీరుకున్నారేమి, ఇక్కడకు రావడాను’ అన్నది ఆఖరికి అనిల్ల. నేను ఉలిక్కిపడ్డాను. గగనసంచారముచేస్తున్న నా ఉపాలకు వెనుకముల్లింది, ‘ఇంతకాలము ఏమిటి, ఎంతకాలము’ అన్నాను.

‘మరగరా! మీరిక్కడకు వచ్చి ఏదేనిమిది మాపములైనచే, అప్పటినుంచీ నేను మీకోసము ఎదురుచూస్తున్నాను. ఒక్కసంవత్సరమునుంచి నాహృదయములో చెప్పశక్యముగాని ఆందోళన బయలుదేరినది. దానికి ఏవిధమైన కారితీరదామన్న సాగ్యమైనదికాదు. నాకప్పుడూ నిద్రపట్టేదికాదు. తిండి తినబుద్ధి అయ్యేదికాదు. ఎక్కడిమంచో ఏదోపిలుపు వినపడుతూఉండేది. దేనికోసమో నిరంతరము వెతుకుతూ ఉండేదాన్ని. ఎప్పుడూ ఈఅడవులో ఈడెల్లుయధ్య తిరుగుతూ ఉండేదాన్ని. మావాడే ఒకడు తన్ను చెల్లె చేసికోకుని చాలా తొందరపెట్టివాడు. నాకెంతమాత్రమూ ఇష్టములేకపోయినది. మీరు వస్తారని నాకు తెలుసును, ఏదేనిమిదిమాపములనుంచి హృదయవేదన కొంచెము తగ్గినది. అప్పుడు మీరు సమీపములో ఉన్నారని తెలుసుకున్నాను. అప్పటినుంచి ఇంకా రారేమని కనిపెట్టుకుని ఉన్నాను. ఆఖరికి నిన్న మిమ్ములను చూడగానే పట్టరానిసంతోషము వచ్చినది. మంచువేసంగిలో మలమల చూడిపోయిన భూమిపైన తొలకరివన్నము పడితే ఉన్నట్లుగా ఉన్నది నామనసుకు అప్పుడు. ఇంతకాలమునుంచీ నేను ఎదురు చూస్తున్నది మీకోసమేనని తెలుసుకున్నాను. నేనిక్కడ కనిపెట్టుకున్నానని మీకెప్పుడూ తోచలేదా? అయితే మీ నాగరికులు అటువంటి సూచనలు తెలుసుకోలేకపోయారు. మాఆటవికులసంగతి వేరు. ప్రతి గాడిలోనూ మా కొకవార్త ఉంటుంది. ప్రతిపక్షి కిలకిలలోనూ మా కొకపాట వినిపిస్తుంది. ప్రకృతిలో ప్రతి ఒక్కదానికి మాహృదయము ప్రతిధ్వనిస్తూ ఉంటుంది. మీలో అలాకాదేమా!’ అని ఉరుకున్నది.

నేను ఏమిచెప్పడమనమా తోచినదికాదు. అమాత్యురాలైన ఆపిల్లమాటలు విని, త్రోవకులవలె ప్రకాశిస్తున్న ఆమెకన్నులు చూస్తూ, ప్రేమపూరితము, అగాధము అయిన ఆమెహృదయమును తలచుకుంటే నాకే భయమువేసినది. ఏమీ అనలేకపోయినాను. అనిర్వచ

నీయమైన కరుణారసము బయలుదేరి నన్ను ముంచెత్తినది. నాచెయ్యి ఆమెనైపును బానివాను. ఆమె నాకరగ్రహణముచేసి, నాదగ్గరగా ఒరిగి నా కాళ్లపైన తనతల ఆనించి, కన్నీటిలో నాపాదములను తడిపింది.

అలాగే కదలకుండా మూర్ఛకు నెత్తిపైకి వచ్చే వడమా వోరులేనిపక్షులవలె కూర్చున్నాను. నన్ను సరించి ఆమె ఏమీ అడుగలేదు. నేనేమీ చెప్పలేదు. లేచి ‘నేను వెతుతాను’ అన్నాను. ‘సరేను’ అన్నది. మళ్లీ ఎప్పుడు వస్తానని అడుగలేదు. ఎవరిదారిని వారు చెల్లి నాము.

అసాయంకాలము మళ్లీ అక్కడనే కలుసుకున్నాము. మా ఉభయలమైత్రీ ఎట్లు అభివృద్ధి పొందినది ఇప్పుడు నేను చెప్పలేను. అంతా తెలుసుకుంటే నాకు చాలాభాగగా ఉన్నది. అందుచేత నన్ను తమించండి. కాని ఒక్కసంగతి: ఆ అమ్మాయి ఆకోలలో అన్నమాటలూ, చేసినచేష్టలూ, చూచినచూపులూ జన్మ జన్మాంతరములకూ మరుపురావు. ఆహార్మికములు కన్నీళ్లు యలవలె ఎప్పుడూ నాకళ్లకు కట్టినట్లుండి యమరాగ పెడుతున్నాయి. అన్నివిధముగా నరకము అనుభవిస్తున్నాను.

కొన్నిరోజులూ గుఖన్యమువలె గడచిపోయినాయి. ఒకరోజురాత్రి భోజనముచేసి పండుకెన్నెలలో మర్చిపోకుమని మార్చున్నాను. దోహత్రపంచములో సంచరిస్తూ పరధ్యావముగా మార్చున్నాను. నువ్వారు రెండు యూసులరాత్రి ఆవుకుంది. ప్రపంచంతా నిశ్శబ్దముగా ఉన్నది. దూరాన్ని ఎక్కడో పులి అరుపు వినపడ్డది. ఎక్కడకో ఒకమరాయి కట్టముచేస్తాఉన్నది. నాకు కొంచెము చూడములో నానాకరు గద్రుపట్టి నిద్రపోతున్నాను. హఠాత్తుగా నావెమకమంది ఎవరో వచ్చి నాకళ్లు మూతారు. ఉలిక్కిపడి చేతులుపట్టిచూచోయిపిల్ల అని తెలుసుకున్నాను. వెమకగా నవ్వుతూ నామర్చిచేతివీడ మార్చున్నది. ప్రతిరోజూ తను అక్కడనే నిద్రపోతున్నాను అని చెప్పింది.

* * * * *

తెల్లవారకముందు లేచి చెల్లిపోయింది.

౫

ఇలాగు మాడుమానములు గడచినవి. నాకు ఇక్కడ ఉద్యోగము ఆరు కావస్తున్నది. ఇంకొక తెలఁగుములలో ఇంటికి పోవచ్చునకదా అనుకున్నాను. కట్టిల్లతోటి, ఎలా పెప్పడను ఎలావదలిండుకోడ, మనుకుంటూ ఆలోచిస్తూ, ఒకరోజు రాత్రి మావసారాలో పచారు చేస్తున్నాను. బయట గాఢాంధకారముగా ఉన్నది. అప్పటికి సుమారు పదకొండుగంట లవుతుంది. నాకెనుక మెల్లగా వస్తున్న అనుకులదప్పుకు వినపడ్డది! నేను వెనక్కు తిరిగి చూచేటప్పటి కప్పుడే ఆవ్యక్తి నాదగ్గరకు వచ్చినది.

పరీక్షగా చూచేసరికి ఆమె నా నేపీహితుడైన ఓవర్సీరుభార్య. ఆరోజున ఆరున డిబ్బోలేడని నాకు తెలుసును. ఎందుకు వచ్చినవా అనుకున్నాను. ఉత్తరక్షణముంచే నాసంబంధము తీరినది. 'ఏమి, ఆలా చూస్తారు? ఇట్లా వచ్చినావని నావైన కోపమా' అంటూ నెమ్మదిగా దగ్గరకు చేరింది.

నేను ఆమెకు వచ్చినప్పటినుంచీ ఆమె నాయెడల చూపిన ఆదరముకల్లా, భర్తచాలుడమో లేక నేను ఒంటరిగా కనపడినప్పటికీ ఆమె చూపిన హావభావ విలాసాదులకల్లా ఆమె నన్ను వేరుచూపుతో చూస్తున్నదని తెలుసుకున్నాను. నాకు చిన్నప్పటినుంచీ ఇటువంటి ఆనుభవములు చాలా అయిననంటే మీరు అతిశయోక్తి అనుకుంటారేమోనని సందేహిస్తున్నాను. కాని ఈ ఒక్కరోజుకన్న విషయములోతిప్ప నే వెక్కిరింపజేసిరి! లొంగలేదంటే మీరు నమ్మవలెను. అటువంటి అప్పుడు ఈమె-నాన్నీహితునిభార్య-ఇలా సాహసించడముతోనే నాకు చాలా ఆశ్చర్యము కలిగింది. ఆమె ననేకవిధాల మంపలించి పంపవలెనని ప్రయత్నము చేసి గాను. నేను వడ్డన్న కొద్దీ ఆమెదగ్గరకు వచ్చి నన్ను ఆతిథిగనము చేసుకోబోయినది.

ఆనయములో వికటమైన ఒక పెద్దనవ్వు మాకు వినపడ్డది. దానితో ఆమె హాడిలిపోయి గుల్మితిరిగిచూడకుండా వాళ్ల బసకు పోయింది. ఆనవ్వు ఎక్కడనుంచి వచ్చినదో నాకు తెలుసును నేను నిశ్చలముగా నిల

బడ్డాను. నిప్పులు కక్కుతున్న కళ్లతో పొందితిన్న పులి నెమ్మదిగా ఎరదగ్గరకు వచ్చినట్లు ఆబోయిపిల్ల నాదగ్గరకు వచ్చి 'ఎవ రామనిసి' అన్నది. ఎవరైతే నీకెందుకు అన్నాను.

'నాకు కాకపోలే ఇంకెవరికి? ఎందుకు అనిడకు కాగిలించుకున్నావు' అంది.

'నేను కాగిలించుకోలేదు. ఇంతకీ, నేను కాగిలించుకుంటేమట్టుకు నువ్వెవరు అడగడానికి నీకేమైనా బొందికట్టివానా' అన్నాను కోపముగాను.

దానితో కొంచెముత్తే 'నువ్వు ఇలాటివాడే నేనా? నీవు వేరనుకున్నాను. నేనిది సహించలేను' అన్నది. 'మరి అయితే నేను ఇల్లినతరువాత ఏమిచేస్తావు' అన్నాను.

ఘంటసలేది, 'ఏమిటి? ఇల్లిపోతావా? నన్ను విడిచి పెట్టి ఇల్లిపోతావా? నాగలేమిటి! నువ్వు మామూలుమనిషివి కావనుకున్నాను. అందరిబాలివాడవే నీవును. దొరకి నవనకూ పుచ్చుకోడమూ, ప్రతిఫలము కోరనప్పుడు మాట్లాడకపోవడమూను చెరకుకు రసమున్నంతవరకు పీల్చి పిప్పిచేయడమూను, పొరవేసి పోవడమూను. నన్నింతమోసము చేస్తావనుకోలేదు.' అని విలపించడము ప్రారంభించింది.

నాకు బాగా కోపము వచ్చింది. 'ఏమిటి ఈ అల్లరంతాను! ఇల్లిపోక ఇక్కడ నీకు పాడనీవ చేస్తూ మార్పుంటా ననుకున్నావా ఏమిటి? నాకేమీ ఇల్లా వాకనీ, పెల్లామా లేవనుకున్నావా' అన్నాను.

'ఏమిటి! నీకు భార్యకూడా ఉన్నదా! అయితే వెళ్లడము నిశ్చయమే. అయ్యో, నాతోటి మొదలుకే ఎందుకు చెప్పలేదు. నీదక్కనిముఖము చూచి నీ హృదయముకూడా అంత కుద్రమైన దనుకున్నాను' అని ఇంకా ఏమేమో నన్ను విందిస్తూ నాపాదముల దగ్గరపడి చాలాసేపు ఏడిచింది.

నేనెమిచేయును? నాకు మనస్సులో చాలా కష్టముగానే ఉన్నది. నేను ఆపిల్లను మోసముచేయవలెననుకోలేదు. కాని నాసంగతి చెప్పుచుననబడే మొదలు,

అది వారేళ్ళే. అప్పుడు నేను నేనుగా లేను. నాకు ఏమీ స్వతంత్రము లేకపోయింది. మహాప్రవాహములో కొట్టుకుపోతున్న నావలాగ అక్కడనే చీరుతున్నాను. శ్రుతిమించిన తరువాత, తప్పుకోడ మెలాగనీ అహర్నిశాదులు ఆలోచిస్తున్నాను.

ఇప్పు డిట్లను ఎలా చీరుకోవెట్లుదానికి తోచలేదు. మట్లాడకుండా అలాగే నిలబడ్డాను. కొంతసేపు ఏడ్చి ఏడ్చి, తుదకు లేచి వారెందుచేతులూ పట్టుకుని, 'అయితే నిజంగా పెడతానా' అంది. ఆమెముఖము చూస్తే నాకు కళ్ళ ముట్ట నీళ్లుపర్చినాయి. 'ఇట్లక ఏమి చెయ్యను. ఇంతమా ఇంకొక నెలకోడలు పోయినపిమ్మట కదా' అన్నాను.

కన్నుల నిప్పులు కరుస్తూ ఉరుసుఉరిమివట్లు 'అవును పాపము, ఇంకొక నెల ఇక్కడ ఉండాలి కాబోలు. తరువాత ముఖముగా భార్యకొగిల్తో స్వర్గము అనుభవించవచ్చును. చేసేమైతే నీకేమి. ఎక్కడినుంచో మా అడవులలోకి వచ్చావు. మీ ఉద్యానవనాలలో దొరికని దివ్యమనుమము ఒకటి కనుపడితే అది కోసుకున్నావు. కాళ్ళేపు ఆహారధము అనుభవించావు. ఇంకా అది నలగనేనా నలగకుండా, వాడనేనా వాడకుండా నేలమీద గిరవాడేసి పోతున్నావు. నీకేమి, ఇంకొక పువ్వు దొరుకుతుంది. నలిసిపోయేది వాడిపోయేదీ పువ్వుకాని నీవుకాదుకా. నువ్వెప్పుడూ మంచుపోసము చేస్తూ ఏమీ ఎరగవట్లు వాయువులాగ నీ ఇష్టము వచ్చినచోట సంచరించవచ్చును' అని గర్భనిర్భదముగా ఒకనవ్వు వచ్చింది.

ఒక్కక్షణము ఉరుకుని, 'నువ్వు పాపము ముఖపడదామని పంతోడిస్తున్నావేమో. నీకింక ముఖమున్న మాట లేకుండా చేస్తాను. నాకెలాగూలేదు. నీవుమట్టుకెందుకు ముఖపడాలి? నిన్నిక్కడనుంచి గుఱుంగా వెళ్లి నివ్వను. నాకు నువ్వు దక్కకపోయినాసరే కాని ఇతరుల కొగిల్తో నిన్ను చూచి సహించలేను. ఆ ఆలోచన కూడా సహించ శక్యము కాదు. మాసంగతి నీకు తెలియదు. మేమెంత ప్రేమించగలమో అంతకంతా అసహ్యించుకోగలము. అప్పుడేము పుట్టినచోటనే విషము

కూడా పుట్టింది. ఇంతగా నన్ను ప్రేమించిన మనిషి నా కపకారము చేస్తుండా అనుకుంటావేమో. అటువంటిద్రమం వెట్టుకోను' అని ఒక్కపరుగున ఎక్కాపోయింది.

నాకు ఎక్కడలేని భయమూ వేసింది. కాదు మాకడ మారంభించినవి. అక్కడనే చిరికిలపడి, తెల్ల వారువరకూ పొడిగుడ్లతో మార్చున్నాను.

౬

ఇంక వాకధ అఖరు కావస్తున్నది, క్షమించండి, ఇంతసేపు మిమ్ములను మాళ్చో పెట్టినందుకు, ఉదయాన్నే బయలుదేరి అట్లను కలుసుకుని కొంచెము సముదాయద్దామని మామగలుపోటికి జల్లివాను. అక్కడ కనపడలేదు. తిన్నగా ఇంటికి వచ్చి భోజనముచేసి పడుకున్నాను. సాయంకాలముకూడా అట్ల కనపడలేదు. 'ఏమి భగవంతుడా, ఇదేమి చేస్తుండా' అనుభీతితో మళ్ళీ భోజనంచేసి పడుకున్నాను. తెల్లవారుపరికి ఉపద్రవమైన తలకొప్పితో లేచాను. కళ్లు తెరిచేసరికి వాకరీరము నాకే అసహ్యముగా కనుపించింది. అద్దము దగ్గరనుజల్లి చూసుకున్నాను. మీకిప్పుడు కనుపడ్డనీతిలో నాకరీరము నాకు కనుపించింది. ఆకాశము విరిగి నెత్తిన పడ్డట్టుయినది. స్పృహతప్పి పడిపోయినాను. కొంతసేపటికి తెరిచి వచ్చింది. కర్లకకోరమైనవత్తువూరాన నివపడ్డది. ఆమనిషిని చుట్టూమని తుపాకితీసుకుని పరుగెత్తాను. ఎక్కడా దొరకలేదు. ఇంక చేయవలసిన దేమున్నది? ఒక్కవిషపుగాలి వచ్చి ఫలీన్ముఖమైన చెట్టును మాడ్చేసింది.

తక్షణం ఉద్యోగానికి రాశీనామా ఇచ్చి రెండవ కంట పడకుండా మాఅత్తవారింటికి చేరుకున్నాను. ఎవ్వరూ నన్ను అనవాలు పట్టలేక పోయారు. మా మామగారిలో జరిగినవంతా చెప్పాను. నిశ్చేష్టుడై విన్నాను. చాలాసేపు విచారించాడు. నాఆప్తి న భార్యపేర వ్రాయించాడు. నన్ను ఎక్కడికేనా జల్లిమందు పుచ్చుకోమన్నాడు.

'నే నీసీతిలో ఎక్కడికి పెడతాను? మా అమ్మ కూడా లేదాయను. ఇక్కడనే ఉండి మందు పుచ్చుకుంటా' నన్నాను.

‘వీలున్నప్పుడు ఇక్కడెలా వీలవుతుంది. నీ శరీరము చదునయ్యాస్తే దుష్టువ్యాధిలా ఉన్నది. ఇక్కడ ఆట్టే వీలుగా ఉండవచ్చును.

‘అయితే వాభార్యను చంపండి మేము చేరే ఉంటాము’ అన్నాను.

‘అమాయకులూ ఉన్నావు. అదిమట్టుకు ఒక్కస్తో ఉండి నీకు ఏమిసంభూత చెయ్యగలదు. ఇది ఘోరమైన అంటువ్యాధి అన్నదంగతి నీవుమట్టుకు తెలియదా. దాన్ని ఎందుకు బాధపడతావు. పైగా ఈ అల్లరంతా నలుగురునోళ్లా పడకము ఎందుకు. ఎక్కడికో వెళ్లి చడిచప్పుడూ కాకుండా మందుపుచ్చుకురా’ అన్నాడు.

వాభార్యను పిలిచి ‘నీఆగ్నిప్రాయమేమి’టన్నాను. మాట్లాడకుండా ఏడుస్తూ నిలబడ్డది. కొంతసేపటికి ‘ఏ రామచంద్రపురం ఆసుపత్రిలోకో నుండు పుచ్చు పుంటే వీలుపడదా’ అంది.

‘నేనింక మారుమాటాడకుండా రక్కా వచ్చాను. ఒకరిద్దరు వైద్యుల నడుగులే ఇదేవ్యాధి’ అనిలు తెలుసుకోలేక పోయారు. పైకి ఇలాఉన్నా లోపల మాయలుగా బలముగానే ఉన్నది. చేనేది ఏమిలేక ఇంటికి తిరిగి వెళ్లడము ఇష్టము లేక క్షేమాలన ఆరంభించాను. ఈ ఒక్కసాట్టుకు తిండివొరకడమే కష్టముగా ఉన్నది. ఏమిచెయ్యకు? నే చేదుపన్నపాపము. జన్మాంతర సంబం

ధమై ఉండవలెను. ఎంతెంతమందో చెన్నో ఘోరకృతములుచేసి ముఖంగా ఉంటారే. వాభార్యమట్టుకు ఇలా ఎందుకు కాలవలెను?”

2

చాలాసేపు ఆధిక్యపు అలా విచారిస్తూ మారున్నాడు. వాళ్ళా బాలివేసి నేనూ కాస్తీవు విచారించావా ‘అయ్యా, విచారించకండి. నిప్పుతో చెలగాటా బాటప్పుడు ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కకాలడము సహజమేన కాని మీరు అదైత్యపడకండి. ఇటువంటి ధయింకమైన వనస్పతులు ఉన్నవని నిన్నాను. మీరు చెప్పినదానికి దృష్టాంతకముగా ఉన్నది. దీనికి నిగుడుకుడా ఉన్నదని వైద్యులు చెప్తున్నారు. ఎంతవ్వనలో నచ్చివడి అంతవ్వనలోనూ మల్లీ నివారా ఆవుతుంది. కాబట్టి మీరు మల్లీ ఒక్కసారి మన్యము వెళ్లి ఏకోయివా? నేనా ఆశ్రయిస్తే లాభిస్తుందని పలకా ఇచ్చాను.

అమాటలు విని బ్రహ్మానందభరితుడై నాకు నాస్కారముచేసి, ‘నేనిచ్చిన రూపాయి తీసుకుని వ్యా అప్పుడే మదిరివట్లుగానే సంతోషించి వెళ్లిపోయాడు.

మందుతెర తొలగిపోయింది. సూర్యుడు వెళ్ళగా ఉదయించాడు. రైలుస్తేమవగ్గర మల్లీ రైలు గంటకొట్టారు. ఈరైలేనా తిప్పకూడదని నెమ్మదిస్తేమనుషు వెళ్లాను.

శరత్తు: యుంయు

(చాటుపులు)

వడ్డాది సుబ్బారాయణుడు గారు

అక్కిరేక భూతబహిరంతరపూర్ణ నిజప్రకాశతన

స్వీకృత దృష్టిశిష్టజ్ఞ శిష్యురక్షణ కార్యభార్యుడై
లోకులకుం గవంబడక లోకములేలు దయాపయోధి, సు
శ్లోకుని, భక్తచాపథయశోకపాయం, బరమేశ్వ గొల్పెదన్.

నీ. పర్యోన్నతంబైన శ్యామలాకాశ ప్రదేశంబు నాదేవ దేవుమూర్ధ
మర్థరాత్రి మున గాఢాంధకారంబులో పెలుగుజ్యోతులు నాడువిభునికనులు
పదునాటుకళలతో: బండుపెన్నెలగాయు చందురుమామ నాసానిమోము
హలపద్మముఖ్య రేఖాంకితంబైన విశ్వంభర నామహా ప్రభువదములు
చేతనాచేతన పదార్థజాత పూర్ణ-మైనరోదోంతరంబు నాయధిపురుషుర
మనుచు నాయాత్మ మనసున కందరాని-నీకు గల్పించి చూపు ధ్యానించు నాథ!

ఉ. వృష్టి ప్రకాశహిసమయి వృష్టిదివంబుల నిద్రవోపు; వి
స్వప్తముగా వికాసమున శారదచేళను గానవచ్చు; నీ
దృష్టివో, విశ్వరూపుడగు శ్రీహరి నాల్గునెలల్ శయించి ని
శ్చేష్టతన, గార్తికంబునను శిండు: బ్రహ్మ మటండు పండితుల్.

ఉ. వేయిధగాలవై మణులు పెల్లెడు పయ్యరదూదిపాన్పువై
హాయిగ జాయ కొగిట బయోంబుధి: సూరుకు లోకపాఖ్య నం
ధాయకు మేలుకొల్పెడు విధంబున: బేల్తురవాయులుం, దపా
కాయలు, నోటులున్ మొదలుగల్గిన వాక్యయుజాంతయాయినిన్.

చ. పడగల మీదిరత్నముల భారిన భాపిలు నీపపంక్తి లె
ల్లెడ; బుసులున్నుమంచు ధ్వనియించును శవ్వ; లమానరేయి, న
ల్లదలు నిజప్రకాశమున: గప్పను దెల్లమతాబు; లిన్నియుగ
నిడుపనిసెట్లు బొల్క-పలి నీరజనాథుడు లేచుసూచనల్.

న్న ప్రజలకు స్వాతంత్ర్య శక్తిలములు కారణము లగునట్లులు సంయోగకారములు గాజాలవు సంస్థానములు బ్రిటీషులు ప్రతిఘటించుచున్నవి. హిందు మహమ్మదీయులు ప్రతిఘటించుచును. బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణేతరులు ప్రతిఘటించుచున్నారు. కాపులు, కమ్మలు, వెలమలు, కలాల్లు మొదలగుజాతు లనోన్యస్య ప్రతిఘటనమునకు బూనుకొనుచున్నవి. వివిధ సంఘములకు, పక్షములకు దేశప్రయోజనములు లక్ష్యములై స్వప్రయోజనములు విపరీతాకృతిని దాల్చుచున్నవి. భారత జాతీయ లక్ష్యము మానవధర్మ లక్ష్యము సంకుచితమై ధార్మిక లక్ష్యము విపరీతాకృతిని దాల్చుచున్నది.

హిందూ మహాసభ, మహమ్మదీయ మహా సభ, బ్రాహ్మణేతర మహా సభ, బ్రాహ్మణ మహాసభ, వైశ్య మహా సభ, కమ్మమహా సభ, కాపుమహాసభ, ఆది మాంధ్రమహాసభ మొదలగుసభలు జాతీయ లక్ష్యమును సంకుచితము చేయుచున్న విధమును పత్రికలయందును, సభావేదికలయందును, సంభాషణలయందును ప్రబలుచున్న వాక్యములు విశేషము చేయుచున్నవి. శాసన సభాబహిష్కార పక్షవలంబకులకును, స్వరాజ్యవలంబకులకును, యథోచితసహకార పక్షవలంబకులకును నడచుచున్న వాగ్వివాదములు జాతీయలక్ష్యము దేశభక్తి యందు లగ్నము గాక పక్షాభిమానము నందు లగ్నమైనవిధమును విశేషము చేయుచున్నవి.

గ్రామ సీమలందును, పట్టణములందును కుల కక్షలు, పక్షములు ప్రబలి సంక్షోభమును గలుగజేయుచున్నవి. నాయకుల యందును, అనుచరుల యందును, పక్షముల యందును, సంఘములయందును, ప్రాంతముల యందును స్వార్థము ప్రబలుచు దేశహితము తర్థానమగుచున్నది. దేశాధిపత్య లక్ష్యమునందు పంతులు అయ్యంగార్లకును, కాంగ్రెసు స్వరాజ్య పక్షములకును, బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరసంఘములకును, హిందూమహమ్మదీయ పక్షములకును, ఆంధ్రతమిళ ప్రాంతములకును భేదాభిప్రాయము లుండజాలవు. భేదాభిప్రాయములకు నిరర్థకమైన స్వప్రయోజన స్వాభిమాన పరాయణత్వము మూలముగ నున్నది.

అధిక సంఖ్యాకులైన బ్రాహ్మణేతరులు కాంగ్రెసునందుచేరి కాంగ్రెసు లక్ష్యమునుసమర్థించుట ప్రయోజనకరముగాని కాంగ్రెసును సంశయ భావముతో జూచుట ప్రయోజనకరము గాదు. జస్టిసుమంత్రివర్గము నామోదించిన గోషెను ప్రభువును సత్పురుషునిగను, స్వతంత్రపక్ష మంత్రివర్గము నామోదించిన గోషెనుప్రభువును దుర్మాగుని గను నిర్ణయించుట బ్రాహ్మణేతరపక్షము నావహించిన సంకుచిత లక్ష్యమునకు నిదర్శనము గనున్నది. దేశమునందు కాంగ్రెసు ప్రతిభాక్షీణించుటకును స్వార్థపరత్వలక్ష్యమే మూలకారణముగ నున్నది. యూనియనుతాలూకా జిల్లాబోర్డులందు కక్షలు, పక్షములు ప్రబలుచు కాంగ్రెసులక్ష్యము నన్నగిలుచున్నది. శాసనసభలు వాదప్రతివాదములకు మహారంగము

లుగ వరిగొనించినది. అసహాయోద్యమము మాటలందువలె కార్యములందు గోచరము గాకున్నది. దార్శన్యరాహిత్యము, సిద్ధాంతము లందువలెను కార్యములందు ప్రత్యక్షము గాకున్నది. అసహనము, నిస్సహాయత్వము విద్యేషము సర్వత్ర ప్రత్యక్ష మగుచున్నవి. త్యాగ మంతర్ధానమై లాభము ప్రత్యక్ష మగు చున్నది. నాయకులకును కేదాభిప్రాయులకును సంకమలేకను ప్రజాప్యదయమునందలసత్వమేర్పడినది. గాంధీమహాత్ముడు తెలివినటులు నాయకులకును సాధనలకును సంకమ గనుబడినున్నది. ఈవిషయావస్థ నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు బలము నొసంగుచు స్వరాజ్యాశయ ముపంతర్ధానము చేయుచున్నది. బర్మను సామప్రభువు రాయలుగడించుచున్న దెప్పి భారతీయుల నాటలాడించు చున్నాడు. ఏచారణ సంఘమునందు సభ్యులుగ తేరుట కన్ని పక్షములవారును సంగలాచ్చుచున్నారు. ఎన్నికవిషయము వచ్చిపోయిన తరువాత స్వరాజ్యము రాగలదో దేవుని కరుణ. వర్తమానవిషయావస్థయందు రాయలుగడించుచున్న దెవరు నియమించబడినను దేశమునకు గలుగ గలప్రయోజన మత్యేల్పమని ప్రజ్ఞలు నమ్ముచున్నారు. స్వరాజ్యసంపాదనమునకు గాంధీ మహాత్ముడు నిర్ణయించిన నిర్మాణవిధానము శరణ్యమని దేశవర్జితములు విశేషముచేయుచున్నది. స్వరాజ్యము ప్రత్యక్షచరణము లేక సాధ్యముగాదని దేశవర్జితములు విశేషముచేయు

చున్నాడు. కేవలము వాదప్రతివాదములకు కాలయాపనముచేయుట దోరదృష్టముగ నున్నది. ప్రత్యక్షచరణము చినాయందు వల్ల విప్లవాకారమును దాల్చవలయునో పదునిక్కియించిన శాంతిస్వహమును లయునో భారతీయుల సంకల్పబలము నాధారపడియున్నది. శనబుద్ధశంకరరామ జాతులకు నిలయుమైన భరతవర్షమునంద శాంతిఁగలిగి వర్తనము భర్తృసంస్థానమునకుదోడ్పడగలదని నజీవమైన మతప్రవృత్తి విశేషము చేయుచున్నది. మహాత్యాగమును జేయుటకు మహానుభావులు సమర్థులు. మహాత్యాగము నందు మమకారాభిమానముల కవకాశముగా గనుపడవు. సామాన్యులకు శాంతిఁగలిగి వర్తనకు సామాన్యసాధనము. ప్రయోజనక. శాంతిఁగలిగి వర్తనమునకు సర్వజనులకు ఖద్దరు సాధనము సులభసాధ్యముగనున్నది. ప్రజలు త్యాగపరాయణులై ఖద్దరుదీక్షనుబూని గాంధీ మహాత్మునివలెను శాంతిఁగలిగి వర్తనము నారాధించి కామితార్థములను బడయుదురుగాత! భారతీయులందరును ఖద్దరునుధరించుటకుదీక్షను బూనిన స్వరాజ్యము వెంటనేరాగలదు. గాంధీ మహాత్ముడు తెలుగుగారునందు ఖద్దరుప్రదర్శన పంచర్యమునందు జేపివధర్మోపదేశమును దేశవహపరాయణులందరును గ్రహించి ఖద్దరువ్యాపనమునకును, దేశదీక్షమునకును, ప్రశాంతికిది దోడ్పడిస్వరాజ్యమును శాంతిమార్గమున పొందుదు గాత!

48 సె 1927

విషయానుక్రమణిక

హృదయావేదనము—జనమంచి సీతారామస్వామి గారు
నాచికేతశబ్ద పుష్పత్తి—హ. గుండేరావు గారు
గుసగుసలు (బధిరగీతి)—ఈశ్వర
సర్వలక్షణసారసంగ్రహము—నడకుదుటి వీరరాజుపంతులు గారు
ఆతిథ్యము—పెనుమర్రి వెంకటరత్నము గారు
శ్రీసూర్యరాయాంధ్రవిఘంటువు—యాయూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు
చిలుకలకవపై—నాదెళ్ల వెంకటరావు గారు
ముద్రారాక్షసము—కో. వెం. శృష్ణమాచార్యులుఅయ్యవారు గారు
వియోగయాత్ర—పాటిబండ అప్పారావు గారు
ప్రతిమానాటకము—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు
ఉత్తరుని ప్రగల్భములు—టి. ప. నారాయణస్వామి గారు
జైనుల మతకథలు—పంచాగ్నీల ఆదినారాయణశాస్త్రి గారు
మనుష్య నిర్వేదము—పండిత పురాణం సూర్యనారాయణశిర్డీలు గారు
మాటిలు—శ్రీవాసుదేవరావు
ప్రణయగీతము—మండ కామేశంకారు
ఆనందకందము—క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు గారు
శుకము—రాజా మం. భుజంగతాయకవి గారు
బాగుబాగు—భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు గారు
నేటితోఁ దీరె ధృవము—పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య గారు...
నా దేశాటనం డైరి—దువ్వూరి రామిరెడ్డి గారు
కేసవియాంక—నాళము శృష్ణారావు గారు
విద్యుచ్ఛక్తిశాస్త్రము—కానూరి లక్ష్మణరావు గారు
స్వర్ణంగము—మొసలికంటి హనుమంతరావు గారు
ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము—ఆంధ్ర సారస
అక్బరుడు—నాసిరెడ్డి శి.

జైనకవులు—పరిశోధకుడు
మొదలు—భమిడి ఉమామహేశ్వరావధాని గారు	౧౧౦
జనములు—కట్టి సాంబమూర్తి శాస్త్రి గారు	౧౧౪-౧౧౭
భనందనము—సోమంచి వాసుదేవరావు గారు	౧౧౮
శిల్పము—గొ. రామదాసు గారు	౧౧౯-౧౨౫
వేడికోలు—మంగిపూడి వేంకటశర్మ గారు	౧౨౫
గ్రంథముల పట్టిక—	౧౨౬-౧౩౦
మొదటి పద్యాలు—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు	౧౩౦
:—నల్లమందు—చీనాభారతదేశములు; భూమియుత్పత్తి; హాయిసలవిష్ణువర్ధన				
లు; సంపూర్ణ సూర్యగ్రహణము; విశేషములందు మహాభారతకథల ప్రభావము;				
మొదటి ముద్రామండలి	౧౩౧-౧౩౬
మొదటి—టి. ప్రసాదరావు గారు	౧౩౬
లు; గ్రంథస్వీకారము	౧౩౭-౧౩౯
మొదటి—కె. అన్నమరాజశర్మ గారు	౧౩౯
మొదటి—	౧౪౦
మొదటి—	౧౪౧-౧౪౮

చిత్రములు

చిత్రములు:—బుద్ధుడు; మైసూరు మహారాజావారు.
 భారత చిత్రములు:—ఆకిరిపల్లి దేవాలయచిత్రములు గా; సూర్యగ్రహణచిత్ర
 ద్వితీయేంద్రలాల్ రావు; హాయిసల విష్ణువర్ధనమహారాజు.

సవరణ

చిన భారతి ఆషాఢమాసపు సంచికలో శ్రీయుత మామిడిపూడి వేంకట
 దని ప్రకటించిన చిత్రము వారిది కాదని తెలుపుటకు చింతిలుచున్నాము.

*

*

*

*

పుట మొదటికాలము న పంకిలో 'కుమారుడయ్య' అనుచోట
 సంపాదకుడు.

బుచ్చుడు
ధి

చిత్రకారుడు : పిల్లయ్య. ఆర్యదాసుగారు.